

EDİTÖRLER:

Dr. Mustafa TALAS
Erdem HİLAL

YAZARLAR:

Dr. Gökhan AK
Dr. M. Murat PAYAM
Dr. Sema ÜLPER OKTAR
Dr. Yıldız ATMACA
Gülbaşak YERLİ
Handan BOYALI
Nurullah SELÇUK
Serkan GÜNDOĞDU

SİVİL TOPLUM, SİYASAL SİSTEM VE SİYASAL YÖNETİM

SİVİL TOPLUM, SİYASAL SİSTEM VE SİYASAL YÖNETİM

Editörler: Dr. Mustafa TALAS

Erdem HİLAL

Yazarlar: Dr. Gökhan AK

Dr. M. Murat PAYAM

Dr. Sema ÜLPER OKTAR

Dr. Yıldız ATMACA

Gülbaşak YERLİ

Handan BOYALI

Nurullah SELÇUK

Serkan GÜNDOĞDU

Copyright © 2018 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other non commercial uses permitted by copyright law. Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications - 2018©

ISBN: 978-605-7923-00-4

Cover Design: İbrahim Kaya

Size = 148 x 210 mm

October / 2018

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRLER	ÖNSÖZ Dr. Mustafa TALAS Erdem HİLAL	2 - 5
1.BÖLÜM	ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELERE GÖRE ÇOCUK HAKLARI VE MÜLTECI ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞEBİLİRLİK SORUNLARI Gülbaşak YERLİ	6 - 36
2.BÖLÜM	ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI VE ULUSAL BOYUTTA YASAL DÜZENLEMELER Gülbaşak YERLİ	37 - 59
3.BÖLÜM	YEREL KALKINMADA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ Serkan GÜNDOĞDU Handan BOYALI	60 - 80
4.BÖLÜM	KENTLEŞMEYİ TETİKLEYEN UNSURLARIN SUÇ İLE İLİŞKİSİ Nurullah SELÇUK Dr. M. Murat PAYAM	81 - 119
5.BÖLÜM	POLİTİKA TRANSFERİ: TÜRK KAMU YÖNETİMİ LİTERATÜRÜNE KATKISI, ANLAM ve ÖNEMİ Dr. Yıldız ATMACA	120 - 172
6.BÖLÜM	DEĞER SORUNU EKSENİNDE JOHN LOCKE'UN SİYASET FELSEFESİ Dr. Sema ÜLPER OKTAR	173- 214
7.BÖLÜM	SİVİL TOPLUM: İDRİS KÜÇÜKÖMER'DE KIYAMETE DEK KIYAM EDECEK BİR AŞK Dr. Gökhan AK	215- 249

ÖNSÖZ

Sivil Toplum, Siyasal Sistem ve Siyasal Yönetim adıyla büyük emek harcanarak dizayn edilen bu eser, disiplinlerarası olarak hazırlanmış çalışmalardandır. Farklı disiplinlerin siyasal sistem, siyasal yapı, sivil toplum meselelerine bakışını içeren araştırma makalelerinden oluşan eserin sosyoloji, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarına hitap eden ayırdedici yönleri bulunmak-tadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Gülbaşak Yerli, ulusal ve uluslararası düzenlemeler açısından çocuk haklarını analiz etmiştir. Bu hususu mülteci çocuklar açısından ele almak ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü, bütün dünyadaki mülteci çocuklarının haklarından istifade etmeleri hususundaki problemleri, dramatik tecrübe ve uygulamalarla kendini göstermektedir. Meselenin ilgi çekici boyutunu burası temsil etmektedir.

İkinci Bölümde ise, Gülbaşak Yerli, Handan Boyalı, birinci bölümle birlikte ele alınabilecek haklar meselesine ulusal ve uluslararası düzenlemeler açısından

engelli bireylerin pozisyonu analiz edilmiştir. Engellilerin erişim haklarının en temel insan haklarından olması gerektiği için, bu önemli konuyu analiz eden çalışma da çok anlamlıdır. Artık her bireyimizin engelli haklarına karşı daha dikkatli olması konusunda farkındalık oluşturması gerektiği düşüncesinden hareketle yeni çalışmalara da ışık saçılacağı kanaatini taşımaktayız.

Eserimizin Üçüncü Bölümünde Serkan Gündoğdu ve Handan Boyalı, Yerel kalkınmada yerel yönetimlerin rolü konusunu analiz etmiştir. Bölgeler arasındaki eşitsizliğin en aza düşürülmesinin o toplumda bulunan bölgelerde, bölgesel kalkınmanın sağlanması ile gerçekleşmekte olduğunu vurgulamış ve yerel yönetimlerin bölgenin kalkınmasına ve sanayinin gelişmesine katkısını incelemiştir.

Dördüncü bölüm Dr. Murat Payam tarafından hazırlanmış olup kentleşme ve suç ilişkisini ele alan araştırma makalesidir. Kentler büyüdükçe suçluluk risk teşkil eder vaziyet almaktadır. Bu husus özellikle

metropol kentlerin önemli sorunlarından biri olarak dikkat çeken yapıya sahiptir.

Beşinci bölümdeki çalışma konusunu ise kamu yönetimi bağlamında politika transferi oluşturmaktadır. Politikanın farklı bölge ya da ülkelerden transfer edilmesinin gözde bir seçim olduğu olgusuna bakılırsa, meselenin anlaşılması daha mümkün olacaktır. Dr. Yıldız Atmaca bu önemli meseleyi analiz etmiştir.

Altıncı bölümde her dönemin önemli sorunları olarak değerlerin ele alındığı görülmektedir. Özellikle de, değer erozyonunun yaşandığı son dönemlerde bu önem daha da fazla artış kaydetmektedir. Dr. Sema Ülper Oktar, John Locke'un Siyaset Felsefesinde değer problemini çözümlenmiş ve okuyucuların dikkatine sunmuştur.

Yedinci ve son bölümde, küreselleşme döneminin en temel paradigmalarından biri olan sivil toplum meselesi İdris Küçükömer'in yaklaşım biçimine göre Gökhan Ak tarafından ele alınmıştır. Sivil inisiyatif grupları toplumsal yapıların temel yönlendiricileri olarak

öne çıkar ve toplumlarda önemli işlevler görürler. Bu eserde de bu hususlara değinilmiştir.

Birbirinden değerli çalışmalarla oluşturulmuş olan eserimizin hazırlanışı sırasında emeği geçen yazarlarımıza, İKSAD Yayın Editörü Sayın İbrahim Kaya'ya, İKSAD Yayın Başkanımız Sayın Sefa Salih Bildirici'ye ve İKSAD Başkanı Sayın Mustafa Latif Emek'e teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Öğr. Gör. Erdem Hilal

BÖLÜM 1:

ULUSAL VE ULUSLARARASI DÜZENLEMELERE GÖRE ÇOCUK HAKLARI VE MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞEBİLİRLİK SORUNLARI

Gülbaşak YERLİ¹

¹Öğr. Gör.Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

GİRİŞ

Dünya genelinde savaşlar, çatışma ve zulüm nedeniyle yerinden edilme şimdye kadar kaydedilen en yüksek seviyelere ulaşmıştır ve hızla artmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2015).

Mülteciler ve göçmenler içinde en yüksek risk altındaki grubu en zayıf ve kırılgan olmalarından dolayı çocuklar oluşturmaktadır. Dünyadaki mülteci nüfusunun yarısından çoğunun çocuklar olduğunu Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin verilerin-de görülmektedir.

Göç, mülteci veya göç eden aile için ekonomik, sosyal, psikolojik anlamda ciddi zorlukları ve sorunları beraberinde getirdiği gibi göç edilen toplum içerisinde de sosyal ve ekonomik anlamda önemli sorumluluk ve sorunlara neden olmaktadır. Özellikle savaş sonucu gerçekleşen göç sırasında maruz kalınan doğrudan şiddet, yetersiz beslenme, evin kaybı, gözaltına alınma, bakım verenlerden ayrılma, işkenceye maruz kalma gibi travmatik yaşantılar çocukların fiziksel, zihinsel ve

psikolojik iyilik halini olumsuz yönde etkilemektedir (Hodes, 2000). Bunlardan en önemlisi göçmen veya mülteci çocuğun eğitim ve öğretim problemleridir.

Eğitim temel bir insan hakkı olarak özellikle göçmen ve mülteci çocukların, göç sürecinde yaşadıkları çok boyutlu, olumsuz yaşamsal deneyimleri ve geldikleri yerde yaşayacakları uyum sorunları ve uyum sürecinde var olma mücadelesi verirken, fizyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda iyilik hali için önemli ve gereklidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiş ve her bir çocuğun hak sahibi birey olarak korunması, gelişimi ve temel hakları konusunda yeni bir anlayışı beraberinde getirmiş olup bu doğrultuda tüm çocukların insan haklarını korumak ve geliştirmek için bireylere ve devletlere çeşitli yükümlülükler vermektedir. Sözleşme, 1990 yılında Türkiye tarafından da imzalanmış, 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, 18 yaşın altındaki insanlar; nasıl bir aileden gelirse gelsinler; ırk, din veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun bu haklara sahiptirler (UNICEF, 2007).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, *hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakkı* olarak dört temel hak grubunu içermekte ve her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden oluşmaktadır Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan bu dört temel hakka baktığımızda; *Hayatta kalma hakkı*, çocuğun yaşamda var olmak için gereken beslenme, sağlık hizmetlerine erişim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını ifade etmektedir. *Korunma hakkı*, çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını kapsar. *Gelişme hakkı*, çocukların ihtiyaç duydukları eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan, din özgürlüğü gibi ihtiyaçlarına vurgu yapar. *Katılma hakkı*, çocukların toplum içerisinde etkin bir şekilde rol almasını ifade eder(UNICEF, 2012).

Mülteci ve göçmen çocukların eğitim hakkı, Çocuk Hakları Bildirgesi dışında Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Konvansiyonu, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Protokolü ile koruma altına alınmıştır. Bu belgeler de Türkiye tarafından kabul edilip imzalanmıştır. Devletlerin tüm çocuklara temel eğitim verme

yükümlülüğü bulunmakta olup mülteci ve göçmen çocukların eğitimi en temel insan haklarından ve aynı zamanda bu uluslararası antlaşmalarla kişisel, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, kadın ve çocuk hakları gibi birçok hak ve yasağa ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır (Kaya & Eren, 2015).

1.Göçmen Ve Mülteci Kavramı

Göç kavramına ilişkin farklı tanımlar yapılmakta ve devamlı olarak birbirini izleyen dinamik bir süreç olarak kabul edilmektedir (Durugönül, 1997). Göç, geçici veya sürekli olarak, çeşitli sebeplerle bireylerin veya grupların bir yerden başka bir yere taşınması olarak ifade edilebilir (Hagen-Zanker, 2008). Başka bir tanımda ise göç geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla nüfusun devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip başka bir yere gitme hareketi olarak ifade etmektedir (Akkayan,1979).

Genel olarak mülteci, göçmen ve sığınmacı sözcükleri anlamları açısından ev sahibi ülkelerdeki statülerine göre bir kavram karmaşasıyla karşılaşmakta ve karıştırılarak, birbiri yerine kullanılmaktadır

(UNHCR, 2002). *Göç-menler*, daha iyi yaşam koşulları için kendi isteğiyle ülkesini çeşitli nedenlerle ama çoğu zaman ekonomik nedenlerle terk ederken, *mülteciler* ise baskıya uğrayarak herhangi bir nedenden dolayı can ve mal güvenliği tehlikede olan ve haksızlığa uğrayacağı kokusu ile ülkesine olan güvenini kaybedip başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmaktadırlar (UNHCR, 2002).1951 tarihli Mültecilerin statüsüyle ilgili Sözleşme mülteciliği şöyle tanımlamaktadır; belirli bir sosyal gruba ait olma, din, ırk, vatandaşlık veya belirli bir siyasi görüşe sahip olma gibi nedenlerle kovuşturulmaya maruz kalma konusunda haklı sebepleri bulunduğu için vatandaşı oldukları ülkenin dışında bulunan ve aynı sebeplerle kendi ülkelerine dönme şansı olamayan veya dönmek istemeyen kişilerdir (Hodgkin&Newell, 2003). Türkiye hukuk sisteminde ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre Türkiye'ye Avrupa dışından gelen insanlar mülteci olarak kabul edilmemekte üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mülteci statüsünde, geçici olarak Türkiye'de kalmasına izin verilerek “*geçici koruma sahibi*” denmektedir (6458 Sayılı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,

2013). Mülteci olduğu iddiasıyla ülkesini terk ederek, bir başka ülkeye sığınan ama mülteci olup olmadığı hakkında sığındığı ülke tarafından karar verilmemiş kişiler ise *sığınmacı* olarak tanımlanmaktadır (Deniz, 2014). Ülkemizdeki yasal düzenlemelerde sığınmacı kavramına rastlanmamaktadır (Kaya ve Eren, 2015).

2. Göçmen Ve Mülteci Çocukların Eğitim Sorunları

Mülteci ve göç olgusu ve bunların yol açtığı sorunlar yetişkin sorunu olarak algılanıp değerlendirilmektedir (Arnot ve Pinson, 2007). Oysa göçten en çok etkilenen çocuklardır. Çocuklar göç sürecinin psikolojik, sosyal, ekonomik olumsuz yönlerinden en derinden etkilenmekte, ruh sağlığında çeşitli tahribatlara neden olmaktadır.

Göçmen ve mülteci çocukların en temel sorunları uyum problemleridir ve bu durum çocukların eğitim süreçlerine de yansımaktadır (Nar, 2008.). Özellikle mülteci çocuklar ülkelerinde ve göç sürecinde yaşadıkları travmatik deneyimler yeni geldikleri ülkede yaşadıkları uyum problemlerinin temelini oluşturmaktadır (Angel ve ark., 2001). Ayrıca göçle birlikte öğrenci sayısı artmakta,

öğrenciler eğitim araçlarından yeterince yararlanamamakta, sınıf içi öğrenci ve disiplin sorunları ortaya çıkmaktadır (Karakuş, 2006).

Ülke kalkınması ve eğitim için ciddi bir sorun olan göçte, aileler çok ciddi sosyal, ekonomik sorunlarla mücadele ettiğinden veya kültürel bazı nedenlerden dolayı çocuklarına ve çocuklarının eğitimine gerekli önemi göstermeye bilir ve hatta ekonomik değer olarak gördükleri çocuklarını çalıştırma yoluna gidebilir, okulu daima ikinci plana atabilirler (Aslan, 2001). Yapılan bir çalışmaya göre göçle kente gelen çok çocuklu aile ebeveynlerinin çalışma eğilimlerinin düştüğü ebeveynlerin, çocuklarını çalıştırarak, gelirlerini toplayıp ailenin geçimini sağladıkları görülmektedir (Baştaymaz, 2001). Fakat büyük bir orandaki ebeveynler de çocuklarının göç sürecinde eğitim hakkından faydalanmamaları ve okula gidememeleri nedeniyle endişe duymaktadır (Apak, 2015).

Göçmen ve mülteci çocuğun maddi, manevi tüm çevresi değişmektedir. Göç, öncesinde ve sürecinde ve yeni bir ülkeye yerleşme sırasında yaşanan değişiklikler çocuklarda derin izler bırakan travmatik olaylar olarak

değerlendirilerek, çocuklarda psikopatolojilerin görülmesine yol açabilmektedir (Angel, Hjern ve Ingleby, 2001). Bir çocuğun yaşamındaki bu denli çok boyutlu değişiklikler çoğu zaman çocuğun eğitim sürecini olumsuz etkilenmektedir (Binbaşoğlu, 2004). Özellikle eğitim sürecine uzun aralar verilmesi göçmen ve mülteci çocuğun okula gitmek istememesine neden olmaktadır (Erdoğan, 2015). Ayrıca dil engeli özellikle mülteci çocukların eğitim sürecini olumsuz etkileyen unsurlardan biridir.

Gelinen toplumda göçmen ve mültecilere yönelik var olan ön yargılar göçmen ve mülteci çocukların eğitim süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Bazı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin göçmen ve mülteci çocukların görev yaptıkları okullarda eğitim almalarını istemedikleri görülmektedir (Emin, 2016). Yapılan bir araştırma verilerine göre okul yöneticilerinin büyük bir oranının göçmen ve mülteci çocukların kendi okullarında eğitim görmesine sıcak bakmadığını, bu çocukların okullarında farklılıklara yol açtıklarını, eğitimin akışını bozup, düzenini aksattığını düşündükleri görülmektedir (Sakız, 2016). Başka bir araştırmada ise öğretmenlerin de

mülteci ve göçmen çocukları kendi öğrencileri olarak benimsemedikleri ayrıca diğer çocukların ailelerinin kendi çocuklarıyla göçmen ve mülteci çocukların birlikte eğitim görmelerinden rahatsız oldukları görülmektedir (Mercan ve Bütün, 2016).

Göçmen ve mülteci çocukların eğitim sorunlarına ilişkin nedenlerine genel olarak baktığımızda, sosyo ekonomik yetersizlikler, bilgilendirme ve yönlendirme eksikliği, dil ve kültürel nedenler, tek ebeveynlik, refakatsiz ve engelli çocuklar, sürekli yer değiştirme olduğu görülmektedir.

Eğitim tüm bu sorunların tespit edilebilmesi ve özellikle uyum sorununun çözümüne ilişkin en temel mücadele yöntemidir. Eğitimle birlikte göçmen ve mülteci çocukların ait olma duygusu kazanarak, çocuğun ve toplumun geleceğine yönelik rehabilitasyonu sağlanmış olmaktadır. Eğitim müfredatı toplumun ortak gelecek hedefi olarak değerlendirilmektedir (Waters& Le Blanc,2005). Bu açıdan eğitim göçmen ve mülteci çocuğun ve toplumun geleceği açısından oldukça önemlidir.

Göçmen ve mülteci çocukların eğitimine ilişkin yapılacak düzenlemelerin sadece eğitim politikalarıyla değil, disiplinler arası çalışmayla siyasi, sosyolojik, psikolojik, ekonomik açılardan çok boyutlu bir perspektifle değerlendirilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Arnot ve Pinson, 2007).

3. Göçmen Ve Mülteci Çocukların Eğitimiyle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Dünyada göçmen ve mülteci çocuklara yönelik eğitim politikalarının tartışılması ancak 2000'li yılların başında gerçekleşmiştir (Gershberg, Danenberg ve Sanchez, 2004). Birleşmiş milletler mülteciler yüksek komiserliği eğitimin temel bir hizmet olduğunu ve nerede yaşadığı önemszenmeden tüm mültecilere sağlanması gereken temel bir hak olduğunu vurgulamaktadır (Birleşmiş milletler mülteciler yüksek komiserliği, 200918).

Tüm ülkelerin göçmen, mülteci ve sığınmacı konumunda olan çocuklara yönelik eğitim fırsat ve koşullarının sağlanması gerekmektedir çünkü özellikle mülteci konumunda olan çocukların, toplumdaki diğer

çocuklara göre eğitim imkânlarından çok daha sınırlı yararlandıkları görülmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Çocuk hakları ile ilgili temel hak ve özgürlükleri belirleyen tek başına bir mülteci sözleşmesi değildir. Fakat tüm hak ve özgürlükleri 18 yaş altında tüm çocukları herhangi bir ayırım gözetmeksizin, din, dil, ırk, etnik kökene bakılmaksızın kapsamaması nedeniyle; mülteci çocukların da tüm kurum ve kuruluşlar karşısındaki haklarını kapsamaktadır (Atılğan & Atılğan, 2009).

Sözleşmenin “genel ilkeleri” olarak bilinen bu maddeleri ise şöyledir:

Madde 2: Sözleşmenin güvence altına aldığı bütün hakların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm çocukları kapsamaması gerekir.

Madde 3: Çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır.

Madde 6: Her çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı vardır.

Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması gerekir (UNICEF, 2007).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, eğitim ve öğretimi, içinde buldukları statü, durum ve koşul ne olursa olsun tüm çocuklar için geçerli kılmaktadır. Eğitim ve öğretim hakkı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. Ve 29. maddelerinde güvence altına alınmıştır. Bu doğrultuda sözleşmeyi kabul eden devletlerden, Sözleşmede var olan hakları “kendi egemenlik alanları içindeki” tüm çocuklara bu hakları tanıma ve güvenceye alma, mülteci çocuklara özel koruma ve insani yardım sağlamaya yönelik sorumluluk ve yükümlülükleri vardır (UNICEF, 2011).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Eğitim ve öğretim hakkını içeren, 28. ve 29. Maddelerin eğitime ilişkin yükümlü-lükleri:

Madde 28 1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle: a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler; b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık

olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar; c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler; d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler; e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar. 2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar. 3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29 1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler; a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi; b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi; c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi; d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması; e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi, 2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin birinci fıkrasında

belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır (UNICEF, 2011).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'nin 22. maddesi, devletlerin yurttaşlarına eğitimle ilgili sundukları olanak ve hizmetleri mültecilere de sağlamaları konusunda vurgu yapmaktadır (Odman, 2008).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yanı sıra; insan hakları çerçevesinde mülteci çocukların haklarını ilgilendiren diğer uluslararası düzenlemeler şunlardır: Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme olmak üzere, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Hakkında Sözleşme, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı, Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen 1969 Tarihli Afrika Birliği

Örgütü Sözleşmesi ile 1984 tarihli Cartagena Bildirisi (Odman,2008).

4. Göçmen Ve Mülteci Çocukların Eğitimiyle İlgili Ulusal Düzenlemeler

Avrupa Konseyi tarafından 1996 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesinden sonra, çocukların özel yardıma, bakıma ve korunmaya gereksinim duydukları değerlendirilerek; korunma hakkına ilave olarak çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınmasını ve bilgi edinme haklarını içeren, Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye Türkiye’de taraftır.

2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliğiyle Türkiye’de’, “çocuk hakları” terimi ilk kez anayasada yer almıştır. Bu doğrultuda Anayasa’da devletin tüm çocukların topluma olumlu katkılarda bulunacak biçimde destekleyerek büyümelerini sağlama yükümlülüğü oluşmuştur (UNICEF, 2012).

Türkiye’de göçmen ve mülteci çocukların eğitimlerine yönelik gerçekleştirilen düzenleme ve politikalar Suriye’deki iç savaş sonucu 2013 yılında

başlayarak giderek artan göç hareketleriyle hız kazanmıştır. Türkiye’de 2.715.789 Suriyeli mültecinin barındığını ve Suriyeli mülteci nüfusunun %54’ü çocukların oluşturduğunu görmekteyiz. (UNICEF, 2016). Özellikle kamp dışı mülteci nüfusunun artması, mülteci çocuklara yönelik gerçekleştirilen eğitim politikalarının ülkenin ve mülteci çocuğun geleceği açısından hayati önem arz ettiği görülmüştür. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Ve Yüksek Öğretim Kurumu gibi kurumlar tarafından mülteci eğitime yönelik çeşitli düzenlemeler yapıp politikalar geliştirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı 2013 tarihinde mülteci çocukların eğitime yönelik iki genelge yayınlamıştır. Birinci genelgenin sorunların tespitine yönelik olduğu görülmektedir. İkinci genelgede ise özellikle kampların dışındaki eğitimi merkeze almayı amaç edinmekte ve müfredatta yönelik daha esnek çözümleri içermektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2014).

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmesiyle, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş, göçle ilgili tüm çalışmalar tek

elden bütüncül bir yaklaşımla koordine edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin, eğitimle ilgili düzenlemelerin de yasal zemine dayandırılması açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 23 Eylül 2014 tarihli 2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” konulu genelge, Türkiye Cumhuriyeti’nin, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve 6458 sayılı kanun dâhilinde ülkede bulunan tüm yabancı çocukların eğitim hakkının sağlanması teminatını vermiştir. Bu genelgeye göre Suriyeli mülteciler Türkiye’deki devlet okullarına ve geçici eğitim merkezlerine kaydolma hakkı kazanmıştır (UNCHR, 2016). Mülteci çocukların eğitim hakkı garanti altına alınmıştır. Fakat özellikle Türkiye’deki mülteci çocukların çoğunluğu mülteci kamplarının dışında, kent ve köylerde yaşadıkları için bu çocukların eğitime erişim oranları kamplarda kalanlara göre düşüktür (UNICEF, 2015).Kamp dışında kalan çocukların eğitimleri ise gönüllü ulusal – uluslararası kuruluşlara ve yerel yönetimlerle bırakılmıştır (Emin, 2016.).

Mülteci çocuklara eğitim hizmetleri kamp içi (Geçici Eğitim Merkezler)i, kamp dışı (Devlet Okulları) ve Suriyelilerin açtığı özel okullar tarafından verilmektedir. (Milli Eğitim Bakanlığı, 2014). Suriyeli mülteciler çocuklar için kurulan geçici eğitim merkezleri, kamplarda ve bazı kentsel alanlarda değiştirilmiş Suriye müfredatıyla Arapça eğitim vermektedir (UNCHR, 2016). Bu eğitimde merkezlerinde uygulanan müfredat Suriyeli gönüllü öğretmenler tarafından verilen Suriye müfredatıdır . Öğretmenlerin ücretleri PTT ve UNICEF işbirliği ile yürütülen proje kapsamında sağlanmaktadır (Emin, 2016).

Mülteci çocukların devlet okullarına kayıt olabilmek için Türk makamlarına kayıt olunduğunu kanıtlayan belgeler – ikamet izin belgesi, Geçici Koruma kimlik belgesi ya da Yabancı Tanıtma Kartı gibi belgeleri göstermeleri gerekmektedir. Ayrıca kayıt sürecinde dikkate alınması gereken bazı hususlar vardır. Bunlar, Türkiye’deki okullardan veya geçici eğitim merkezlerinden ya da Suriye’deki okullardan alınan karneler; şayet varsa ikametgah belgesi. Çocukların okula kayıt öncesi Türkçe konuşabiliyor olmasına gerek yoktur

mülteci çocuğun eğitime erişim hakkı Türkçe konuşmadığından dolayı reddedilemez (UNHCR, 2017: 15-16). Tüm süreci ailenin takip etmesi gerekliliği, dil açısından sorun yaşayan aile için önemli bir stres kaynağı olmaktadır.

Mülteci çocukların eğitimleri için farklı kurum ve kuruluşlar da destek vermektedir. UNICEF bu kurumların içinde en önemlilerinden biri olarak yer almaktadır. Mülteci çocukların eğitimlerine yönelik Türkiye’de yaptığı çalışmalara ilişkin yayınladığı rapora baktığımızda UNICEF, “krizin başlangıcından bu yana 43 okul ve Geçici Eğitim Merkezi inşa edilmiş ve 177 tanesi yenilenmiş(UNICEF, 2016), Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemine (YÖBİS) teknik ve finansal destek sağlanmış, Kamplarda bulunan mülteci öğrencilere Türkçe dil kursu verilmiş, Kamplarda ve kamp dışında görev yapan gönüllü Suriyeli öğretmene olağanüstü durumlarda sürdürülebilir eğitim, zorlu koşulların üstesinden gelme becerileri ve psiko-sosyal destek eğitimi verilmiştir” (UNICEF, 2016).

SONUÇ

Mülteci aileler çocuklarının eğitimini ve geleceğini düşündükleri için ülkelerini terk etmektedirler. Fakat mülteci ailelerin büyük bir oranı sosyoekonomik ve eğitsel açıdan yetersizdir. Bu durum ailelerin okul dönemindeki çocuklarının eğitime ulaşmasını sağlama açısından yetersiz kalmaktadırlar. Mülteci çocuklar tüm aile bireyleriyle hem kendi ülkelerinde hem de geldikleri ev sahibi ülkede karşılaştıkları istikrarsız sosyal çevreye, yoksulluğa, şiddete ve çok yönlü istismara maruz kalmaktadırlar. Bu durum çocukların normal gelişim süreçlerini etkileyerek güvensizlik, kendinden şüphe etme ve aşağılık duygularını arttırarak eğitim alma haklarını olumsuz şekilde etkilemektedir (Eisenbruch, 1988). Ayrıca bu çocuklar yorucu ve tehlikeli işler, sosyal ve kültürel izolasyon, kötü sağlık koşulları, aşırı yoksulluk ve dil engeli gibi sebeplerle eğitimin dışında kalabilmektedirler(Rossi, 2008).

Tüm bu sorunlara rağmen kamplarda veya kamp dışında mülteci çocuklar temel haklarından biri olan eğitimden mahrum bırakılmamalıdır. Toplum ve bireylerin geleceği açısından değerlendirdiğimizde eğitim

hakkına ulaşamamış mülteci nüfus ile eğitilmiş bir mülteci nüfusun farklarını ön görebilmek oldukça kolay olabilmektedir (Water ve Le Blanc 2005).

Mülteci çocukları sağlıklı bir geleceğe ulaşabilmeleri ancak eğitim ile mümkündür. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve gibi birçok uluslararası hukuk belgeleri göçmen ve mülteci çocukların eğitimlerine yönelik düzenlemeler yaparak çeşitli haklar vermektedir. Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. maddesine göre, mülteci ya da sığınmacı olan tüm çocukların Sözleşmede yer alan tüm haklardan faydalanması için gerekli düzenleme ve önlemler sözleşmeye taraf devletlerin yükümlülüğündedir (UNICEF, 2007). Bu doğrultuda Türkiye'de, tüm mülteci çocukların eğitim haklarını gözetim politikalar üretmek bu amaçla gerekli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemelerle tüm mülteci çocuklara ulaşmak hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- Arnot, Madeline; Pinson, Haleli, (2005), *The Education of Asylum-Seeker&RefugeeChildren: A Study of LEA and School Values, PoliciesandPractices*, Cambridge UniversityPress, Cambridge.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Angel, B., Hjern, A. ve Ingleby, D. (2001). Effects of warand organized violence on children: A study of Bosnian refugees in Sweden. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(1), 4-15.
- Aslan, C. (2001). Göç-eğitim-Batman ve çocuk: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da göçünaile ve çocuk eğitimi üzerindeki etkisi. Erişim tarihi: 09.12.2010, <http://egitim.cukurova.edu.tr/myfiles/open.aspx?file=942.doc>
- Apak, H. (2015). Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği. *Birey ve Toplum*, 5, 125-142.
- Atılgan, A., & Atılgan, E. Ü. (2009). *Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından Türkiye'deki düzenleme ve*

uygulamaların değerlendirilmesi. İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği Tarafından Basılan Rapor.

Baştaymaz, T. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(151), 73-74.

Binbaşıoğlu, C. (2004) *Ailede Ve Okulda Eğitim Sorunları*. (2. Baskı) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2015. Türkiye’de UNHCR.

Candappa, Mano; Egharevba, Itohan, (2000), Extraordinary Childhods: The Social Lives of Refugee Children 5-16 Research Briefing, Number5, Economic and Social Research Council.

Durugönül, E. (1997). *Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler içinde toplum ve göç*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: DİE Yayınları.

Emin, N. M. (2016). *Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi*. SETA. Ankara.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. Ankara: Hacettepe

Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi
Yayımları.

Eisenbruch, M. (1988). The mental health of refugee children and their cultural development.

International Migration Review, 22(2), 282-300.

Gershberg, A. I., Danenberg, A., & Sanchez, P. (2004). *Beyond “bilingual” education: New immigrants and public school policies in California.*

Washington, DC: Urban Institute.

Hagen-Zanker, J. (2008) Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Maastricht graduate school of governance working paper. No.2008/WP002.

<https://ssrn.com/abstract=1105657> (Erişim Tarihi: 24.02.2016).

Hanushek, Eric, A.; Rivkin, Steven, G., (2006), “Teacher Quality”, (Ed. Eric Hanushek ve F. Welch), Hand book of Economics of Education, Volume 2, s. 1052-1075.

- Hek, Rachel, (2005), "The Role of Education in the Settlement of Young Refugees in the UK: The Experiences of YoungRefugees", *Practice*, 17 (3), 157-171.
- Hodes, M. (2000). Psychologically distressed refugee children in the United Kingdom. *Child Psychology & Psychiatry Review*, 5(2), 57–68.
- Hodgkin, R., &Newell, P. (2003). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*, Ş. Akipek (Çev.).
- Odman, T. (2008). Çocuk hakları bağlamında çocuk mülteciler. Mersin: Çağ Üniversitesi.
- Karakuş, E. (2006). *Göç olgusu ve eğitime olumsuz etkileri (Sultanbeyli örneği)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, İ., & Yılmaz Eren, E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu*. Rapor no: 50. İstanbul: SETA Yayınları.
- Kirk, Jackie; Winthrop, Rebecca, (2007), "Promoting Quality Education in Refugee Contexts:

Supporting Teacher Development in Northern Ethiopia”,
International Review of Education, 53 (5/6), 715-
723.

McBrien, Lynn, J., (2005), “Educational Needs and
Barriers for Refugee Students in the United States:
A Review of the Literature”, Review of
Educational Reserach, Volume 75 (3), s. 329-364.

Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim
kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların
karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen
görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi
Çalışmaları Dergisi*, 1,1, 72-83.

Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Yabancılara yönelik
eğitim-öğretim hizmetleri*.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/>

yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html adresinden
ulaşılmıştır.

Nar, B. (2008). *Göçün Eğitime ve Eğitim Yönetimine
Etkileri(Dilovası Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sakarya.

Rossi, A. (2008). The impact of migration on children in developing countries. Youth migration conference. 24-26 Nisan 2008. Bellagio: İtalya.

Oh, Su-Ann; Van Der Stouwe, Marc, (2008), “Education, Diversity, and Inclusion in Burmese Refugee Camps in Thailand”, *Comparative Education Review*, Volume 52 (4), s. 589-617.

Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri. *Göç Dergisi*, 2, 65-81.

Sinclair, Margaret, (2007), *Education in Emergencies. Commonwealth Education Partnership.*

<http://www.cedol.org/wp-content/uploads/2012/02/52-56-2007.pdf>. Son erişim tarihi: 10 Nisan 2016.

UNHCR, (2015), *Curriculum Choices in Refugee Settings*, Geneva,
<http://www.unhcr.org/560be1209.html>. Son erişim tarihi: 3.07. 2016.

UNCHR. (2016). *Sık Sorulan Sorular*. 18.02.2016 tarihinde
http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/s%C4%B1k_sorulan_sorular.pdf adresinden edinilmiştir.

- UNHCR, (2017). “ Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler Sıkça Sorulan Sorular”,
[http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/faq_for_syrians_\(turkish\)_02032017.pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/faq_for_syrians_(turkish)_02032017.pdf) , Erişim:
11.09.2017.
- UNICEF. (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif*. Unicef Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- UNICEF. (2011). *Türkiye’de çocukların durumu raporu*. 28.12.2016 tarihinde <http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-2011.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2012). *Türkiye’de çocukların ve gençlerin durumu raporu*. 8.05.2016 tarihinde <http://unicef.depar yazilim.com/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-final-2012.pdf> adresinden edinilmiştir.
- UNICEF. (2016). *Türkiye’deki Suriyeli çocuklar bilgi notu*. 18.12.2016 tarihinde http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%B Crkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf adresinden edinilmiştir.

Waters, Tony; LeBlanc, Kim, (2005), “Refugees and Education: Mass Public Schooling with out a Nation State”, *Comparative Education Review*, Volume 49 (2), s. 129-147.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). *T.C. Resmi Gazete*, 28615, 11 Nisan 2013.

BÖLÜM 2:

ENGELLİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKKINA ERİŞİMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI VE ULUSAL BOYUTTA YASAL DÜZENLEMELER

Gülbaşak YERLİ¹

¹Öğr. Gör.Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Giriş

Engellilik, herhangi bir sebeple, kişinin yetersiz olma durumu olarak ifade edilebilir (Robson ve Evans, 2005). Ayrıca sosyal yaşam içinde sınırlı imkânların olması sonucu, uzun süreli psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan dezavantajlı olma durumu olarak da tanımlanabilmektedir (Bines ve Lei, 2011). Engellilikle ve engelli bireylerle çalışan tıp, psikoloji, sosyal hizmet, sosyoloji, eğitim, hukuk gibi farklı disiplinlerce değişik tanımlamaları yapılabildiği görülmektedir (Mitra, 2006).

Birleşmiş Milletler, dünyada 500 milyon kadar engelli birey bulunduğunu ifade ederken; Dünya Sağlık Örgütü ise dünya nüfusunun aşığı yukarı dörtte birinin dolaylı veya dolaysız bir şekilde yaşamlarında herhangi bir engelle karşılaşma durumunda kaldıklarını belirtmektedir.

Engelli kişilere yönelik küresel politika yaklaşımı, Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'nin kabulüyle önemli gelişmelere sahip olmuştur. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesiyle engelli bireyler tüm kamu politikalarında

dikkate alınmaları gerekliliği ve bunun bir insan hakları olduğu yaklaşımı benimsenmiştir. Sözleşme öncesinde engelli bireylere karşı tutum ise ihtiyaç tespitine dayalı sosyal destekler şeklindeydi.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 24. Maddesinin de ise engelli bireylerin eğitim haklarına ulaşılabilirliğini ilişkin düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Bu madde taraf devletlerden engelli bireylerin eğitim haklarına eşit bir şekilde ulaşabilmesi için gerekli düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu noktada engelli bireylerin eğitim hakları güvence altına alınmış olmaktadır(Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, Madde:24).

Engelli bireylerin eğitim haklarına engelli olmayan bireylerle aynı şekilde eşit olarak ulaşması bireyin psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda çok boyutlu insan haklarına ulaşabilmesini sağlayacaktır. Engelli bireylerin alacakları eğitim sayesinde var olan yeti yitimlerinin, engele dönüşmesini önleyebilmeleri mümkündür. Bu açıdan engelli bireyin eğitim hakkına ulaşabilmesi ve bu doğrultuda politikaların geliştirilmesi oldukça önemlidir.

1.Engelliliğe Dair Kavramsal Çerçeve

Herkes tarafından biliniyormuşçasına algılansa da engellik bir belirsizlik olarak ifade edile bilir. Çünkü her engelli bireyin sahip olduğu bireysel farklılıklarla engeli durumu da farklılık arz etmektedir. Ayrıca farklı disiplinlerce de tanımlar farklılaşmaktadır. Literatür de engellilikle ilgili yapılan tanımlara baktığımızda bu farklılıkları görmemiz mümkündür.

Engellilik; herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, doğuştan veya sonradan zihinsel, bedensel, ruhsal, sosyal ve duysal yetilerin farklı boyutlarda kaybedilmesidir (Kavaklı ve Özkara, 2012). Birleşmiş Milletler'in engelli tanımına baktığımızda engelli tanımı şöyle yapılmaktadır, “Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar”. 5378 Sayılı Özürlüler (Engelliler) Kanunu ise “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük

gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi *özürlü*” olarak tanımlanmaktadır (5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 2010). Dünya Sağlık Örgütü, özürlülük kavramına Birleşmiş Milletler ve ILO tarafından farklı bakış açılarıyla sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yaparak tanımlamaktadır: Noksanlık (Impairment): “Sağlık bakımından “noksanlık” psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder.” Özürlülük (Disability): “Sağlık alanında sakatlık” bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.” Maluliyet (Handicap): “Sağlık alanında “maluliyet” bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder” (WHO,2014).Bir başka tanıma göre ise engellilik, bireyin; psikolojik, fiziksel, sosyal yetilerinde çeşitli

hasarların meydana gelmesiyle yaşamın içinde var olamaması durumudur (Kock, 2004).

Engellilik, doğuştan, sonradan, genetik gibi farklı nedenlere bağlı olarak oluşan engellilik temel olarak Ortopedik engelli, Zihinsel engelli, Görme engelli, İşitme ve konuşma engelli, Süreğen Hastalık, otistik engelli olarak beş grupta incelenmektedir. Bedensel Engelliler, kas ve iskelet sisteminde fonksiyon kaybı olan kişilerdir (Öztürk, 2008). Zihinsel Engelliler, eğitilebilir, öğretilebilir ve ağır zihinsel engelliler olarak üçe ayrılır. Genel zihinsel işlevlerde normal altı, uyumsal davranışlarda yetersizlik gösterme durumudur. Görme Engelliler, görme kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. Ayrıcagece körlüğü, renk körlüğü de görme engelli grubunda yer almaktadır (Öztürk, 2008). İşitme Engelliler, tam veya kısmi işitme kaybı olan kişidir. Dil ve Konuşma Engelliler, herhangi bir nedenle konuşmanın akıcılığında, hızında, ifadesinde bozukluk olan veya konuşamayan kişidir. Süreğen Hastalık, Kişinin yaşama katılmasına engel olan, çalışma kapasitesini olumsuz etkileyen sinir sistemi hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, kan hastalıkları, metabolik hastalıklar,

kanserler gibi sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Otistik Engelliler (Otizm), temelde bir iletişim problemidir. Konuşmada gecikmenin olması veya gelişmemesi en belirgin özelliğidir. Otistik çocukların tamamen birbirlerinden ayrı belirtileri göstermelerine karşın; iletişimsel, sosyal ve duyuşsal alanlarda yaşadıkları sorunlar ortaktır (*Oistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı*, 2002.)

2. Engelli Bireylerin Eğitimiyle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

İnsan hakları yaklaşımı bağlamında “özürlülüğün, özürlü olan kişilerin eşitlik ve adalet konusunda (ya da onların bunu kazanmasında) karşılaştıkları engeller olarak tanımlanması ve “özürlüler de insan olduğı için”, özürlülüğün bir insan hakları sorunu olarak görülmesi genel kabuldür” (Albert ve Hurst, 2005).

Eğitim engelli çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesini, kültürel ve ruhsal açıdan iyilik hali içinde olmasını ve bireysel gelişmesinin gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde engelli bireyin eğitimi bireyin ve

toplumun iyilik hali açısından oldukça önemli ve gereklidir.

Engelli bireylerin eğitim haklarını düzenleyen en temel uluslararası belgeler şöyledir: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin, Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi'nin 28. Maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlamanın gerekliliğini vurgulanmaktadır. 2. maddesinde ise” Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler” (UNICEF,2007). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi'nin 23. Maddesinde ise özellikle engelli bireylere ilişkin düzenlemelere yer

verilmektedir. Bu madde kapsamında taraf devletlerden, engelli çocukların toplumsal yaşamın içinde etkin bir şekilde var olabilmeleri için gerekli şartları sağlamaları, özel bakıma gereksinimi içinde olan engelli çocuğun bu gereksinimi karşılama adına ekonomik anlamda desteklenmesi gerekirse ücretsiz yapılması gerektiğini ifade etmektedir(UNICEF,2007).

Bu düzenleme engelli çocuğun özel eğitim, mesleki eğitim alması konusunda desteklendiğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin engelli bireylerin eğitim hakkını düzenleyen 24. Maddesi taraf devletlerden, engelli bireylerin eğitim hakkını eğitim sisteminin her seviyede ayrımcılık yapılmadan, fırsat eşitliği temelinde sağlaması gerektiğini ifade etmektedir(Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı, 20016). Bu doğrultuda taraf devletlerin eğitim sistemlerini engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmesi, engelli bireylerin eğitim süreçlerine kesintisiz ve eşit katılmalarını sağlamak adına psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda gelişimleri gerçekleştirmektedir. Bu tür düzenlemelere işaret dili eğitimi ve Braille alfabesinin kullanılması örnek gösterilebilmektedir.

Engelli bireylerin eğitim haklarına ilişkin dikkate alınacak başka bir uluslararası belgeyse Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmedir. Sözleşme'nin 13. Maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ifade eder ve taraf devletlerden eğitimin insan kişiliğine ve onuruna uygun olarak, temel özgürlüklere saygıyı, insan haklarına uygun geliştirilmesini sağlamalarını bekler (4867 Sayılı Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklara İlişkin uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 2003). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme de yer alan eğitimin herkese eşit, eksiksiz ve etkili bir şekilde ulaşabilmesi için yapılması gerekenlerle yönelik düzenlemeler çocuk hakları evrensel beyannamesi ve engelli hakları evrensel beyannamesindeki düzenlemelerle paralellik göstermekte olduğu görülmektedir.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin engelli bireylerin eğitimlerine ilişkin gerçekleştirilmesini beklediği düzenlemelere baktığımızda ise engelli bireylerin okullarda eşit eğitim alma hakkı olduğuna ve taraf devletlerin bu doğrultuda eğitim süreçleriyle ilgili

gerekli düzenlemeleri yapmaları gerektiğini vurgulandığını görmektedir (Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014). Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, “Normal müfredatın çocukların engelleri gözetilerek düzenlenip düzenlenmediği ve düzenlendiyse, bunun nasıl yapıldığı”, “Engeli olan öğrenciler için bireysel eğitim planları hazırlanıp hazırlanmadığı ve yapıldıysa, bunun nasıl yapıldığı”, “Destek elemanlar ve diğer teknik destekler olmak üzere, mali ve insan kaynaklarının, çocuğun eğitimini sağlamak amacıyla doğrudan çocuğa tahsis edilip edilmediği”, “Eğitim sonuçlarının değerlendirilmesine ilişkin bir uyarılama yapılıp yapılmadığı ve yapıldıysa, bunun nasıl yapıldığı”, “Eğitim sonunda alınan diploma ve derecelerin diğer çocuklarınkilerle aynı olup olmadığı ve resmi olarak tanınıp tanınmadığı” konularında taraf devletlerden bilgi ister(Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2014).

Tüm engelli bireylerin eğitim haklarıyla ilgili düzenleme yapan uluslararası belgeler, taraf devletleri, engeli bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılayacak kapsayıcı bir yaklaşımla düzenleme yapılması konusunda yükümlü kılmaktadır. Ayrıca engelli bireylere yönelik

gerçekleştirilecek eğitim hizmetlerinin bütünleştirilmiş olmalarını benimsenmiş, ayrıştırılmış ortamlarda eğitim yapılmasına ancak gerekli olduğu durumda, çocuğun yararı gözetilerek yapılabileceğini ifade etmektedir.

3.Engelli Çocukların Eğitimiyle İlgili Ulusal Düzenlemeler

Türkiye engelli bireylerin eğitim haklarına ilişkin düzenlemelerin yer aldığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin, Avrupa Sosyal Şartı (ASS) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı gibi temel uluslararası belgeleri imzalayarak taraf devlet olmuştur. Bu doğrultuda birçok yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Türkiye'de engelli bireylerin temel hak ve hürriyetlerine yönelik en temel yasal düzenleme 5378 sayılı Özürlüler Kanunudur. 5378 Sayılı Kanun toplam 52 maddeden oluşmuştur. Kanunun amacına baktığımızda engelliliğin önlenmesi, engelli bireylerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda

sorunlarının çözümlenerek, gelişmelerine ve hayata engelsiz bireyler gibi katılımlarına engel olabilecek durumların ortadan kaldırılması ve bu doğrultuda gerekli tedbirlerin alınması, yasal düzenlemelerin yapılması olduğunu görmekteyiz (5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 2010). Genel olarak 5378 Sayılı Kanun engelli bireylere hizmet veren kurum ve kuruluşları, engelli bireyleri, engelli bireylerin ailelerini kapsamaktadır.

5378 sayılı Özürlüler Kanunu'nun engelli bireylerin eğitimlerine ilişkin 15. Maddesinde “Hiçbir gerekçeyle özürlülerin eğitim alması engellenemez. Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır.” ifadesi yer almaktadır(5378

Sayılı Özürlüler Kanunu, 2010). Engelli bireylerin toplum hayatından koparan, psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda yetersizlik içerisinde olmalarına neden olan en temel engelleri istihdam sorunlarıdır (Şişman, 2011) Özürlüler Kanunu'nun 12. Maddesi uyarınca engelli bireylere mesleki rehabilitasyon ve

yönlendirme yapılarak gerekli istidamın sağlanması öngörülmektedir(5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, 2010).

Bu doğrultuda engelli bireylere yönelik gerçekleştirilecek eğitsel değerlendirme İl Milli Eğitim Müdürlükleri Rehberlik Araştırma Merkezlerinde yer alan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yapılmaktadır. Yapılan değerlendirme sonrasında engelli bireyin eğitime ve mesleki yönlendirilmesine ilişkin her yıl yeniden değerlendirip, gözden geçirmek üzere bir planlama yapılmaktadır (Alsancak vd., 2013).

Özel eğitim hizmetleri ile ilgili düzenlemeleri ise 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun 1. Maddesinde yer alan ,öğrenci etüt eğitim merkezleri', ibaresinden sonra ,özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri' ibaresinin eklendiğini görmekteyiz (625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 1991). Özel eğitim Hizmetleri, engelli bireylerin özel eğitimden yararlanmalarına, devlet tarafından sağlanacak maddi yardıma ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerince sağlanacak eğitime ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu süreçte kaynaştırma eğitimi önemli özel eğitime ilişkin düzenlemelerdendir. Kaynaştırma eğitiminde, özel

eğitime ihtiyaç duyan birey akranlarıyla birlikte eğitim almaktadır.

Ülkemizde engelli bireylere yönelik eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca üniversitelerin ilgili bölümlerinden bilgi ve yönlendirme yapılabilmektedir.

20.06.2006 tarih ve 26200 sayılı resmi gazetede yayımlanan “ Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği” gereğince üniversitelerde, engelli üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri almak ve bu yönde düzenlemeler yapmak üzere “Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Birimi” kurulmuştur (Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği, 2010). Bu doğrultuda her üniversitede engelli öğrenci birimleri kurulmuş ve engelli üniversite öğrencilerin eğitim süreçlerinde destek olmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Türk Dil Kurumu Başkanlığı tarafından Türk işaret dili sistemi oluşturulması; bazı üniversiteler ve kütüphaneler bünyesinde oluşturulan sesli kütüphaneler

engelli bireylere yönelik eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak adına önemli adımlardandır.

Gençlik ve spor genel müdürlüğünün teşkilat ve görevleri hakkında 3289 sayılı kanunda yapılan yeniden düzenleme, özürlü bireylere yönelik spor eğitim programları ve destekleyici teknolojiler geliştirmeyi, gerekli malzemeyi sağlamayı, konu ile ilgili bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapmayı, spor adamları yetiştirmeyi ve özürlü bireylerin spor yapabilmesi için diğer kuruluşlarla işbirliği yapmayı, taahhüt etmektedir (Gençlik ve spor genel müdürlüğünün teşkilat ve görevleri hakkında 3289 sayılı kanun, 1986).

SONUÇ

Toplum, engelli bireylerle engelsiz bireyler arasında fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel haklar açısından oluşan farklılıkları gidermek zorundadır. Yeni ve çağdaş bir devlet kavramının doğuşu, engelli bireylere yapılan hizmetler için gerçekleştirilen örgütlenmeler, yasal düzenlemeler ve engelli bireylere yönelik eğitim süreçlerinde sağlanan haklarla doğru orantılıdır. Engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen tüm düzenlemeler (sosyal yardımlar, eğitim hizmetleri vb) engelli bireylerin yalnızca insan olmalarından doğan haklarıdır. Çünkü insan hakları, sadece insan olmaktan kaynaklı olarak, doğuştan kazanılan haklardır. Bu yaklaşım, toplum içerisindeki her bir bireyin ayrımcılığa maruz kalmama ve korunma konusunda eşit haklara, sosyal, kültürel ve ekonomik haklara sahip olarak beraber özgür ve onurlu yaşaması gerektiğini vurgular (Şenel, 1996: 6). Tüm bunların aksı yaklaşımlar, engelli bireylerin sosyal yaşam içerisinde ayrımcılığa maruz kalarak dışlanmaları durumu insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi'yle birlikte, engelli kişilere yönelik gerçekleştirilecek uluslararası politikalarda çok ciddi ve etkili değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Sözleşme ile birlikte engellilik kavramına ilişkin yaklaşım insan hakları temeli bir boyut almış, engelli bireylerin insan haklarının tüm kamu politikası alanlarında dikkate alındığı bir yaklaşıma benimsenmiştir. Bu süreçle birlikte artık engelli bireyler dezavantajlı bir grup olarak değerlendirilmemektedir. Engelli bireylerin haklarının garanti altına alınmasında devletin tüm kurumlarına ve toplumun her ferdine belirli sorumluluklar düşmektedir.

Engelli bireylerin toplumun her alanında var olmalarını sağlayacak; toplumun ve bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik iyilik hali için en kapsamlı düzenlemenin başında eğitim gelmektedir. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi dışında engelli bireylerin eğitim haklarına ilişkin düzenlemeler yapan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa Sosyal

Şartı (ASS) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı gibi uluslararası belgeler vardır.

Eğitim, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlayan en önemli haklardan biridir. Bu doğrultuda engelli bireylerin eğitim hakkı kısıtlanmamalı ve ilgi, yetenekleri dikkate alınarak eğitim almaları sağlanarak meslek seçimleri gerçekleşmelidir. Bu süreçte engelli bireylere yönelik mesleki rehabilitasyon hizmetleri önem kazanmaktadır. Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin etkili şekilde gerçekleşmesi engelli bireyin verimli kılınması sağlanacak hem bireyin hem toplumun ekonomik ve sosyal refahı açısından önemli kazanımlar olacaktır. Ayrıca engelli bireylerin akrabalarıyla birlikte bulunmaları ve eğitim ortamları farklılıkları gözetilerek hazırlanmış olması temel haklarından biridir.

Türkiye engeli olan bireylere yönelik ayrımcılığı yasaklayan ve engeli olan bireylerin eğitim hakkını güvence altına alan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı (ASS) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı

gibi uluslararası sözleşmelere taraf olmuştur. Bu doğrultuda çok önemli yasal düzenlemelerle eğitim hizmetlerini engelli bireylere uygun hale getirmeye yönelik adımlar atılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı, (2016). Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri, Ankara.
- Albert, B., (2004), “The Social Model of Disability, Human Rights and Development”,
- Alsancak, H., Çatana, N., Dolamaç, N., Tom-ruk, H., Türkekul, A., (2013). Engelli Hakları Başucu Kitapçığı, Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Bines, H. ve Lei P. (2011). Disability and education: The longest road to inclusion. International Journal of Educational Development, 31(5), ss. 419-424.
- Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). Avrupa Sosyal Şartı. Ankara.
- Kavaklı, U. ve Özkara E. (2012). Kişisel, sosyal ve iş hayatında özürlü bireylere tanınan haklar ve özürlü olguların medikolegal değerlendirmesi. DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi,26(1), ss. 65-66.
- Kock, M. (2004). Disability law in Germany: An overview of employment, education and access rights. Erişim tarihi: 04.10.2015, <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/>

Komasyon, Otistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı,
MEB, Ankara, 2002.

Mitra, S. (2006). The capability approach and disability.
Journal of Disability Policy Studies,
16(4), ss. 236-247.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
Resmi Gazete. 6 Haziran 1997. Sayı 23011
(Mükerrer).

Öztürk, M., Hayata Dokunuş-2, İlke Yayıncılık, İstanbul
2008.

Robson, C. ve Evans, P. (2005). Educating children with
disabilities in developing countries:The role of data
sets. Erişim tarihi: 04.12.2015,
<http://www.childinfo.org/files/>

Şenel, A., (1996), İnsanlık Tarihi Boyunca İnsan Hakları
ve Demokrasi İlişkisi, İzmir, İnsan

Hakları ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını.

Şişman, Y. (2011). Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal
Düzenlemeler, Sosyal Siyaset Konferansları, 1
(60).

- UNICEF. (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları hak temelli perspektif*. Unicef Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- World Health Organization (2014). Disabilities. [<http://www.who.int/newsroom/disabilities/>] (Erişim 29 Ağustos 2018)
- Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği. (14 Ağustos 2010). Resmi Gazete. Sayı: 27672.
- 625 sayılı Özel Eğitimle İlgili Mevzuat. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı. Milli Eğitim Basımevi Ankara: 1991.
- 3289 sayılı gençlik ve spor genel müdürlüğünün teşkilat ve görevleri hakkında kanun, Milli Eğitim Basımevi Ankara: 1986.
- 4867 Sayılı Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklara İlişkin uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun. (2003), Resmi Gazete, Sayı: 2514
- 5378 sayılı Özürlüler Kanunu Ve İlgili Mevzuat. (2010). Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

BÖLÜM 3:

YEREL KALKINMADA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Öğr. Gör. Serkan GÜNDOĞDU¹

Öğr. Gör. Handan BOYALI²

¹Munzur Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, Tunceli MYO, Tunceli,
sgundogdu@munzur.edu.tr

²Munzur Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, Çemişgezek MYO, Tunceli,
handanboyali@munzur.edu.tr

GİRİŞ

Bir toplumun kalkınabilmesi için bölgeler arasındaki var olan eşitsizliklerin en aza düşürülmesi gerekmektedir. Bölgeler arasındaki eşitsizliğin en aza düşürülmesi ise o toplumda bulunan bölgelerde bölgesel kalkınmanın sağlanması ile gerçekleşmektedir. Sanayileşme beraberinde bölgesel kalkınmanın önem kazanmasını sağlamıştır. Yine bölgesel kalkınmanın sağlanmasında yerel yönetimler önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Yerel kaynakların artırılması ve rasyonel olarak kullanılmasında yerine getirmesi gereken rol ve görevlerle yerel yönetimler, buldukları bölgenin sanayileşme ve kalkınma büyük katkı sağlayacaktır.

1980'li yıllardan itibaren globalleşme ile birlikte Dünya'da ve Türkiye'de meydana gelen olumsuzluklara karşı oluşturulan yerelleşme olgusu beraberinde yerel kalkınma kavramını da daha fazla gündeme getirmiştir. Hükümet sistemlerinde gerçekleşen değişim ve dönüşümler, ulus devletlerin, görev ve yetkilerini yerel yönetimlere aktarması sonucunu doğurmuştur. Bu görev paylaşımı sonrasında ulus devletlerin görevi sayılan

büyüme ve kalkınma mevzuları yerel yönetimlere aktarılmış ya da yerel yönetimlerle paylaşılmıştır.

Ulusal kalkınmanın sağlanmasında yerel kalkınmanın gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Yerel kalkınmada büyük bir rolü ve önemi olan yerel yönetimler bu süreçte, bölgedeki hizmetlerin dağıtımının planlanmasında ve eşgüdümünde liderlik görevini üstlenmekte, yerel kalkınmanın sağlanmasına yönelik planlar hazırlamakta ve buna ilaveten kamu yararı için gerekli zorunlu altyapı yatırımlarını da gerçekleştirmektedirler (Gül, 2004: 204). Son yıllarda dünyada gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak oluşan yerelleşme olgusu Türkiye'yi de etkisi altına almış ve buna bağlı olarak yerel yönetim kurumlarını ilgilendiren birçok reform Türkiye'de hayata geçirilmiştir. Bunun sonucunda ulusal kalkınmanın sağlanmasının yolunun yerel kalkınmadan geçeceği ortaya konulmuştur.

Kalkınma noktasında yerel yönetimlerin bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltarak yönetimin hızını ve etkinliğini artırması, merkezi yönetimin görev yükünü azaltarak kaynak ve zaman israfını ortadan kaldırması, halkın

merkezi yönetimin amacını daha iyi anlamazı ve bu faaliyetleri etkin olarak benimsemesi beklenmektedir. Halkın yerel yönetimler aracılığıyla söz konusu bu faaliyetlere etkin olarak katılımı hizmet ve tesislerin verimli çalışmasını sağlayarak ülke kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bilgin, 2002: 313).

Bu çalışma ile yerel kalkınmada yerel yönetimlerin teorik olarak etkinliği değerlendirilmektedir.

1. KALKINMA

Kalkınma kavramı II. Dünya savaşından sonra gündeme gelmekle birlikte bu kavramın kökeni Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Sanayi devriminden önce kalkınma klasik olarak iktisadi büyüme anlamında tanımlanmaktaydı. Sanayi devrimi ile birlikte üretim artışı ve sermaye birikimini tanımlamak için kullanılmaya başlamıştır (Zengin ve diğerleri, 2014: 97). Modern anlamda kalkınma, belli bir dönem içerisinde üretim faktörlerindeki verimlilik artışı ve kişi başına düşen milli gelirin artırılmasıyla beraber, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişiklik olarak ifade edilmektedir (Savaş, 1979). Başka bir ifade ile

kalkınma, bir ülkenin tüm yapısal niteliklerinde ortaya çıkan olumlu değişimleri göstermektedir (Tolunay ve Akyol, 2006: 118). Kalkınma ve ekonomi kavramları çoğu kez birbiriyle karıştırılmaktadır. Büyüme ekonomide oluşan değişimleri ifade ederken, kalkınma ekonominin yanında sosyal ve kültürel ilerleme ve gelişmeyi de kapsamaktadır (Kaya, 2004: 25). Kalkınma, büyüme gibi sadece kişi başına düşen milli gelirin ve üretimin arttırılması olmayıp, az gelişmiş toplumlarda iktisadi ve sosyo-kültürel dokunun da değiştirilmesi ile yenileştirilmesini de kapsamaktadır (Kılınç, 2013: 5).

Kalkınma, II. Dünya savaşının yıkıcı etkilerinden kurtulmak isteyen ülkelerin kendi ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarında gerçekleştirdikleri değişim ve dönüşümlerle 1950- 1980 yılları arasında en parlak dönemini yaşamıştır. Fakat bu süreçte ülkelerin kalkınmasında rağmen gelir dağılımındaki eşitsizliklerin devam etmesi, istihdam da yeterli bir artışın olmaması, gelişmekte olan ülkelerde giderek artan siyasi istikrarsızlık ve yozlaşma (Kaynak, 2007: 40), sonucunda kalkınmanın sosyal yapı ile çevre üzerinde

oluşturduğu olumsuzluklar sonucunda kalkınma konusunda farklı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Bunun neticesinde de yerel kalkınma, bölgesel kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, toplumsal kalkınma ve kırsal kalkınma gibi kalkınma türleri ortaya çıkararak bu kavram farklı açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. YEREL KALKINMA

Günümüzde yerel yönetimlere atfedilen değerle birlikte, yerel kalkınma kavramı siyasal ve ekonomik hayatta çok sık kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Yerel kalkınmanın sağlanmasıyla bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınmanın sağlanmasıyla da ulusal kalkınma gerçekleşmektedir (Zengin ve diğeri, 2014: 104). Yerel kalkınma, toplumların refahını arttırmak, ülkelerin ekonomik büyümesini gerçekleştirmek amacıyla yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, özel sektörün ve yerel halkın birlikte çalışması olarak ifade edilmektedir (Aydın ve Yıldırım, 2013: 29). Başka bir ifade ile yerel kalkınma, yerel unsurların etkinleştirmesi yoluyla, yerel oluşumların ekonomik, sosyal-kültürel ve siyasal alanlarda sürdürülebilir

kalkınma prensiplerine yönelik gelişimini gerçekleştirmeyi hedefe alan kavramdır (Darıcı, 2007: 215). Helmsing ise (2003, 69), yerel kalkınmayı, istihdam yaratmak ve ekonomiyi canlandırmak için eldeki kaynakların yönetimini temele alan; yerel otoriteler, özel sektör ile sivil toplumun işbirliği içinde hareket ettiği bir süreç şeklinde tanımlamaktadır.

Yerel kalkınmanın amacı, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltmek, yerel ekonomik gelişmeyi sağlamak ve halkın sosyal refahını en üst seviyeye çıkarmaktır (Aydın ve Yıldırım, 2013: 29). Ayrıca buna ilaveten yerel alanda yeni istihdam imkanları yaratmak, dışarıdan yeni yatırımları çekebilen, ekonomik yapıda kendi kendine yetebilen yapı oluşturmak (Özgürel, 2012: 13-14), küresel ve ulusal ekonomide gerçekleşen dönüşümlerin yerel ekonomiler üzerinde oluşturduğu olumsuzlukları hafifletmek (Kaya ve diğerleri, 2007: 140-141), yerel işletmelerin daha etkili çalışabilmelerini sağlayabilmek ve yeni işletmeleri cezbedebilmek için bölgenin altyapısını iyileştirmek (Gül, 2004: 202), yerel kalkınmanın diğer amaçlarından bazılarıdır. Kalkınma,

bugün ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal yapısı olan çok boyutlu bir süreçtir (Göymen, 2004: 5). Yerel kalkınmanın sosyo-kültürel boyutu, sosyal adaleti sağlayarak, kaynaklara eşit ve sürekli ulaşılabilirlik ilkesi doğrultusunda sosyal yapının güçlendirilmesidir (Aksakoğlu, 2007: 13).

Yerel kalkınmanın ekonomik boyutu; küresel düzeyde oluşan kaynakların dengeli dağılımı ve bu kaynakların yerel topluluklarda da dengeli dağıtımındır (Kılınç, 2013: 14). Ayrıca, yerel kalkınmanın bir ülkede başarılı olabilmesi için insan odaklı olması, salt büyümeyi amaçlamaması, eşitlikçi ve kapsayıcı olması ve gerektiğinde kalkınma sürecinden eşit pay alamayan kesimler için gözetici, pozitif ayırıcı politikalar uygulanması gerekmektedir (Çarkçı, 2007: 49).

Bölgesel kalkınma ve stratejileri, ülke düzenleme stratejileri doğrultusunda ulusal önceliklerin ve politikaların, yerel ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte, yereldeki fiziksel ifadesini somutlaştıran hatırı sayılır bir faktördür. Bu faktörün etkinleştirilmesiyle, yerel kaynaklar ve gereksinimler daha iyi belirlenerek bölgesel

kalkınma hedefine daha kolay ve hızlı ulaşılabacaktır (Bilgin, 2002: 316).

3. YEREL YÖNETİMLER

1982 Anayasası'nın 127.nci maddesinde yerel yönetimler; “İl, belediye veya köy halkının yerel, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş, esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir” olarak ifade edilmiştir. Günümüzde yerel yönetimler il, köy, belediye gibi belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel toplulukların hizmet üretmek için kurdukları, karar organları yerel halk tarafından seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelire, personele ve bütçeye sahip, merkezi yönetim ile ilişkilerinde idari özerklikten yararlanan kendine has özelliklere ve kamu tüzel kişiliğe sahip yerel topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Ökmen ve Parlak, 2010: 20). Başka bir ifadeye göre yerel yönetimler, merkezi yönetim dışında, yerel halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan, karar verme mercileri direkt halk

tarafından seçilen, demokratik ve özerk bir yönetim birimi, bir kamusal örgütlenme türü olarak tanımlanmaktadır (Özer, 1999: 425). Yerel yönetimler; hem parlamenter hem de merkezi planlama ile yönetilen bütün devletlerde uygulanmaktadır (Toprak, 2001: 21).Türkiye’de yerel yönetimler denilince akla il, il özel idareleri ve köy gibi birimler gelmektedir (Bilgin, 2002: 314).

Yerel yönetimlerin kökeni ilk kent devletlerinin kurulmaya başlandığı Antik Yunan’a ve Roma İmparatorluğu’na kadar dayanmaktadır (Karakılıçık, 2016: 37). Ancak modern yerel yönetimler, Avrupa’da 16. yüzyıldan sonra ulus devletlerin ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişmeye başlamış ve sanayi devriminin de etkisiyle 18. ve 19. yüzyılda kentlerinin yeniden ekonomik bir aktör haline gelmesi ve yeni sosyal tabakaların ortaya çıkmasıyla birlikte modern devlet anlayışı içerisinde şekillenmiştir (Sobacı ve Köseoğlu, 2016: 14). Klasik yerel yönetimler de, merkezden ve merkezin kontrolünden kurtulmayı amaçlayan belirli insan topluluğunun birlikte yaşamanın meydana getirdiği

ihtiyaçların kendileri ya da kendilerinin seçtiği organlar aracılığıyla giderilmesi düşüncesine dayanmaktadır (Nadaroğlu, 2001: 17-18).

Yerel yönetimler, yönetimin merkezden yerele doğru aktarımını gerçekleştirerek bireysel özgürlükleri yönlendirmekte, özgürlük, eşitlik, katılım gibi demokrasinin temel kavramlarını yerel düzeyde harekete geçirmede katkı sağlamaktadır (Sobacı ve Köseoğlu, 2016: 14). Yerel yönetimler, toplumun ortak kamu hizmetlerini yerel halkın tercihlerine uygun biçimde sunarken, evre ve temizlik, altyapı, ulaşım ve sosyal hizmetler gibi yerel nitelikteki kamu hizmetlerini, merkezi idareye kıyasla daha verimli ve kaynak israfı yapmadan gerçekleştirmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2010: 57-58).

4. YEREL YÖNETİM VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŐKİŐİ

Bölgesel kalkınmada merkezi yönetim artık tek başına bir aktör değildir. Yetki ve sorumlulukların kullanılmasında bazı yeni aktörlere de gereksinim duyulmaktadır. Bu yeni aktörlerin en önemlisi yerel

yönetimlerdir. Yerel yönetimler, devletin bir parçası olmalarına rağmen, bölgesel kalkınmanın ana aktörleri olarak faaliyete geçebilecek kadar yerel topluluklara yakındırlar. Merkezi karar alma sisteminin hakim olduğu devletlerde dahi, yerel ekonomik kalkınmaya öncülük etmede yerel yetkililer giderek artan biçimde aktif bir rol oynamaktadırlar (Göymen, 2000: 60). Yerel yönetimlerin, yerel katılım ve girişimin sağlanmasındaki etkinliği göz önünde bulundurulduğunda bölgesel kalkınma ile olan ilişkisi daha fazla önem kazanacaktır.

Yerel faktörler ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişmenin itici unsurudur. Günümüzde yerelin, küresel anlamda üstlenmiş olduğu ekonomik ve siyasi rol, onu bir kalkınma aktörü haline getirmiştir. Fakat bu durum, geleneksel bölgenin değerini kaybettiği anlamını taşımamaktadır. Aksine, bölgesel organizasyonun “vizyon oluşturarak”, bölge içerisindeki yönetimdeki uyumu gerçekleştirmede, gerek bölge dışında gerekse bölgelerarası rekabette söz sahibi olmadaki yüklediği yönlendirici rolü değer kazanmıştır (Brasche, 2001: 65). Yerel kaynakları ve gereksinimleri iyi gören yerel

yönetimler, söz konusu bölgedeki bireysel teşebbüslerin ve sanayi kuruluşlarının oluşturulmasında ve geliştirilmesinde daha fazla katkısı olmaktadır.

Bölgesel kalkınmada faaliyet gösteren yerel yönetim kurumları, seçimle işbaşına gelen ve yerel düzeydeki hizmetlerin yerine gerçekleştirilmesinden sorumlu olan birimlerdir. Bölgesel kalkınmaya yönelik faaliyetlerin planlanması ve uygulanması, bölgesel bazdaki girişimcilik faaliyetlerinde liderlik rolü, kalkınma plan ve programları için merkezi idareye gerekli bilgilerin sağlanması yerel yönetimlerin görevleri arasında sayılmaktadır. Bu görevlerin gerçekleştirilmesindeki yetkiler teorik olarak geniş alanı kapsayıcı görünmekle beraber uygulamada daha kısıtlıdır. Bütçe imkanları ise sorumluluklarını yerine getirme bakımından oldukça yetersiz kalmaktadır. Bilhassa göç alan bölgelerdeki yerel yönetimlerin temel görevlerini bile yerine getirebilecekleri bütçe imkanları bulunmamakta ancak merkezi hükümetin kaynak aktarması durumunda yerel yönetimler fonksiyonlarını gerçekleştirebilmektedirler (Brasche,2001:72). Yapılacak

düzenlemelerle kendi kaynağını kendi oluşturan yerel yönetimler üstlendikleri görevleri daha iyi yerine getirebilme olanağına sahip olacaklardır.

Yerel yönetimlerin temelinde, hizmet sunumunda yerel halkın gereksinmelerine yanıt vermenin yanında, kamusal mal ve hizmetlerin sunumu bakımından ekonomik etkinliğin gerçekleştirilmesi yatmaktadır. Dünya Bankası'nın Yıllık Kalkınma Raporu'nda (1997) Yerinden yönetimin güçlendirilmesinin devletin gücünü artıracakı kamu hizmetlerinin yerel isteklere uygun şekilde sunumu için baskı yaratacakı, yerel otoritelerin sorumluluğunu güçlendirecekı ve yerel ekonomik kalkınmaya destek olacakı belirtilmektedir. Rapor, hizmet sunumunda yerelleşmenin, özellikle sağlık, eğitim ve altyapı alanlarında yoğunlaşması gereğini vurgulamaktadır (Sakinç,1997: 324).

SONUÇ

Yerel yönetimler buldukları coğrafi alan hakkında en iyi bilgiye sahip olan organlardır. Bölgede mevcut olan sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi özellikler göz önüne alarak gerek yatırım yapmak gerekse yatırımları teşvik etme noktasında önemli kurumlardır. Bu açıdan da yerel yönetim kurumları yerel kaynakların daha etkin ve rasyonel bir şekilde kullanarak yerel kalkınmanın hızlandırılmasında önemli bir paya sahiplerdir. Yerel kalkınmada yerel aktörlerin söz konusu alanlarda gelişimin gerçekleştirilmesi için kendi güçlerini bir araya getirmeleri ve koordine olmaları yerel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel kalkınmanın hızlandırılması, yerel kaynakların etkin ve rasyonel bir biçimde kullanılarak o bölgedeki yerel kurumların bölge yönetimindeki koordinasyonu ile mümkündür. Koordinasyonun gerçekleşmesinde en önemli görev yerel halkın oyları ile seçilen ve halka karşı sorumluluğu fazla olan yerel yönetimlere düşmektedir. Ülkelerin ekonomik ve siyasi

sistemlerinin birbirine yakınlaştığı ve küreselleştiği yenedünya düzeninde merkezi yönetimlerin işlevi azalırken yerinden yönetimler önem kazanmaktadır. Yerinden yönetimi hayata geçirebilen ülkeler yeniçağda dünya sahnesinde daha güçlü bir role sahip olacaklardır (Bilgin, 2002: 328- 329).

Bölge kalkınmasının gerçekleşmesi ve bu süreçte yerel yönetimlerin etkin rol oynayabilmesi için yapılması gerekenleri de kısaca şöyle özetleyebiliriz (Bilgin, 2002: 329):

✓ Yerel yönetimlerin, hukuki, mali ve yönetim açısından yeterli hale getirilmesi,

✓ Yerinden yönetime ağırlık verilmesi, merkezi yönetimin sadece denetim işlevini üstlenmesi,

✓ Merkezi yönetim ve yerel yönetimin birlikte hareket etmelerini sağlayacak hukuki yapılanmaların gerçekleştirilmesi. Bu amaçla koordinasyonu ve iletişimi sağlayacak birimlerin oluşturulması.

✓ Yerel yönetimlerin şeffaf hale getirilmesi,

✓ Bölgenin tanıtılması amacıyla yapılan fuar, festival gibi etkinliklerin eğlence ağırlıklı olmaktan

ziyade, bölgeyi tanıtıcı bir işleve sahip olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksakoğlu, E. (2007). Yerel Kalkınmada Katılımcı Politikalar: Çanakkale Örnek Alan Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, İ. H., Yıldırım, H. (2013). “Kırsal Kalkınmanın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Yerel Aktörler: Bölgesel Kalkınma Ajansları-Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 28-42.
- Bilgin, M. (2002). “Yerel Yönetimlerin Bölgesel Kalkınmadaki Etkinliği: Göller bölgesi Uygulaması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 313- 330.
- Brasche, U. (2001). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu, Ed. Cansevdi, *Hürrem, İktisadi Kalkınma Vakfı Yay.*, İstanbul.
- Çarkçı, A. (2007). Yerel kalkınmada KOBİ'lerin Rolü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Darıcı, B. (2007). Yerel Kalkınmada Küresel Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Konumu, *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, s.215-221.
- Gül, H. (2004). "Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler", DPT VE Pamukkale Üniversitesi, (Denizli Mart 2014), *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Denizli, Cilt 1, DPT Yayını, s. 201- 219.
- Helmsing, A. H. J. (2003). "Local Economic Development: New Generations Of Actors, Policies And Instruments For Africa", *Public Administration And Development*, 23, s. 67-76.
- Karakılçık, Y. (2016). *Yerel Yönetimler, Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- Kaya, E. (2004). *Yerel Kalkınma Yönetimi*, Sistem Yayınları, Ankara.
- Kaya, E. (2007). *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi*, Okutan Yayınevi, İstanbul.
- Kaya, E., Şentürk, H., Danış, O., Şimşek, S., (2007). *Modern Kent Yönetimi-I*, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- Kılınç, Ö. N., (2013). Yerel Kalkınma ve Rekabetçilik

- Ekseninde Değişen Yeni Bölgeselcilik ve Kayseri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Göymen, K. (2000).*Bölgesel Kalkınmada Yerel İdareciliğin Rolü*, Yoksulluk, Tesev Yayınları, İstanbul.
- Göymen, K. (2004). Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler İçinde Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü, *Uluslararası Sempozyum Kitabı*, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, No: 21, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. (2001).*Mahalli İdareler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Ökmen, M., Parlak, Bekir, (2010). *Yerel Yönetimler*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Özer, A. M. (1999). “Batıda Yerel yönetimlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 71, S: 425, s. 105.
- Özgürel, G. (2012). Tunceli ilinin Kalkınmasında Turizmin Değerlendirilmesi: Yerel Kurum Yöneticileri Boyutuyla Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir

Üniversitesi, SBE, Balıkesir.

Sakınç, S. (1997). Yerel Düzeyde Hizmet Sunumu Yöntemleri ve Özelleştirme, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı: 3, Manisa.

Savaş, V. (1979). *Kalkınma Ekonomisi* (İkinci Baskı), İ. İ. T. İ. A. Nihad Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No: 315/547, İstanbul.

Sobacı, Z., M., Köseoğlu, Ö. (2016).*Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler*, Seta Yayınları, Ankara.

Tolunay, A., Akyol, A. (2006). “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, s. 116-127.

Toprak, Z. (2001).*Yerel Yönetimler*, İzmir.

Ulusoy, A., Akdemir, T. (2010). *Mahalli İdareler*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Zengin, E., Başkurt, M., Es, M. (2014). “Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 95-125).

BÖLÜM 4:

KENTLEŞMEYİ TETİKLEYEN UNSURLARIN SUÇ İLE İLİŞKİSİ¹

Nurullah SELÇUK⁽¹⁾

M. Murat PAYAM⁽²⁾

(1) Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi, nselcuk@adiyaman.edu.tr

(2) Dr. Öğr. Üyesi., Adıyaman Üniversitesi, mpayam@adiyaman.edu.tr

¹ Bu çalışma 6-8 Nisan 2018 tarihleri arasında Gaziantep'te düzenlenen Al Farabi II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Suç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur ve içinde bulunmuş olduğu dönemin, coğrafyanın ve şartların özelliklerine göre tanımlanan bir kavramdır. Her dönem toplumda hâkim olan paradigmanın etkisi ile suç kavramı ile ilgilenen düşünürler, suçlu eylemin çözümlenebilmesi için farklı bakış açıları geliştirmiştir. Özellikle sanayileşmenin ivme kazanması ile beraber gerçekleşen düzensiz nüfus hareketlilikleri ve dolayısıyla kentlerin hızlı büyümesi, suç kavramı, suçlu davranışları ve suç çeşitliliklerinde önemli bir değişimi ve artışı beraberinde getirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde suç ile ilgilenen düşünürlerin suç kavramına yaklaşım biçimleri, dönemin ve coğrafyanın temel argümanları ile birlikte suç kavramını ele alan düşünürün ilgi alanı ile ortaya konulmaya ve anlamlandırılmaya çalışılan bir biçimde gerçekleşmiştir. Örneğin, Aristo yoksulluğun suça neden olduğunu ifade ederek, suçun çevresel faktörlerin etkisi ile gerçekleştiğini vurgulamıştır. Hipokrat suçluda akıl hasta bir insanın davranışlarını gözlemlenmiş ve suçlu kişi ile ilgilenmiştir. İngiliz hukuku reformcusu sıfatı ile bilinen Sezar Beccaria, dönemin ağır ceza yaptırımlarına,

engizisyona, darağacına karşı bir duruş sergileyerek, suç kavramı ile ilgilenmiştir. Bu bakış açılarının dönemin toplumsal yapı özellikleri ile dile getirildiği görülmektedir. Her bakış açısı suçun açıklanmasında kuramsal bir çözümleme ortaya koyarken bir takım özellikleri de göz ardı etmektedir. Kimi düşünür suçlunun kendisi ile ilgilenirken, kimisi suç eylemi ile kimisi suçun hukuki yapısı ile kimisi de dış faktörler çerçevesinde bakış açısı geliştirdikleri görülmektedir. Özellikle sanayileşme ile beraber gelişen kentlerdeki artan suç sayısı ve çeşitliliği suça daha bütüncül bakış açılarının geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Kentleşmenin hızlanması ile beraber suç sayılarındaki artış, konun üzerine eğilimi ve daha çözümleyici açıklamaların geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Gelişim, değişimin beraberinde getirdiği bir farklılaşmadır. Gelişim sorun değil, sorun çözmek için üretilen birçok argümanı içerir. Fakat gelişimin doğası sancılıdır, uyum süreci ile beraber alışma evresini de gerektirmektedir. Kentleşme kavramı da gelişen ve farklılaşan sosyal yapının değişimini ifade etmektedir. Dolayısı ile kentleşme, değişim süreci olarak bir takım

sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunların en önemlilerinden biri ise suçtur. Bu çalışma, kentleşmeye neden olan özelliklerin suç ile ilişkisini ortaya koyarak, gelişimin ve farklılaşmanın ortaya koyduğu defoları ele almaktadır.

2. Kent, Kentleşme Ve Kentlileşme Kavramı

Kentleşme, tarımsal olmayan üretimin göreceli olarak ağırlık kazandığı, üretim araçlarının ve dolayısıyla nüfusun yoğun olarak toplandığı, örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma düzeylerinin yüksek olduğu yerleşim merkezleri olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 200:7). Kent bir yerleşme türüdür, yasal örgütsel bir birimdir. Yerel yönetime sahiptir, çevresi içinde bir merkez oluşturur, tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği ve dağıtımının, eşgüdümünün yapıldığı yerdir, ekonomik faaliyetler yönünden, tarım dışı bir üretime dayalı bir ekonomisi olan, teknolojinin ve teknolojik gelişmenin beraberinde getirdiği örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün yer aldığı, kentsel işlevler için yeterli ve gerekli bir nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğuna ulaşmış, toplumsal heterojenlik ve bütünleşme düzeyine

erişmiş, doğal, beşeri ve yapılaşmış çevre öğeleriyle ve zaman içinde oluşan özgün karakteristikleriyle kendine özgü kimliğini kazanmış, bir toplama ve dağıtım merkezi olan bir insan yerleşmesidir (Suher, 1996:42). Kentleşme oranları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermesine rağmen, kentleşmeye etki eden üç faktör vardır. Bunlar itici faktörler, çekici faktörler ve siyasi faktörler olarak adlandırılmaktadır. İtici faktörler ekonomik faktörler olarak, çekici faktörler sosyo-psikolojik faktörler olarak, siyasi faktörler de siyasi ve teknolojik faktörler olarak da adlandırılmaktadır (Topaloğlu, 2007:7). Dolayısıyla kentler, tarım dışı ekonominin hâkim olduğu, iş bölümüne dayalı uzmanlaşmanın üst seviide gerçekleştiği, demografik olarak belirli bir nicel üstünlüğü olan yerlerdir. Ayrıca heterojen sosyal yapısı onun yerleşim yeri olarak benimsenmesini sağlayan çekici özelliklerini ortaya koymaktadır.

Kentleşme genel anlamda sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme,

işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002:21-22). Kentleşme, demografik olarak bakıldığında özellikle köyden kente göçle beslenen nüfus yoğunluğunun fazlalığıdır (Bayhan, 1996:178). Kentleşme üretimin, ticaretin ve hizmetlerin süratle büyümesini sağlayan, sanayileşmenin etkisiyle, doğum oranının fazla olması ve bu fazlalığın kent dışı yerleşme yerlerinde iskân edilememeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da buralarda yaşayanların özel hayatlarını, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletin de belirli birtakım faaliyetlerini gerektiren değişikliklerdir (İspir, 1982:8-9). Kentlerin gelişim süreci ile gerçekleşen yerleşim tipindeki bu farklılaşma beraberinde çevresel, ekonomik, sosyal vb. birçok problemi beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin en önemlilerinden biri de suçtur. Daha çok kentlerde görülen ve çeşitliliği üst seviyelerde olan suç, kent ile ödeşmesi kentleşmenin dinamiklerinin suç ile ilgisine olan ilgiyi de arttırmıştır. Gelişmişlik, uzmanlaşma, rasyonel ilişkiler ve

heterojenlik gibi kente özgü kavramların, insan davranışlarında meydana getirdiği sapma eğilimlerini ortaya koymak, suç kavramının etkin bir şekilde tahlili ile ortaya konabilir. Bu nedenle suç kavramının ortaya çıkış nedeni olarak nitelendirilen fenolojik etkileri göz önüne alarak, gelişmişlik kriterleri içerisinde kavramın aydınlatılması daha çözümleyici sonuçları ortaya kayacaktır.

3. Suç, Suçluluk ve Suçluluğu Açıklayan Teoriler

Suç, suçlu, suçluluk çeşitleri gibi kavramların çözüm-lenebilmesi için öncelikle içinde bulunulan toplumsal yapının özelliklerinin ortaya konması gerekmektedir. Çünkü suçu tanımlayan ve eylem olarak bir sapma davranışı olduğunu belirleyen özellikler toplumun normatif yapısına göre farklılık arz etmektedir. Toplumun kendi içinde ürettiği değerler ve normlar insanların eylemsel sınırlılıklarını belirleyerek davranış düzlemini oluşturmaktadır. Her toplumsal düzen kuralı, içinde bulunduğu sosyal yapıda insanların sınırlarını belirlerken, sapma eğiliminin karşılığı olan yaptırımlar

dabu sistem içerisinde normatif yapının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir davranışın suç sayılabilmesi için maddilik, manevilik ve kanunilik unsurlarına sahip olması gerekir. Maddi unsur; suçun maddi unsurunu hareket oluşturmaktadır. Hareket unsuru bir yapma veya yapmama davranışdır. Bir davranışı yapma ya da yapmama suçun maddi unsurunu oluşturabilir. Örneğin bir tren yolu bekçisinin geçitteki parmaklığı kapatmaması bir kazaya neden olabilir. Böylece bekçinin bir davranışı yapmaması onu suçlu kılar. Manevi unsur ise suçlunun kastı veya kusurudur. Suçlu, kanun tarafından suç olarak tanımlanmış bir davranışı bilerek ve isteyerek yaparsa bu davranışın kasıtlı olduğunu gösterir. Kusur ise yapılan davranışın meydana getireceği zararları öngörememe durumudur. Kanunilik unsuru ise “kanunsuz suç ve ceza olmaz” prensibine dayanmaktadır (Aslan,1991:157-158).Dolayısı ile sapma ve suç kavramları farklı anlamlar ifade etmektedir. Sapma, normatif yapının gerektirildiği eylemi yerine getirmemek olarak tanımlanabilir. Kısacası sapma,toplum tarafından beklenen eylemin gerçekleştirilmemesi nedeni ile kişinin istenilen eylemlerin dışındadır

eylem ortaya koyarak, normal olandan saptığını ifade eder. Her sapma eyleminin karşılığında yaptırım gerçekleşmeyebilir. Suç kavramı ise daha spesifik olarak, yapılan eylemin karşılığında maddi müeyyideler ile cezaların verildiği davranışları ifade etmektedir. Dolayısı ile sapma suçu kapsamaktadır. Her suç bir sapmadır, normal olandan ayrılmış bir eylemi ifade ederken, her sapma bir suç ilişkisi ortaya koymayabilir. Sapma toplumun çizmiş olduğu genel düzeleme karşı bir başkaldırıdır.

Suçlar çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır bu sınıflandır-malar suçlunun suç işleme nedenlerine göre, toplumun suça karşı gösterdiği tepkinin niteliğine ve şiddetine göre yapılmaktadır (Dönmezer, 1994:53). Şiddet ve adam öldürme ile ilgili suçlar, mala karşı islenen suçlar, mağduru olmayan suçlar, organize suçlar profesyonel kişilerle islenen suçlar bunlardan bazılarıdır. Mağduru olmayan suçlar kapsamında; uyuşturucu kullanma, kumar oynama gibi başkalarına doğrudan zarar vermeyen suçları ele almaktadır. Bu tür suçlar ülkemizde kamu esenliğine karşı islenen suçlar sınıfında yer almaktadır. Organize suçlar; terör örgütleri ve mafya gibi

yasa dışı gruplar tarafından işlenen suçları kapsamaktadır. Profesyonel suçlar ise suç işlemeyi bir meslek edinmiş bireylerin isledikleri suçlar kapsamında yer almaktadır (Özkalp, 1993:370).

Hızlı gelişen toplumsal dinamikler sosyal değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır. Sanayileşme ve kentleşmenin toplumsal yapıda meydana getirdiği köklü değişimler, norm ve değerler sisteminde değişlere neden olmaktadır. İnsanların belirli durumlar karşısında nasıl davranmaları ile ilgili olan beklenti o toplumun değerler sistemi ve normatif yapısı ile ilgilidir. İktisadi ve toplumsal bu gelişim çizgisi sosyal yapı içerisinde birçok özelliğin değişmesine neden olmuştur. İnsanların sosyo-ekonomik, kültürel ve yüz yüze ilişkiler bakımından giderek farklılaşmasının temel odak noktasında, bu kavram ilişkisi yer almaktadır. Günümüzde ise bu süreç hala devam etmektedir. Bugün insanlar arasındaki dayanışma ve paylaşma duygusunu ortadan kaldıran yapının arkasında da bu gelişim yatmaktadır. Bu çerçevede cemiyete giden sosyal yapılarda, görülen toplumsal hastalıklardan biri, yalnızlık meselesidir. Yalnızlık içerisinde kalan ve bu sorundan çıkış arayan

ferdin, zaman zaman sapma davranışlar içinde bulunduğu görülmektedir (İzkan, 1992:42).

Suç ile ilgili açıklama çerçevelerinin tarihi çok çok öncelerine uzanmasına karşın, sosyolojik yönelimli yaklaşımların ortaya çıkışı 1320'li yıllara rastlamaktadır. İlk geliştirilen sosyolojik nitelikli kuramların başında sosyal düzensizlik kuramı gelmektedir. Bu kuram aynı zamanda, Ernest Burgess ve Robert Park gibi şehir yaşamının ekolojik analizini yapan sosyal bilimcilerin ortaya koyduğu araştırma sonuçlarından önemli ölçüde etkilendiği için Şikago Okulu teorisi olarak adlandırılmaktadır. Shaw ve McKay'ın çalışmaları ile belirli bir üne kavuşan sosyal düzensizlik veya organizasyonsuzluk teorisi, 1920'li yılların başında özellikle suçun şehir alanındaki görünümünü resmetmeye çalışan bir kuram haline dönüşmüştür (Kızmaz,2006: 12).

Suç ve suçluluğu açıklama çabası olarak formüle edilen sosyolojik kuramların sayısı bir hayli fazladır. Suç kuramlarının bu denli fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade

ile; gerek çok sayıda suç türünün olması (hırsızlık, tecavüz, zimmete para geçirme, adam öldürme, dolandırıcılık, rüşvet, gasp vb.), gerek suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenlerin var olması (yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, suçlu akran grubu, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, formel ve enformel denetim unsurlarının zayıflığı, damgalanma vb.) ve gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medeni durumları, mesleki yapıları, sosyalleşme biçimleri, cinsiyet durumu vb.) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır. Ancak, geliştirilen sosyolojik suç kuramlarının hiç biri tek başına, suçluluğun mükemmel formülasyonları olarak görülemez. Çünkü söz konusu kuramlar, belirli düzeyde/düzeylerde yetersizlik ve eksiklikler bazen de varsayımsal hatalar içerdikleri bir gerçektir. Bu saptama, suç kuramları üzerine eleştirel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple sosyolojik suç kuramlarının suçu açıklayabilme potansiyelleri önem arz etmektedir (Kızmaz, 2005:150). Suçu açıklayan

sosyolojik teoriler, sosyal yapı ve sosyal süreç teorileri olarak iki başlık altında kategorize edilmektedir.

Sosyal yapı teorileri, suç olgusunu açıklamaya çalışan sosyolojik teoriden biridir. Suçu açıklamaya yönelik bu teoriler en genel sınıflandırmayla, toplumdaki sosyal yapıyı (yaşanılan çevre, yoksulluk, eğitimsizlik, kültürel değerlerin etki vs.), sosyal süreçleri (sosyal kurumlar, gruplar ve bireyler arasındaki ilişkinin sosyal hayatı etkilemesi vs.) ve sosyal çatışmayı (sosyal sınıflar arasındaki eşitsizliğin ortaya çıkardığı çatışma vs.) incelemektedir. Suç olgusunu açıklamaya yönelik sosyal yapı teorileri, bu alandaki en popüler yaklaşımlar arasındadır. Bu teoriler, sosyolojinin alt disiplinleri olan suç ya da sapma sosyolojisinin çalışma alanlarının kapsamına girmektedir. Suç olgusuna makro açıdan yaklaşan bu teorinin en temel argümanı ise toplumu oluşturan, düzenleyen ve sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlayan öğelerin (aile, mahalle, sosyal örgütlenmeler, eğitim sistemi vs.) özelliklerini makro düzeyde değişiklikler (ekonomi, siyasi ve sosyal krizler vs.) nedeniyle yitirmesi, yozlaşması ve işlevselliğini yitirmesidir. Bunun neticesinde ise toplumsal normların

ve değerlerin korunamaması, sosyal düzenin sağlanamaması ile bireylerin sosyal yapı içerisindeki sosyoekonomik statülerinin değişmesi, en son aşamada ise sapma davranışları ve suç eylemlerinin ortaya çıkmasıdır. Sosyal yapı teorileri, suç ve sapma davranışlarının sosyal sistemde var olan dış ve iç etkenlerle etkileşimini incelemekte ve açıklamalar getirmektedir. Makro düzeyde, bir birlerinden bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri göz önüne sergilemektedir. Ancak bu teorik çerçevede mutlak nedensellik veya sebep sonuç ilişkisi ortaya koymak hatalı olacaktır. Çünkü sapma davranışının ortaya çıkmasına neden olan pek çok etken söz konusudur (Sözer ve Balcıoğlu, 2016:74-75).

Sosyolojik bir perspektiften, suç ve suçlu davranışının meydana gelmesinin nedenleri incelendiğinde, özellikle sosyal yapı faktörlerinin, suç davranışının açıklanmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Örneğin toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve neticesinde toplumsal bağları ve kontrol mekanizmalarını zayıflatarak suç ve sapma davranışlarının artmasına sebep olan göç, savaş, terörizm,

doğal afetler ve ekonomik krizler gibi olguların varlığı yadsınamaz. Gerek toplumsal yapıyı bir organizmaya benzeten sosyolojik düşünce akımları, gerekse çevresel faktörlerin etkisi ve alt sınıfın bulunduğu kültürel koşulları inceleyen sosyolojik kuramcılar, suçlu davranışın zayıflayan toplumsal yapının bir ürünü olarak ta görmektedir (Güçlü ve Akbaş, 2016:41).

Endüstri devrimi bireylerin yaşamlarında büyük bir kargaşa meydana getirmiş ve bunun doğal sonucu olarak toplumsal yapıda bazı büyük değişimlere sebep olmuştur. Özellikle bireyin davranış kalıplarında da önemli değişimler olmuştur. Karl Marks, Emile Durkheim, MaxWeber, ve George Simmel gibi bir çok klasik sosyolog bu hızlı toplumsal değişimleri açıklamak ve çeşitli çözüm önerileri sunmak için çaba içerisine girmişlerdir. Sanayileşme ile birlikte gelen kentleşme oranındaki artış suçun artmasını tetiklemiştir (Güçlü ve Akbaş, 2016:42). İnsanların davranışları üzerinde, çevrenin etkisinin önemi artmıştır. Bu anlamda sosyolojik yöndeki kriminolojinin uğraştığı meselelerden birisi de “ekolojik” incelemeler olmuştur. Ekoloji sözcüğü botanik biliminin bir kavramı olarak organizma

ile çevre arasındaki karşılıklı ilişkileri belirleyen bilgi dalını belirtir (Dönmezer, 1994:180). Sampson ve Grever 1989 yılında yaptıkları çalışma ile sosyal düzensizliğin aslında doğrudan suça neden olmadığını, sosyal düzensizlikle birlikte önce geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının çöktüğünü, daha sonra da bu mekanizmadaki çöküşün suça neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Sampson ve Grever sosyal düzensizlik teorisinden hareketle inşa ettiği yeni modelde “düşük ekonomik statü, etnik heterojenlik, yüksek nüfus hareketliliği, parçalamış ailelerin çokluğu ve şehirleşme gibi sosyal düzensizliği ifade eden değişkenlerin tek başına ve doğrudan suç oranlarını etkilemediğini, bu değişkenlerin lokal düzeydeki arkadaşlık ve dostluk bağlarını kopararak, gençlerin ve çocukların yetişkinler tarafından yeterince gözetlenememesi ve takip edememesine neden olarak ve insanları birbirlerine yabancılaştırarak bireylerin toplumsal faaliyetlere yeterli seviyede katılmamalarına neden olmak suretiyle suç oranlarında atışa neden olduğunu savunmuştur (Dolu, 2011:217).

Sosyal yapı teorilerinden bir diğeri ise gerilim teorisidir. Gerilim teorisi, sosyal yapı içerisinde toplumsal değerlerin ve normların bireyler tarafından yeterince benimsenememesi, bireylerin toplum tarafından meşru kabul edilecek hedeflere ulaşacak imkânlara sahip olamaması ve ihtiyaçlarına ulaşamaması nedeni ile hissettiklerini gerilim ve norm dışı eğilimlerine odaklamaktadır. Gerilim kavramını ilk kez kavramsallaştıran Merton'dur. Ancak Merton, Durkheim'in ileri sürdüğü anomi yaklaşımını geliştirerek kendi teorik düşüncelerini ortaya koymuştur. Bu nedenle öncelikle Merton'un Durkheim'den esinlendiği düşüncelere göz atmakta fayda vardır (Sözer ve Balcıoğlu, 2016:79).

Bir diğeri sosyal yapı teorisi kültür/alt kültür çatışma teorisidir. Kültür çatışması teorisi her insanın belirli bir kültür içerisinde doğup, burada belirli davranış kuralları öğrendiği esasında hareketle, göçmenler ile yerlilerin ideal ve değer sistemlerinin farklılığına dayanmaktadır. Çünkü göçmenler, yabancı işçiler ve mülteciler ile etnik azınlıklar (zenci, çingene gibi) genel olarak topluma yabancı ve kenar gurup olarak

belirlemektedirler. Bu kişiler içinde yaşadıkları toplumdan en azından temel bir işaretle ayrılmaktadır. Bu işaret, kültürel (din, dil), etnik (ırk), veya başka bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İşte bu kişiler kendilerini çeviren kültüre tamamen katılmadıklarından, içinde yaşadıkları toplumla bütünleşememekte ve ona yabancı kalmaktadırlar. Bu ise, onlara karşı ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda dışlanmaya doğurmaktadır. Bunun sonucu olarak da, ön yargılar oluşmakta ve damgalanmaktadırlar (Demirbaş, 1990:69). Kültürel çatışma teorisinde ele alınan bir çatışma olarak kültür yapısı içerisinde gerçekleşen alt kültür teorisidir. Alt kültür teorilerini genel olarak, çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür. Özellikle 1950’li yıllarda, alt kültürel kuramların kriminolojik araştırmalarda, önemli ölçüde boy gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu kuramların, suç olgusunu alt sınıfa özgü bir fenomen olarak görmesi, gerilim kuramı ile olan bir benzerliği oluşturmaktadır. Bu her iki kuram da, suç olgusunu sınıf temelinde analiz ettikleri için “suçluluğun alt-sınıf

temelli kuramları” olarak da nitelendirilmektedir. Ancak her iki kuramın bu benzerliklerine rağmen, alt-kültür kuramlarının suç araştırmalarında alt-kültürün önemine dikkat çekmesi açısından diğer kuramdan önemli ölçüde farklılaşmaktadır (Kızmaz, 2005:158).

Sosyal süreç teorileri suçluluğu, sosyalizasyon sürecinde öğrenmiş davranış olarak kabul eder. Eğitim, din, siyaset, ekonomi gibi değişkenlere suç ilişkisini karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele almıştır. Sosyal süreç teorilerinin, sosyalizasyon sürecini öne çıkarma sebepleriyle, sosyalizasyon sürecinde etkili olan, öğrenme sosyal münasebetler ve sosyal kontrol sistemleri, süreç teorisinde temel yaklaşımların referans noktalarını oluşturmaktadır (Korkmaz ve Kocadaş, 2006:155).

Sosyal süreç teorileri içerisinde anılan sosyal öğrenme teorisi, modern kriminolojinin önde gelen teori okullarından biridir. Öğrenme teorisyenleri temelde Lombroso'nun “biyolojik determinizm” fikirlerini reddetmektedir. Aynı zamanda öğrenme teorisyenleri suçun biyolojik ve patoloji sonucu işlendiği görüşünü de kabul etmemektedir. Öğrenme teorisyenleri, suç

davranışını bireyin çevresiyle olan etkileşimi sonucu öğrenilen bir davranış olarak açıklamaktadır. Dolayısı ile öğrenme teorileri için suçlunun kalıtım yoluyla sahip olduğu biyolojik ve psikolojik özelliklerden daha çok, bireyin sosyalleşme ve gelişim süreçlerinde çevreyle nasıl etkileşime girdiği temel çalışma alanıdır (Sözer ve Balcıoğlu, 2016:91). Sosyal öğrenme teorisinde suçlu, toplumsal hâkim davranış örneklerinin hor bakması altında, suçluluğu problem çözen davranış olarak öğrenir anlayışı hâkimdir (Demirbaş 2014:150). Sosyal öğrenme teorileri, suçun, suçlu davranışla ilgili normların ve davranışların öğrenilmesinin bir ürünü olduğunu kabul eder. Sosyal öğrenme teorisinin dayandığı, 19 yüzyıl sonlarına, Gabriel Tarde'nin taklit teorisine dayanır. Tarde, popüler olan Lombroso'nun biyolojik anormallik görüşünü reddederek, suçluların normal kişiler olduklarını ve suç öğrendiklerini iddia etmiştir (İçli, 2007:116).

Sosyal süreç teorilerinden bir diğeri damgalama teorisidir. Damgalama veya toplumsal reaksiyon teorisi, 1960'lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir popüleriteye ulaşan ender kuramlardan biridir. Damgalama kuramı; bireylerin

etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005:167). Damgalama teorisi açısından insanların hatalarından yani suç ve sapma davranışından sonra toplumun suçluya nasıl tepki vereceği önemlidir. Suçluya gösterilen tepkiye göre, söz konusu bireyin yaşamına suçlu olarak mı, yoksa üretken topluma faydalı bir birey olarak mı devam edeceğini belirlediğine dikkatleri çekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, damgalama teorisinin suç eyleminden sonraki toplumun vereceği tepki ve ceza adalet sisteminin iş ve işlemlerinin, suç işleyen birey ve toplum üzerinde nasıl etki ve sonuçlarının olduğuna odaklandığı söylenebilir (Sözer ve Balcıoğlu, 2016:109). Sosyal süreç teorilerinden bir diğeri ise kontrol teorileridir. Kontrol teorisini Durkheim'a kadar götürerek, bu teori ile anomi teorisi ile aynı memeden süt emen iki kardeş felsefe olarak kabul edenler olmakla

birlikte, genel olarak kontrol teorisinin temelini Şikago Okuluna dayandırmak mümkündür. Nitekim Clifford Shaw ve Henry McKay'ın 1942'de suçu geleneksel kontrol mekanizmalarının çökmesine bağlamasıyla başlayan kontrol eksenli suç araştırmaları Şikago Okulunun çizgisinde devam ederek günümüze kadar gelmiştir (Dolu, 2011:268). Sosyal kontrol teorisi suç olgusunu, bireylerin toplumsal değer ve normlara olan bağlılık düzeyleri açısından ele almaktadır. Bu teoriye göre bireylerin; aile, okul, din ve arkadaş gibi geleneksel kurum veya unsurlara bağlılık düzeylerinin güçlü olması, suçlulukta engelleyici bir işlevi görmektedir. Benzer biçimde; söz konusu geleneksel kurumlara olan bağlılık düzeylerinin zayıflığı ölçüsünde de, bireylerin suç işleme olasılıkları artmaktadır. Bu kuramda, “uyum” kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Fonksiyonalist yaklaşımın popüler olduğu dönemde, sosyal kontrol kuramının suç olgusunu, bireylerin toplumsal ve kurumsal uyum kavramı üzerinden analiz etmesi, kuramın fonksiyonalist bakış açısından önemli ölçüde etkilendiğinin önemli bir göstergesidir. Sosyal kontrol kuramının varsayımlarına bakıldığında, kuramın insan davranışının denetimi ve bu

denetimle ilintili olan kurumsal süreç ve unsurlar üzerinde odaklandığı görülmektedir. Diğer bir anlatımla, sosyal kontrol kuramı suçluluğu açıklarken; bireylerin toplumdaki değer, norm ve kurumlara olan bağlılığını ve bu bağlılıkla oluşan sosyal denetim olgusunu temel almaktadır (Kızmaz, 2005:165).

4. Kentleşme ve Suç İlişkisi

Kentsel bölgelerde suç oranı daha fazladır. Kentleşmenin önlenemez bir biçimde daha fazla suçluluğa sebep olduğunu açıkça söyleyen ilk yazarlardan biri Durkheim'dir. Sutherland, Cressey, Barnes ve Teeters da suçluluk oranının kentlerde; kırsal alanlara oranla daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Genellikle toplumun büyümesiyle veya kentleşmenin artması ile suçluluk oranının arttığı ve kent suçluluğunun nitelikleri ve kırsal bölgelerin nitelikleri arasında farklar bulunduğu kabule dilmektedir. Sutherland, kent ve kırsal bölge suçluluğu arasındaki farkın farklı sosyal örgütlenmeden doğduğunu ifade etmiştir. Clinard ise, sosyal hareketli-liğin, informal ilişkilerin, informal sosyal kontrol eksikliğinin, farklı grupların, örgütlenmiş

suçlu kültürü-nün ve suçlu sosyal tiplerinbuna sebep olduğunu düşünmektedir(Gürelli, 1973: 122). Dolayısıyla heterojen bir yapıya doğru değişim ile beraber suç sayısının artması, suçluluğun kentlere özgü olarak algısal bir alışkanlığı pekiştirmiştir.

Suç tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir olgudur. Suçu sadece durumsal bir olgu olarak ele alıp, onu belirli bir nedenle bağdaştırmak muhtemelen bu sürece neden olan sayısız nedeni görmemize engel olacaktır. Örneğin suç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda belirli açıdan bu iki olgunun birbirleriyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte her işsiz insanın suça yöneleceği yargısında bulunamayız. İşsizlik suçu anlamlandırmamıza yarayan yapısal bir ölçektir ancak bu suçu bütün nedenleriyle ortaya koyan bir değişken değildir. Kimi durumlarda işsizlik olgusu, suç oranını azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkabilir (Conklin, 2006:162). Suç ile ilişki kurulan bir diğer sosyal olgu göçtür.Suç ve göç arasındaki ilişki kurulmasının en önemli nedenlerinden biri göç sonucu ortaya çıkma ihtimali yüksek olan uyum sorunlarıdır. Göç özellikle aile bağları, toplumsal kontrol

mekanizmaları üzerinde olumsuz etkilere sahip bir süreçtir. Temel toplumsal kurum olarak sosyo-kültürel sürekliliğin ve geleneklerin koruyucusu olan aile kurumunun göç süreci sonucu etkisini yitirmesi durumunda köksüzleşme ve yabancılaşma olgusunu getirir. Kentlerin oluşumunda önemli kriterlerden biri nicel özellikleridir. Demografik olarak kentlerin büyümesi göç ile beslenmesi ile doğru orantılıdır. Göç olgusunu kısa süreli veya geçici barınma durumlarından ayıran özellik bu sürecin uzunluğu ve bu sürecin yerleşim amacıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bir başka tanıma göre “göç uzun bir süre için veya kalıcı olarak, belli bir kültürel ortamdan başka birine gitmek suretiyle yaşanan değişikliktir. En çok rastlanan sebepleri arasında ekonomik mecburiyetler, politik zaruretler ve daha iyi eğitim imkânlarına kavuşma amacı sayılabilir.” (Balcıoğlu vd.,2001: 185). Bakıldığında işsizlik ve göç, her iki sosyal olguda kentleşmenin ürettiği olgulardır.Dolayısıyla gelişim ile beraber gerçekleşen değişim süreci, birçok sosyal olgunun farklılaşmasına neden olarak suçluluk ilişkilerini ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Kentleşme ve suç arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan ilk görüşler 1920'lerde Chicago'da ortaya çıkmıştır. Shaw ve Mckay, o dönemde kentlerdeki suç oranlarına bakarak bu oranların kent merkezlerinde en yüksek değerlere ulaştığını tespit etmişlerdir. Chicago modeline göre, suç oranlarının kent merkezlerinde yoğun olmasının nedeni, merkezdeki binaların ve yerleşim alanlarının büyüme baskısı ile bu bölgedeki evlerin ve imkanların kötüleştiği bu durumun neticesinde suç olgusunun ortaya çıktığı görüşü bulunmaktadır (Conklin, 2006:83). Düzensiz nüfus hareketliliklerinin beraberinde getirdiği nüfus yoğunlukları, kentlerde en önemli uyum sorunu olan işsizliğe, işsizlik nedeniyle karşılanmayan barınma problemi kentsel çöküntü alanlarının doğmasına neden olmaktadır. Çöküntü alanları kentlerde artık barınma yeri olarak kullanılamayacak kadar eski, metruk yerleşim yerleridir. Çöküntü alanları, sapma eğilimlerinin ortaya çıkması için gerekli fiziksel koşulları oluşturmaktadır.

Düzensiz ve hızlı bir şekilde gerçekleşen nüfus hareketliliklerinin ortaya koyduğu en önemli problem, kentsel çöküntü alanlarının ortaya çıkmasıdır. Çöküntü

bölgeleri, genellikle siyasi ve ekonomik krizler sonucu oluşan sosyal hareketlerin yerleşim yerlerine olumsuz yansımaları olarak nitelendirir. Buna göre “bölgedeki nüfusun ekonomik koşullarının yetersiz olması, bina bakım ve onarımı ve proje yatırımı için yeterli kaynağa sahip olmaması veya ikincil finans kaynaklarına ulaşamama, genel planlama sistemi, kurumsal yapı eksikliği, sorunların büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Işıkkaya, 2008:23).Çöküntü bölgeleri yoksulluğun, işsizliğin ve eğitimsizliğin kentsel mekânda yoğunlaştığı bölgeler olarak gelişmekte, bu süreç içerisinde düzenli bir çalışma ve aile hayatı konusunda rol sembolü olabilecek ve yeni iş fırsatları hakkında bilgi verebilecek kişiler bu bölgeleri terk etmektedir. Buna bağlı olarak bu tür bölgelerde ortak bir dışlanma ve aşağılık duygusu gelişmektedir. Toplumun ve kamu otoritelerinin mekânsal damgalanmaya bağlı olarak gelişen ayrımcı tavırları bu tür bölgelerdeki sorunları daha da pekiştirmektedir. (Gölbaşı, 2008:112).

Kentleşme ve suçluluk arasındaki bağlantı, genel olarak kentlerdeki nüfusun hızlı artmasının suç eylemine zemin hazırlaması ve bu yönüyle suçluları çekmesi şeklinde

açıklanmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014:3). Fakat kentleşme sürecinde suçlular arasında gelire ve imkânlarla göre farklılıklar doğabilmektedir. Gecekondu bölgelerinde yaşayan düşük gelirlilerle, kentin orta ve yüksek gelire sahip insanların yaşadıkları suçlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kentlerde artan suç oranı, kentliler üzerinde korku ve tedirginlik yaratmakta ve günlük yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Suçun olduğu veya arttığı bölgelerde yaşayan kişilerin, günlük ulaşım tercihlerini de etkilemekte, ticari olarak olumsuzlukların yaşanmasına da yol açmaktadır (Karasu, 2012:27).

Ceylan yaptığı çalışmada kentlerde işlenen suçlar incelemiş, sonuç olarak suçların işlendiği kentsel mekânla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Kentsel mekânların bir kısmı, o mekânda suç işlemenin çok kolay olduğu özelliklere sahiptir. Bu alanların genel olarak nüfusun fazla yoğun olduğu alanlar olduğu, yaya trafiğinin fazla olduğu, ticaret ve alışveriş merkezleri gibi yoğunlukların yaşandığı yerler olduğu söylenebilir. “Sıcak noktalar” olarak adlandırılan bu bölgeler, kentin tamamı düşünüldüğünde suçun yoğun olarak işlendiği

noktalardır. Bu noktalar “suç üreten”, “suç çeken” ve “suç işlenmesini kolaylaştıran” alanlar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Bu konuda yapılan bilimsel araştırmaların tamamında, kentsel mekânın fiziksel ve sosyal özelliklerinin suç işlenmesini zorlaştırabildiği, suçu engellebildiği veya tam tersi olarak suçun oluşmasına uygun bir zemin yaratabildiği, suç oluşmasını desteklediği yönünde bir ortak kanı bulunmaktadır (Ceylan, 2012:12-15). Kent büyüklüğü, suç oluşumunda etkili olduğu düşünülen başka bir faktördür. Büyük şehirler küçük şehirlere göre daha yüksek suç oranına sahiptir. Ancak küçük şehirlerin suç oranı büyüklere göre daha hızlı artmaktadır. Dolayısıyla suç problemi kent hiyerarşisine paralel gitmektedir ve nüfusu 15 binden küçük olan yerleşmeler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Ataç ve Gürbüz, 2009:31). Aynı zamanda, küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte suç ve göç arasındaki ilişkinin boyutlarının sadece iç göçle sınırlı kalmadığı, uluslararası göç ve yasadışı göç kavramlarının da bu süreçte ön plana çıktığı gözlenmektedir. Organize suç örgütlerinin gerçekleştirmiş olduğu insan kaçakçılığı, kadın ticareti gibi yasadışı faaliyetler göçle beraber ortaya çıkan suç olaylarının

artmasına sebep olmaktadır. Organize suç örgütlerinin para kazandığı uyuşturucu kaçakçılığı, hayat kadınlığı gibi yasadışı göç faaliyetleri suç ve göç arasındaki ilişkiyi belirginleştirmektedir (Savona vd.,1998).

Suç konusunda özellikle kentleşmenin etkisi ile ortaya çıkan problemleri ele alan birçok teori vardır. Gelişimin neden olduğu bu sosyal problemler, toplumsal yapının daha girift bir hale dönüşmesi ile daha belirgin ve insanların yaşamını etkileyen konular haline gelmiştir. Toplumsal ilişkilerin karmaşıklaştığı, organik dayanışmanın arttığı, heterojen bir yapının hâkim olduğu, iş bölümü ve uzmanlaşmanın arttı yerleşim bölgelerindeki toplumsal yapının çözümlenmesi, suç ile ilişkili sosyolojik kuramların karşılıklı olarak ele alınması ile mümkün olacaktır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Endüstri devrimi ile beraber meydana gelen en önemli değişikliklerden biri cemiyet yapısına doğru gerçekleşen dönüşümdür. Bu dönüşümü hızlandıran en önemli unsur ise göç kavramı olmuştur. Nüfus hareketliliklerinin düzensiz ve hızlı bir şekilde kentlere doğru kayması ise sorun olarak teşkil eden bir takım sosyal problemlerin ortaya çıkmasını neden olmaktadır. Hızlı ve ani bir şekilde gerçekleşen bu hareketlilikler çekici etkenlerin gücüne bağlı olarak gerçekleşmiş fakat bu hareketliliklerin belirli bir düzen içerisinde olmayışı sosyal düzensizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu düzensizler sosyal hayat içerisinde birçok olumsuzlukların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu sorunlardan biri ise sosyal bir problem olarak değerlendirilen suçtur. Suç sosyal bir problemdir, sonuçları itibari ilekişi ya da kişilerin etkilendiği bir sapmadır. Bu bağlamda demografik olarak sayının artması ve heterojen bir sosyal yapı içerisinde kavramın anlamsal olarak zenginlik kazandığı da görülmektedir. Sosyal düzensizlik teorisi ekseninde suçun oluşumuna neden olan en önemli özellik sosyal yapı ortaya koyduğu

özellikler olarak görülmektedir. Aşırı ve hızlı büyüme ile sosyal yapının şekillenmesi sapma eylemlerinin nedeni olarak görülmektedir. Modernite ve kentleşme ile birlikte suç, suçlu eylemleri ve suçluluk çeşitlerinde artış görülmektedir. Bu konuda en belirgin açıklamalardan birini de Merton'un gerilim teorisinde görülmektedir. Modernite, kentleşme ve kapitalist dünya sisteminin dayatmaları karşısında daha rahat ve vadedilen hayatı yaşama ihtiyacı, bireyleri eşit fırsatlar tanınmayan bir sosyal yapı içerisinde illegal davranışların oluşumuna itmektedir. Kentlerde sosyal tabakalaşma kırsal bölgelere oranlarla daha belirgindir. Gerilimin kaynağı insanların, düşük imkânlarına rağmen, ekonomik yönden daha çok kazanmaya yönelik alışkanlıkların oluşturulmasıdır. Kentlerde sosyoekonomik yönden çok farklı seviyelerdeki insanlar bir arada bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde sosyoekonomik farklılıklar daha homojendir. Kentlerde sosyoekonomik seviye bakımından alt düzeydeki kişilerin daha üst seviyelerdeki tabakanın seviyesine ulaşma çabasını ve bir takım eğitim ve fırsatlardaki eşitsizlikler gibi etkenlerle bunu gerçekleştirirken toplumun meşru gördüğü çerçeveler

içerisinde elde edemeyeceğini anlaması, özellikle mala karşı işlenen suç eğilimlerini ortaya çıkarmaktadır.

Kentlerdeki nüfus artışını besleyen olgulardan biri göçtür. Göç ile birlikte farklı sosyokültürel özelliklere sahip insanların ilişkileri zaman zaman problemlerin doğmasına neden olmaktadır. Farklı sosyokültürel çevrelerde sosyalleşmiş insanların aynı sosyal yapı içinde bulunmaları bir takım sorunların doğmasına neden olmaktadır. Suçlu davranışın ortaya çıkmasında önemli etkilerden biride etkin bir sosyalleşmenin gerçekleşmemiş olmasıdır. Sosyalleşme ile insanlar içinde buldukları sosyal yapının değer ve normlarını benimseyerek toplumun bir parçası olarak beklenen eylemlerin ortaya çıkmasını sağlarlar. Göç ile beraber bu değerler sistemindeki farklılık bireyin içinde bulunduğu yapıya uyumunu zorlaştırır. Bu uyum sorunu, psikolojik bir takım etkenlerle ciddi sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kırsal bölgelerdeki daha homojen olan sosyokültürel öğeler, kültürel farklılığın ortaya çıkardığı uyumsuzluk problemlerini ortadan kaldırmaktadır.

Suç eylemi öğrenilen bir davranıştır ve kentlerde sosyal öğrenme alanlarının heterojen ve çeşitliliği sapma eğilimlerinin benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. Kişinin sosyalizasyon süreci içinde bulunduğu grupların sayısına bağlı olarak sosyal öğrenme çeşitlilik arz etmektedir. Aile içi iletişimin kopuk oluşu, ekonomik yetersizlikler ve sosyalleşme eğilimlerinin daha bağımsız gelişmesi gibi nedenler bireylerin kentlerdeki marjinal gruplarla tanışma ihtimalini arttırmaktadır.

Kısacası, kırsal bölgelerde toprakların kişilerin geçimlerini temin edecek nitelikten uzaklaşması, kentlerdeki sanayi ve ticari ilişkilerin güçlenmesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın üst seviyelere ulaşması kentleri cazip barınma alanlarına dönüştürmektedir. Geleneksel anlayıştan, modern bir yaşam tarzına geçiş, köklü değişikliklere neden olmakta ve daha önce benimsenmiş olan değer ve normların etkisinin azalmasına neden olmaktadır. Aile, din, eğitim gibi toplumun devamını sağlayan, koruyan ve geliştiren kurumlar, giderek fonksiyonlarını farklı kurumlara devrederek geleneksel bağların farklılaşmasına neden olmaktadır. Topluma ait değer ve normlara bağlılık

düzeylelerini belirleyen bu kurumlarla bireylerin ilişkilerinin zayıflaması veya kopması toplumsal sorunların doğmasına neden olmaktadır. Çünkü bu kurumların toplumda belirli işlevleri vardır. Dolayısı ile kurumların işlevlerini yerine getirememesi, toplumsal yaşam içinde bir takım sorun ve problemlerin sayısını arttırmaktadır. Hızlı ve düzensiz nüfus hareketlilikleri, işsizlik, bireyselleşme, barınma problemleri, sosyal ilişki ve bağlardaki zayıflama, kentlerdeki daha fazla kazanmaya güdülenmiş insan kitlesi, kültürel farklılıklar, kentsel çöküntü alanlarında sosyalleşme, eski değer ve normatif algı ile yeni değer ve normatif yapı arasındaki uyum problemleri gibi bir çok neden kentlerdeki suç ilişkilerinin doğmasına ve çeşitliliğinin artmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslan, Y., (1991), Hukuka Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. baskı, İstanbul.
- Ataç, E, Gürbüz, D., (2009). “Kentsel Mekânda Gelişen Suça Müdahale Etmede Disiplinlerarası Güvenlik Politikaları”, Polis Bilimleri Dergisi Cilt:11 (1), s.31
- Balcıoğlu, İ, Doksat, K, Tan, O., (2001). “Madde Bağımlılığı Göç ve Suç.” Yeni Symposium 39 (4): 185-191
- Bayhan, V., (1996). “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”, Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Mersin, s.178.
- Ceylan, Y., (2012). “Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi” (Muş İli Örneği). Akademik Bakış Dergisi Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, s.12-15
- Conklin, J, E., (2006), Criminology Pearson, Boston Ninth Edition
- Demirbaş T., (1990), “Almanya’daki Türklerin Sorunları, Bunların Suça Etkileri”, Ankara.
- Demirbaş T., (2014). Kriminoloji, Seçkin Yayınları, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara.
- Dolu, O., (2011), Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Dönmezer S., (1994). Kriminoloji, 8. Basım, Beta Yayım, İstanbul.
- Gölbaşı, S., (2008), Kentleşme ve Suç, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Güçlü İ., Akbaş H., (2016), Suç Sosyolojisi: Teori, Kavram, Uygulama, Seçkin Yayın, Ankara.
- Gürelli, N., 1973, “Şehirleşme ve Suç”, İ.Ü.H.F.Mecmuası cilt: 32, sayı:2-4, İstanbul.
- Hobsbawm E., (2003), Devrim Çağı (çev: Bahadır Şina Şener), Dost Kitabevi, Ankara.
- Işıkkaya, D., (2008), “Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- İçli, T. G., (2007), Kriminoloji, 7. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- İspir, E. G., (1982), Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi, AİTİA Yayınları, Ankara.
- İzkan, S., (1992), “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kentleşme Sürecinde Suç ve Suçluluk Olgusuna Sosyolojik bir Yaklaşım”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Karasu, M., A., (2012). “Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, s.27

- Keleş R., (2002). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara.
- Kızmaz Z., (2005). “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2005 Cilt: 29 No: 2.
- Kızmaz Z., (2006). Cezaevi Müdavimleri İnatçı Suçlar, Orion Yayınevi, Ankara.
- Korkmaz A., Kocadaş B., (2006). Toplumsal Sapma, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Özkalp, E., (1993), Davranış Bilimlerine Giriş, A.Ü. Açık Öğretim Fak.Yay. No: 75, Ankara.
- Savona, E.,diNicola, A., & da Col, G., (1998). Dynamics of migrationandcrime in Europe: New patterns of an oldnexus. In A. P. Schmid (Ed.), Migration andcrime. Proceeding of the International Conference on ‘Migration andCrime: Global andRegionalProblemsandResponses,’ Courmayeur Mont Blanc, Italy, October 5–8, 1996 sayfa 61–91 Milano:ISPAC.
- Sözer M. A., Balcıoğlu E., (2016), Kriminoloji, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Suher, H., (1996), Şehircilik, İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi Taşkışla, İstanbul.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2014). “Kentleşme-Suç İlişkisi ve Önlenmesi”, Proje Değerlendirme Kurulu Raporu, s.1-2.

Topaloğlu, G., S., (2007). “Suç Oluşumunda Kentleşme ve İç Göçün Etkilerinin Analizi:Ankara Örneği”. T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara, s.7

BÖLÜM 5:
POLİTİKA TRANSFERİ: TÜRK
KAMU YÖNETİMİ LİTERATÜRÜNE
KATKISI, ANLAM ve ÖNEMİ¹

Yıldız ATMACA²

¹ Bu çalışma, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan ve 27.11.2017 tarihinde sunularak kabul edilen yayınlanmamış doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Öğr. Gör. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Mülkiyet Güvenlik ve Koruma Bölümü, Eposta: yldz atmaca65@hotmail.com

1. GİRİŞ

Karşılaştırmalı kamu yönetimi biliminin önemli bir konusu olarak bilinen politika transferi, bir devletteki politika yapıcılarının başka devletlerde uygulanan plan ve politikaları incelemesi ve incelemeler sonucunda elde ettiği bilgileri, kendi devletlerindeki plan ve politikalara uyarlama durumu olarak kabul edilmektedir. Politika transferinde politika yapıcılar, negatif ve pozitif derslerle birlikte uygulanması muhtemel politikaları belirlemede, bu politikaların olası sonuçlarını araştırarak karar verme aşamasına geçmektedir.

Transfer sürecinde politika transferi ile ilişkilendirilen bir takım kavramlarla karşılaşmaktadır. Bir durumdan farklı bir duruma geçişi ifade etmeye çalışarak bir benzeşme sürecini ifade etmeye çalışan “Politika Yakınsaması”, farklı ülkelerde uygulanan politika modellerinin temel kaynağını ya da her yönüyle nasıl bir model olduğunun anlaşılabilir farklı ülkelere dağılımı

konularıyla ilgilenmeyi öngören “Politika Yayılması” ve bir veya daha fazla ülkede uygulanan politikalardan bir politika yapıcısının dersler çıkarması ve daha sonra bu dersleri kendi ülkesindeki siyasi yapılanmalara uyarlaması hali olarak tanımlanan “Ders Çıkarma” bu kavramların bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kavramların tamamı politika transferiyle yakınlık göstermektedir ancak hiçbiri birbiriyle benzerlik göstermemektedir. Çünkü politika transferi olgusu, bu kavramların tamamını kapsayıcı niteliktedir ve farklı düşünce yapılarının özünü oluşturan siyasal ve sosyal yaklaşımları tanıyarak uygulamaya çalışmaktadır. Bu sebeple politika transferi, politika yakınsaması, politika yayılması ve ders çıkarma gibi farklı kavramların yerine kullanılmamalı içeriği ve kapsamı iyi anlaşılmalıdır.

Bu bağlamda, bu çalışma akademik literatürün en kapsamlı ancak eksik kalmış bir konusu olan politika transferi olgusunu açıklamaya

ve Türkiye'deki kamu yönetimi çalışmalarına kazanımlarını ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmaya başlamadan önce yerli ve yabancı kaynak taraması yapılmış ve gerekli okuma işlemlerinin gerçekleştirilmesi sonrası yazım aşamasına geçilmiştir. Araştırmalar sonucunda, politika transferinin kapsayıcı ve sorgulayıcı bir yapıyı bünyesinde taşıdığı ve ülkelerin yönetim yapısına büyük katkılar sağladığı anlaşılmıştır. Türkiye, bu ülkelerden sadece bir tanesidir. Çağdaş yönetim yapısının gerisinde kalmamak ve gelişmişlik seviyesini arttırmak isteyen Türkiye, başka ülkelerden zorlayıcı veya gönüllülük esaslı bir takım kamu yönetimi reformları transfer etmiştir. Bu transferlerse Türkiye'nin esnek ve şeffaf bir yönetim yapısına sahip olduğunu kanıtlamış, yaşanan değişim ve dönüşümlerle Türkiye'nin kamu yönetimi yapısına gerek yapısal gerekse işlevsel anlamda yeni zenginlikler kazandırmıştır. Bu durumda politika transferinin

kamu yönetimi literatüründeki önem derecesini arttırmıştır.

2.Politika Transferi Olgusu: Kavramsal Çerçeve

Dünya üzerindeki birçok devlet, küreselleşme denilen değişim ve dönüşüm dalgasının etkisi altında kalmıştır. Küreselleşme olgusu, gündeme önemli gelişmeler getirmektedir. Kendilerini geliştirmenin çabası içinde bulunan devletlerde bu gelişmelerden etkilenmektedir. Bu bağlamda, bu devletlere ait bürokratlar, politika yapıcılar veya uzmanlar kendi gelişmişlik seviyesini yükseltebilmek ve ulusal problemlerine çözüm aramak üzere başka devletlerde uygulanan politikaları veya küresel politikanın çözüm önerilerini negatif ve pozitif anlamda ödünç alarak kendi devletlerinde uygulamak üzere değerlendirmeye almıştır (Haktankaçmaz, 2009: 182). Değerlendirmeler sonucunda politika yapıcılar, çıkarılan negatif ve pozitif derslerle birlikte ödünç alınması gereken politikaları

belirleyerek, bu politikaların olası sonuçlarını araştırmış ve karar verme aşamasına geçmiştir (Kutlu,2003:94-95). Bu bağlamda, politika transferi olgusunda herhangi bir devletteki politika yapıcılarının yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, başka devletlerde uygulanan plan ve politikaların incelenmesi ve gerekli incelemeler sonucunda elde ettikleri bilgileri, kendi devletlerindeki plan ve politikalara uyarlama durumunun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür (Sobacı,2009:53).

Politika transferi, farklı açılardan ele alınan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Kavram üzerine çalışan birçok bilim adamı ve düşünür, politika transferi olgusuna ilişkin farklı bakış açıları geliştirmiştir. 1990'lı yıllarda yaptıkları çalışmalarla politika transferini anlatmaya çalışan Dolowitz ve Marsh'a ait bakış açısı, farklı bakış açıları içerisinde en önemli olduğu düşünülen ve akademiye en fazla kabul görülen bakış açısı olarak

bilinmektedir. Dolowitz ve Marsh, 1996 yılında politika transferine ilişkin kaleme almış oldukları çalışmalarında politika transferi olgusunu, “belirli bir zaman veya mekândaki kurumlara, idari düzenlemelere veya politikalara ilişkin bilginin, başka bir zaman veya mekândaki kurumların, idari düzenlemelerin ve politikaların geliştirilmesinde kullanılması süreci” olarak açıklamaktadır (Dolowitz ve Marsh, 1996:344). Bu doğrultuda, politika transferini başka bir yere ait kimliğin kıyas yoluyla veya deneyimlerle bir başka ülkeye geçmesi ve ilgili ülkenin politika yapıcılarının bu doğrultuda aldığı karar alma şekli olarak ifade etmek mümkündür (Mossberger ve Wolman, 2003:428). Transfer sürecinde daha önce uygulanmış ve gözden geçirilmiş politikalar, politika yapıcılar tarafından dikkate alınmakta ve karar almada kullanılacak rasyonel bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Hulme,2005:421).

Politika transferi, farklı toplumlarda yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda geliştirilen stratejileri analiz etmektedir. Transfer, bu analizlerden negatif ve pozitif yönlerde dersler çıkarmakta ve çıkardığı bu dersler doğrultusunda kendi ülkesinde, bölgesinde veya kurum ve kuruluşunda önemli kararlar aldırılmaktadır.

3.Politika Transferinin Gerçekleştirilmesine Sebep olan Faktörler

Devletlerin daha önce karşılaşmadıkları durumlarda nasıl davranmaları gerektiği ve mevcut politik düzene karşı duydukları memnuniyetsizlikleri, ilgili devletleri bir çözüm arayışına yöneltmiştir. Bu arayış devletleri, başka ülkelerde uygulanan politikaların araştırılması ve uygulanması gereken politikanın da bu doğrultuda kabul edilmesi hali olarak tanımlanan politika transferi olgusuyla karşılaştırmıştır.

Politika transferini ülkelerin gündemine getiren bir takım nedenler mevcuttur. Bu nedenler,

ülkelerin “ne için” bir politikayı incelemek istediği ve bu amaçla “nereye” bakması gerektiği düşüncesiyle açıklanmaktadır (Sobacı,2009:71). Ancak karar almadaki rasyonelliği ile kaliteyi arttırmayı amaçlayan politika transferi, genel olarak üç önemli nedenle anlatılmaktadır. Bu nedenlerin birincisi, küreselleşme sürecinin gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri tetiklemesi ve bu ülkelere geri kalmışlık düşüncesini empoze etmesidir. İkincisi, iletişim teknolojisinin getirdiği gelişmişlikle birlikte, fikirlerin değişiminin daha hızlı hale gelmesidir. Üçüncü ve en önemli neden ise siyasal sistemlerin veya uluslararası kurum ve kuruluşların (IMF, Dünya Bankası, AB gibi) benzer politikaları uygulamak kaidesi ile isteklerinin gerçekleşeceğine yönelik getirilen direktiflerdir (Sezgin, 2010:68).

Belirtilen bu nedenler çerçevesinde Dolowitz ve Marsh, politika transferinin kendi içinde çeşitlene-bileceğini ifade etmektedir. Bu çeşitlilik

de gerçekleştirilen transferin ilgili politika yapımcılar tarafından gönüllü bir şekilde yapılıp yapılmamasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Dolowitz ve Marsh, politika transferini gönüllü politika transferi ve zorlayıcı politika transferi olmak üzere iki farklı şekilde incelemiştir. Politika transferinin ders çıkarma ile başlayıp daha sonra gönüllülük esaslı ilerlediğini ve bu gönüllülüğün bir süre sonra zorlayıcı bir hale dönüşebileceğini söylemişlerdir.

Gönüllü politika transferinin temelinde, mevcut plan, program veya politikaya karşı duyulan bir memnuniyetsizlik durumu söz konusudur. Mevcut duruma ait politikaların yetersizliği, politika yapımcıları yeni çözüm arayışları içerisine sokmuştur. Politika yapımcıların bu arayışı değişime ve yeni politikalar gerçekleştirmeye dönük atılacak adımlara yol açmıştır. Bu sebeple, gönüllü politika transferini Rose'un“ ders çıkarma” olgusuyla özdeşleştirmek mümkündür. Çünkü Rose, ülke plan ve

programlarının istenilen seviyede ilerlemesi halinde politika yapıcının bir ders çıkarma arayışına ve başka örnek politikalara ihtiyaç duymayacağına aksine mevcut politikaların yetersizliği halinde bir ders çıkarma arayışına gidilebileceğine değinmektedir (Rose, 1993:10).

Gönüllü politika transferi, politika yapıcının ne derece kendi iradesiyle hareket ettiği ile ilgilidir (Sobacı,2010:320).Bu noktada politika yapıcı, mevcut memnuniyetsizlik karşısında kendi iradesiyle aldığı kararları meşrulaştırmak amacıyla gönüllü politika transferine gitmektedir(Stone, 1999:56).Transferi gerçekleştirirken de iletişimi sağlayan uluslararası seçkin politik ağlardan faydalanmaktadır (Lightfoot,2003:25).

Dolowitz ve Marsh, memnuniyetsizlik durumu dışında gönüllü politika transferine yol açan bir takım sebeplerin de varlığından bahsetmektedir. Rakiplerine karşı farklılık yaratmak amacıyla başka ülkelerde uygulanan

politikaları inceleyerek yeni politikalarla halkının karşısına geçmeye çalışan devlet başkanları arasındaki seçimler ve iktidar mücadeleleri, küreselleşen dünyanın gerisinde kalmamak üzere arttırılmaya çalışılan uluslararası işbirliği, ekonomiyi güçlendirmek amacıyla geliştirilen serbest pazar ekonomisi politikalarından dersler çıkarma ve uygulama, bu sebeplerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Dolowitz ve Marsh, 1996:347).

Dolowitz ve Marsh, politika transferi sürecinde düzlemin sonunda zorlayıcı transferinin bulunduğu bahsetmektedir. Zorlayıcı politika transferi, politika transferinin bir diğer türüdür. Politika transferinin en sık kullanılan türü olan zorlayıcı transfer, devletlerin transfer sürecinde karşılaştıkları direktif ve talimatlar olarak ifade edilmektedir. Zorlayıcı transferde, uluslararası örgütlerin ve yardım kuruluşlarının politika transfer etmek isteyen ülkeden kendi plan ve politikalarına

uyum göstermeleri istenmektedir. Uluslararası yardım kuruluşları, gelişmekte olan ülkelerin idari reformlarını gerçekleştirmeye dönük projelerinin birçoğunu finanse etmektedir. Bu durum, ülkede ekonomik sıkıntılar yaşayan gelişmekte olan ülkelerin uluslararası yardım kuruluşlarına bağlılığını arttırmış, bu kuruluşların dayatmalarına boyun eğer bir hale getirmiştir (Polidano ve Hulme, 1999:128). Uluslararası yardım kuruluşu, verdiği destek karşısında gelişmekte olan ülkelere istediği politikaları hazırlatmış ve uygulamaya yetkili olacak bir güç haline gelmiştir. Elde ettiği bu güç ile plan ve politikalara uyum göstermeleri için ilgili devletleri zorlamıştır. Uluslararası rejimin veya siyasal yapının bir üyesi olabilmek için de bir takım koşullar ortaya koymuştur. Bu sebeple zorlayıcı transfere, koşullu transfer de denilebilmektedir (Dolowitz ve Marsh, 2000:14).Koşullu transfer, politika transferinin önemli bir alt başlığı olarak kabul edilmektedir. Bu transfere verilebilecek en

büyük örnek IMF (International Monetary Fund) ve DB (Dünya Bankası) ile ilgilidir. IMF ve DB, ilgili devletlere vereceği kredi ve hibeleri liberal bir politik yapının oluşturulmasına ve yasal ve kurumsal düzenlemelerin hazırlanması durumuna bağlamaktadır. Bu durum, gerekli yardımı almayı planlayan bütün devletlere de bir zorunluluk olarak getirilmiştir(Polidano ve Hume,1999:128). IMF ve DB'nin yanı sıra uluslararası şirketlerin de politika transferini zorlayabilme yetkisi vardır. Uluslararası şirketler, gerekli yatırımları yapmayacaklarını ve işletmelerini başka ülkelere götürebileceklerini ileri sürerek devletleri farklı politikalar üretmeye zorlayabileceklerdir(Sezgin,2010:69).

4.Politika Transferini Gerçekleştiren Aktörler

Aktörler, transfer sürecindeki önemli sorulardan biri olan, politika transferini yapacak olan kişi kimdir veya kimlerdir sorusuna karşılık verilen cevaptır. Daha çok iki ülke arasındaki iletişim ve etkileşim sürecine odaklanan aktörler,

politika transferi için önemlidir. Stone, konu üzerine yapmış olduğu araştırmalarında politika transferindeki etkileşim sürecinin sadece iki ülkeden ve bu iki ülke arasındaki ilişkilerden oluşmadığını, bir etkileşim ve transfer sürecini anlatan politika transferinin devletler ve uluslararası örgütler arasında veya uluslararası örgütlerin kendi içlerinde de görülebileceğini belirtmektedir. Transferi kolaylaştıran bazı aktörlerin varlığının ise transfer sürecinde önemli derecede etkili olduğundan bahsetmektedir (Stone,2004:549-550).

Genel itibari ile bakıldığında politika transferini gerçekleştiren çok sayıda aktörün varlığı mevcuttur. Ancak bu aktörler içerisinde en çok önem arz eden aktörler; siyasi uzmanlar, siyasi partiler, seçilmiş kişiler, bürokratlar, baskı grupları ve uluslararası aktörler olarak kabul edilmektedir.

İlgili aktörlerden siyasi uzmanlar, bilgilerini ve deneyimlerini uluslararası alanda yapılan

konferanslarla veya farklı iletişim araçlarıyla oluşturdukları ağlar aracılığıyla ülkelere anlatmaktadırlar (Stone, 2001:5). Bununla birlikte ulusal veya uluslararası alanda kullanılan farklı fikirleri, negatif veya pozitif yönleriyle birlikte analiz ederek kendi ülkelerinde uygulamaya çalışmaktadırlar (Dolowitz ve Marsh, 1996:345).

Politika transferi sürecinde veya kamu politikalarının geliştirilip uygulanması sürecinde görülen bir başka önemli aktör, bürokratlardır. Bürokratlar, yönetim yapılanmasının olmazsa olmaz güçlerinden biridir. Politika yapıcıların, merak ettiği ve araştırdığı bilgiler uzman bürokratların elinde bulunmaktadır. Bu nedenle, gereken reformun transferinde bürokratların katkısı oldukça fazladır. Transferin başarılı olabilmesi için de mutlaka bürokratların yardımı alınmalıdır (Kutlu, 2003:92).

Rose, politika transferini gerçekleştiren en önemli aktörlerden birinin de seçilmiş kişiler olduğundan bahsetmektedir. Seçilmiş kişiler, farklı gruplardan veya farklı düşünce yapılarından oluşan vatandaşların temsilcisi olma özelliğini taşımaktadır. Bu özellikleri onlara anayasal düzenlemeleri vatandaşın çıkarları yönünde ve eşit şartlar altında hazırlama hakkı tanımaktadır. Bu sebeple seçilmiş kişiler, kamu politikalarına yön verme ve bu politikalar üzerinde gerekli düzenlemeleri yapma yetkisine sahiptirler (Rose, 1993: 52-53).

Bir diğer önemli aktör ise siyasi partilerdir. Siyasi partiler belirli bir amaç etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etme çabası içinde olan ve sürekli bir örgüte sahip olan kuruluşlardır. Toplumsal yapının değişmesiyle ortaya çıkan modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve eğitim seviyesindeki artış, siyasal katılmayı arttırmış ve bu artış siyasi örgütlenmeyi geliştirmiştir. Bu gelişmişlik ise siyasi partilerin doğuşuna zemin

hazırlamıştır (Kapani,2005:159-163). İktidarı elde etme çabası içinde olan siyasi partiler, farklı toplumlardan insanların talep ve beklentilerini araştırarak bu talep ve beklentilere uygun plan veya politika oluşturmak için çalışmışlardır (Türköne, 2006:255). Bu durum da siyasi partileri bir politika transferi arayışına sokmuştur. Transfer arayışının sebebi ise siyasi parti üyelerinin veya siyasi parti genel başkanlarının, farklı ülkelerdeki siyasal, sosyal veya ekonomik anlamdaki temel yenilikleri ve gelişmeleri takip etmekle ve temsilcisi olduğu vatandaşlarına en iyi hizmetleri sunmakla sorumlu olmalarından kaynaklanmaktadır.

Devlete ilişkin olduğu bilinen politika transferinin resmi aktörlerinden biri de baskı gruplarıdır. Baskı grupları, ortak menfaatler üzerinde durmakta ve bu menfaatlerini gerçekleştirmek için de siyasi otoriteler üzerinde etki oluşturmaya çalışmaktadırlar (Kapani, 2005:192). Bu grupların devlet içinde resmi bir pozisyonu

yoktur. Ancak, devlet içindeki seçilmiş görevlilerin ve sivil memurların karar alımlarını etkileme durumu söz konusudur (Rose, 19993:56). Bu durum da seçilmiş görevlileri ve sivil memurları, kamu politikası oluşturma sürecinde politika transferi olgusuyla karşılaştırmıştır.

Politika transferi üzerine çalışan pek çok bilim adamı küresel, bölgesel ve ulusal seviyede birçok uluslararası aktörün olduğundan bahsetmektedir (Ellison,2016:9). OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development), AB (Avrupa Birliği), IMF, BM (Birleşmiş Milletler), DB, WTO (World Trade Organization) gibi uluslararası aktörlere ait farklı plan, politika veya programların, dünya geneline yayılmasına sağladığı katkı unutulmamalıdır. AB'nin bu aktörler içindeki önemi büyüktür. Çünkü AB'ye üye olabilmek için aday ülkelerin yerine getirmesi gereken bir takım kriterler mevcuttur. Bu kriterlerin yerine getirilmesiyle

birlikte AB'ye ait düşünce yapısı dünya geneline yayılacaktır (Glade,1999:102). Oluşturulan farklı politikaların ve geliştirilen farklı fikirlerin, zorla veya gönüllü bir şekilde ülkeler arası kabulü ve uygulama çabası ise bir politika transferi sürecinin yaşandığının göstergesidir.

5.Politika Transferine Sebep Olan Konular

Politika transferi kapsamında birden fazla konunun varlığı söz konusudur. Bu konular, kendi içerisinde politikaya ait fikirler ve tutumlar, politikanın ideolojileri, politikanın amacı, politikanın içeriği ve araçları, politikanın kurumları, politikanın programları ve negatif dersler olmak üzere yedi farklı başlık altında sınıflandırmaktadır (Dolowitz ve Marsh, 2000:12). Ancak yerel, siyasal, ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı transfere konu alan bu başlıklardan ideolojiler, fikirler ve tutumlar, diğer transfer başlıklarına göre (kurumlar, negatif dersler, amaç, program, içerik ve araçlar) transfere daha

kolay konu olabilmıştır (Marsde ve Dominic,2011:493). Çünkü ideolojilerin, fikir ve tutumların kabulü ve yayılması herhangi bir koşul veya sınırlama gerektirmezken; kurumların, programların, amaçların, negatif derslerin, içerik ve araçların yayılması ise belirli koşulları gerektirmektedir. Bu duruma, liberal devlet anlayışı-nın incelenmesi ve kabulüyle ilgili herhangi bir engelin olmaması buna karşın Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bağımsız İdari Otoriteler, Ombudsmanlık gibi kurum ve kuruluşların benimsenmesiyle birlikte, bu kurumların kabulünün ve uygulanmasının bir takım koşulları gerektirmesi hali, örnek olarak gösterilmektedir.

İdeolojiler, fikirler ve tutumlar politika transferinin önemli konularını oluşturmaktadır. Neo-liberal yönetim düşüncesi ile sonradan ortaya çıkan yeni kamu yönetim anlayışı ve beraberinde gelen özelleştirme düşüncesi, fikirlerin ve

ideolojilerin transferine verilecek en büyük örneği temsil etmektedir. Tutumlar ise transfer edilen ideolojilerin bir yansıması olan düzenlenmelerin kabul edilip edilmemesine yönelik gösterilen davranışlar olarak değerlendirilmektedir.

Transfer edilecek program, amaçları, içeriği ve araçlarıyla birlikte transfer sürecinde önem arz eden konulardır. Bir ülkenin politika transferine girmesindeki sebep karşısında politika transferinin amacı değişiklik göstermektedir. Bu amaç, mevcut duruma duyulan memnuniyetsizliğe karşı daha iyi bir politika veya strateji mi yoksa küreselleşme ile duyulan geri kalma düşüncesine karşı farklı, yeni politikalara ve stratejilere kapı aralamak mı? Bu sorulara verilen cevap bağlamında transfere sebep olan konular da belirlenmektedir.

Politika transferini gerçekleştirme amacı, bir takım politika veya kurallarda değişiklikler yapılma durumunu gerektirmektedir. Bu değişiklikler ise politikanın içeriği ve araçları ile ilgilidir. Örneğin,

yeni kamu yönetimi anlayışı ile gelen reformlarla birlikte ülkeler, politikalarında önemli güncellemeler gerçekleştirmiştir. Bu durumun sebebi ise yeni kamu yönetimi anlayışının aktif katılımı, sonuç odaklı, özel sektör yönelimli ve çok aktörlü yönetim yapısının ilgili ülkelerin idari reformlarını önemli ölçüde etkilemesidir. Özellikle, mevcut duruma karşı memnuniyetsizlik içinde bulunan veya daha iyi bir yönetim anlayışı arayışında bulunan ülkeler, içeriği devlet merkezli olan yönetim anlayışı yerine çok aktörlü, hizmetlerin özel sektör sunumuna açıldığı bir yönetim anlayışını kabul etmişlerdir. Kabul ederken de politikayı amacına ulaştıracak yöntemler de önemli düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir. Hizmetlerin sektöre uğramasına sebep olacak negatif faktörlere veya daha da ilerlemesini sağlayacak pozitif faktörlere yönelik oluşturulan yeni yasal ve kurumsal çalışmalar ise bu düzenlemelere örnek olarak gösterilmektedir.

Bu bağlamda, yeni yönetim anlayışı ile gelen aktif katılımlı, sonuç odaklı, özel sektör yönelimli ve çok aktörlü bir yapının transfer edilecek konunun politikanın içeriği ile ilgili olduğunu; politikanın kabulüne yönelik oluşturulan yasal ve kurumsal çalışmaların ise transfer edilecek konunun politikanın araçları ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Politika transferinin bir diğer önemli konusu kurumlardır. Her kurum kendi yasal ve örgütsel yapısına göre oluşturulmaktadır. İlgili kurumun kendi ülkesinden başka bir ülke de uygulanması durumunda transfer eden ülke birçok konuda değişikliğe gitmek durumunda kalacaktır. Bu da ilgili devleti zor bir sürece koyacaktır. Böyle olmakla birlikte dünya üzerinde bugün kabul görülen ve bütün dünyaya transfer edilen bazı kurumlar da vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarında denetimi gerçekleştiren Ombudsmanlık Kurumu ve AB'nin etkisiyle çoğu ülke de kurulan Bölgesel

Kalkınma Ajansları bu tür kurumların transferine örnektir(Sobacı, 2009:86).

Politika transferinde, negatif dersler de transfere sebep olacak önemli konulardan biri olarak kabul edilmektedir. Politika yapıcılarının, politika araştırmaları sonucu olumlu sonuçlarla karşılaştıkları gibi olumsuz sonuçlarla da karşılaşmaları mümkündür. Transfer sürecinde olumsuz sonuçlar bir diğer adıyla negatif dersler politika yapıcılar için önemlidir. Çünkü negatif dersler politika yapıcılara, neyi transfer edip etmeyeceklerini, transfer etmeleri halinde nasıl bir sonuçla karşılaşacaklarını önceden göstermektedir. Bu sebeple, benimsenmek ve uygulanmak istenen ilgili politikanın daha önceden uygulandığı ülkede karşılaştığı sorunların bilinmesi, politika yapıcılara karar alımında yardımcı olacak ve aynı hataları yapma riski vermeyecektir(Kutlu, 2003:94-96).

Politika transferi gerçekleştirilmesi aşamasında, yukarıda belirtilen konuların birini, birkaçını

veya tamamını aynı anda taşıyabilmektedir. Bu sebeple, benimsenen ve uygulanmak istenen bir politikanın tamamının olduğu gibi uygulanması zorunluluğu bulunmamaktadır (Dolowitz ve Marsh,2000:12). Transfer edilmek istenen politika, programları, amaçları, kurumları, içeriği ve araçlarıyla olduğu gibi transfer edilebileceği gibi ayrı ayrı da transfere konu olabilmektedir.

6. Politika Transferinde Derece

Politika transferi sürecinde politika yapıcılar, değişen zamana, oluşan talep ve beklentilere ve zorunluluğun gerektirdiği durumlara göre farklı derecelerde transfer gerçekleştirmektedirler. Bazı ülkeler, kültürel değerlerine duyarlı kalarak bir transfer gerçekleştirmek isterken (Evans, 2009:246) bazı ülkeler kültürel değerlerden ziyade mevcut sorunu çözmeye yönelik politikalar transfer etmek istemektedirler. Bu sebeple, transfer sürecinde daha çok başka ülkelerde uygulanan ve başarılı olan

politikalar politika yapıcılara ilham kaynağı olmuş ve transfer edilmek istenmiştir.

Transfer derecelerinin ilki ve en yaygın görüleni, melezleştirme ve sentezdir. Melezleştirme ve sentez, politika transfer etmek isteyen ülkenin uygun bir politika modeli bulabilmesi için birden fazla ülkede uygulanan politika veya programları incelemesi ve bu politika veya programların önemli unsurlarının birleştirilmesi durumunu ifade etmektedir. İkinci derece türü ise kopyalamadır. Kopyalama, politika transfer etmek isteyen bir ülkenin başka bir ülkede uygulanan bir program veya politikayı hiçbir değişiklik yapmadan olduğu gibi alması ve uygulaması hali olarak kabul edilmektedir. Bir diğer önemli transfer türü olan öykünme, kopyalamanın tam tersi bir anlamı taşımaktadır. Bu anlamda öykünme, herhangi bir program veya politikanın, transfer amacına uygunluk gösterecek temel ölçütün belirlenmesi ve bu doğrultuda ilgili program veya politikanın

uygulanması halidir. Transfer sürecin-deki en son derece, esinlenmedir. Esinlenme, kelime olarak ilham kaynağı anlamını taşımaktadır. Esinlenmede önemli bir durum karşısında politika transfer etmek isteyen ülke, başka ülkelerin benzer durumlar karşısında nasıl bir çalışma yürüttükleri ve bu çalışmaların kendi ülkelerindeki durumu iyileştirip iyileştirmediği yönünde bir ilham kaynağı olma halini ifade etmeye çalışmaktadır (Dolowitz ve Marsh, 1996:351).

7.Politika Transferini Sınırlandıran veya Kolaylaştıran Faktörler

Politika transferi, uygulama sırasında bazı engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller, kültürel veya çevresel engeller olabileceği gibi siyasal veya sosyal sebeplerden kaynaklanan engeller de olabilmektedir. Literatürde politika transferini sınırlandıran faktörler olarak kabul edilen bu engellerin yanında, transferin daha çabuk benimsenmesini ve uygulanmasını kolaylaştıran

faktörlerin de varlığı söz konusudur. Bu faktörler ise literatürde politika transferini kolaylaştıran faktörler olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, politikayı yapacak olan ilgili aktör, uygulamayı düşündüğü politikanın kolaylaştırıcı ve sınırlandırıcı boyutlarını birlikte düşünmek ve bu doğrultuda karar almak durumundadır.

Politika transferini başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmek veya neden başarısızlıkla sonuçlandığını anlayabilmek için politika transferini kolaylaştıran ve sınırlandıran faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Uygulanan ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısına göre değişen bu faktörler, literatürde farklı şekillerde açıklanmaktadır (Haktankaçmaz,2009:191).Ancak, politikadaki karmaşıklık, kurumsal faktörler, interaktif etkiler, ülkedeki mali sıkıntılar, ülkenin geçmiş ilişkileri ve transfer sırasında kullanılan dil, politika transferi literatüründe transferi sınırlan-

dıran ve kolaylaştıran önemli faktörler olarak kabul edilmektedir.

Politika transferindeki en önemli sınırlandırıcı ve kolaylaştırıcı faktör, “politikaların karmaşıklığı’dır. Karmaşık bir politika, ilgili politikanın transferini güçleştirmektedir. Bu karmaşıklığa ilişkin literatür-deki en kapsayıcı açıklama ise Rose’a aittir. Rose, 1993 yılında yapmış olduğu araştırmalarında altı ana başlık altında politika karmaşıklığının transferdeki önemini açıklamıştır. Bu açıklamalar şunlardır (Rose, 1993:132-134):

- Tek hedefli olan politikalar, çok hedefli politikalara göre daha kolay transfer edilebilecektir.
- Problemin kolaylığı ölçüsünde transferin gerçekleşme olasılığı da yüksek olacaktır.
- Politikaya ilişkin yan etkilerin az olması, politika transferini kolaylaştıracaktır.

- Aktörlerin konuya ilişkin bilgilerinin fazla olması, ilgili politika transferini gerçekleştirmede aktörlere rahatlık sağlayacaktır.
- Mevcut problem ve çözümü arasındaki ilişki ne kadar doğrudan algılanmaktaysa getirilecek uygun politika transferi de o kadar kolay olacaktır.
- Politikaya ilişkin çıktıların öngörülebilirliğindeki rahatlık, transfer aşamasındaki çalışmaları kolaylaştıracaktır.

Politika transferini sınırlandıran ve kolaylaştıran bir diğer önemli faktör, “kurumsal faktörler”dir. Kurumsal faktörlerdeki temel özellik, siyasal ve yönetsel yapılanmaların transferi sınırlandıracağı veya kolaylaştıracacağı yönündedir. İlgili politikayı transfer etmek isteyen ülkenin, transfer edeceği ülkeden ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik anlamdaki farklılığı, politika transferinin başarısını etkileyecektir. Federal bir

yapıya sahip olan ABD'nin üniter bir yapıya sahip olan İngiltere'den politika transfer etmesi, bu duruma verilebilecek en iyi örnektir (Wolman, 1992:40).

Politika transferinde, politika yapıcılara ülkelerinin seçici olmaktan çok mirasçı olduklarını hatırlatan “İnteraktif etkiler” transferin bir başka sınırlandırıcı ve kolaylaştırıcı faktörü olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin sahip oldukları bu mirasçı yapı, politika yapıcılarının geçmişte yapılan girişimler çerçevesinde politika belirlemesine sebep olmaktadır (Haktankaçmaz,2009:191).Farklı yasal düzenlemeler, ülkeleri transfer aşamasında sınırlandırmaktadır. Çünkü mevcut veya geçmişe ait bu düzenlemelerdeki değişiklik ülkeyi daha da zorlayacak ve kendi değerlerinden tamamen uzaklaştıracaktır.

Mevcut yasal düzenlemelere yönelik getirilen sınırlamalardan başka finansal anlamda kabul edilen “mali sıkıntılar” da politika transferi

sürecinde karşılaşılan bir başka sınırlandırıcı ve kolaylaştırıcı faktördür. Ülkelerin mali anlamdaki sıkıntıları istenilen politikaların transferinde kendilerine engel oluşturabilmektedir. Çünkü mali kaynaklar, yeri geldiğinde zorlayıcı transferin bir ön koşulu haline gelmektedir (Keating, Cairneyve Hepburn,2012:292).Uluslararası örgütler, ülkelerin mali anlamdaki problemlerini çözebilmek için bir takım politikaları uygulama yükümlülüğü getirmiştir. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde istediklerinin gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Özel finans girişimleri, DB ve IMF bu örgütlere örnektir.

Dolowitz ve Marsh, politika transferi sürecinde bir politika arayışına giren ülkenin, politika transfer edeceği ülkeyle ve yöneticileriyle olan geçmiş ilişkilerinin de kontrol edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple transferi sınırlandıran ve kolaylaştıran faktörlerden biri olarak “geçmiş ilişkileri” ileri sürmektedir. İki ülke

arasındaki geçmiş ilişki, her zaman transferin karar alma politikasını etkileyecektir.

Politika transferindeki son sınırlandırıcı ve kolaylaştırıcı faktör ise “dil” olarak kabul edilmektedir. Çünkü dil, politika belirlerken belgelere bizzat ulaşmada, konuyla ilgili uzmanlarla yapılan müzakerelerde ve analiz yapmada etkili bir araçtır. Bu sebeple ortak bir dil, anlaşmayı kolaylaştıracak ve politika transferi sürecini hızlandıracaktır (Sobacı, 2009:93).

8.Politika Transferinde Başarı Ölçütleri

Politika transferinin başarısı, transfer edilmek istenen belirli bir politikanın ne derece transfer edilebildiğiyle ilgilidir. Belirli bir politikayı transfer etmek isteyen bir ülke, transfer edeceği ülkenin siyasal, sosyal veya ekonomik alt yapısını her yönüyle araştırmalı ve bu doğrultuda hareket etmelidir. Uygulanabilirliği araştırılmadan transfer edilmek istenen politika, yerel, kültürel veya ideolojik anlamlarda bir takım uyumsuzluklara

sebepler olabilecektir. Bu uyuşmazlıklar da politika transferini başarısız hale getirecektir. Aksi bir durum ise transferi daha da kolaylaştıracak, uyuşmazlık çıkarmayacak ve transfer başarılı hale gelecektir.

Dolowitz ve Marsh, bir transfer sürecinin temelinde yatan başarısızlıkları üç faktörle anlatmaya çalışmıştır. Bu faktörlerin birincisi herhangi bir plan, program veya politikayı transfer etmek isteyen bir devletin başka bir devlette bu politikaların nasıl işletildiğine dair yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Bu durum “yetersiz bilgiye dayalı” transferi ifade etmektedir. İkinci faktör, transfer gerçekleştirilse bile transfer edilen ülkedeki çok önemli bir politika veya kurumsal yapılanmanın transfer edilmemiş olması durumudur ki bu transfer “tamamlanmamış transfer”i ifade etmektedir. Son faktör ise politika transfer edilen ülke ve transfer eden ülke arasındaki siyasal, sosyal, ekonomik ve ideolojik anlamdaki değerler

bütününün dikkate alınmaması halidir. Bu hal de “uygun olmayan transfer” olarak adlandırılmaktadır (Dolowitz ve Marsh, 2000:17).

Bu bağlamda, her transferin kolaylıkla gerçekleştirilemeyeceği, başarılı olabileceği veya olamayacağı durumlarının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Transfer edilen plan, program veya politika ülkede değişimler yaratmasına rağmen bazı durumlarda yeterli bilginin alınmadan, her yönüyle tam bir transfer gerçekleştirilmeden veya transfer edilen ve eden ülke arasındaki değerler ölçülmeden yapılan transferin başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdır (Drezner,2005:841).

9.Politika Transferi Olgusunun Türk Kamu Yönetimi Literatürüne Katkısı

Eskiden beri var olan ancak küreselleşme sonrası yaşanan değişim ve dönüşümler ile etkisinin daha da fazla hissedildiği politika transferi olgusu, gelişmiş veya gelişmekte olan birçok

ülkenin yönetsel yapılanma sürecini etkisi altına almıştır. Etki altında kalan bu ülkelerden biri de Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak kabul edilmektedir.

Politika transferinin iki farklı şekilde gerçekleştirildiğini ileri süren kavramın mimarları olarak bilinen Dolowitz ve Marsh araştırmalarında, yükümlülük-leri yerine getirme duygusu ile gerçekleştirilen zorlayıcı politik transferi ve mevcut düzene karşı duyulan memnuniyetsizlik karşısında gerçekleştirilen gönüllü politika transferinin ayrı ayrı değil; aynı anda da gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. Dolowitz ve Marsh konuya genel bir perspektiften bakıldığında zorlayıcı her transferin temelinde aslında transfer edilecek politikanın gönüllülük yönünün de yattığını iddia etmektedir. Yani, gönüllü başlayan her transferin bir süre sonra zorlayıcı bir hükme dönüşebilecektir. Bu kapsamda, Türkiye'deki politika transferi örnek-lerine bakıldığında, bu iddianın doğruluk

payının yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü Türkiye, 1959 yılında çağdaş ve modern devletler seviyesinin gerisinde kalmamak üzere AB'nin bir üyesi olma isteğiyle bir adım atmış ve 1999 Helsinki Zirvesi'yle aday ülke olma niteliğini kesinleştirmiştir. Üyelik ısrarı ise Türkiye'yi bir takım yükümlülüklerle karşılaştırmıştır. Yükümlülükleri yerine getirme durumu ise bu defa Türkiye'yi zorlayıcı bir politika transferi süreciyle karşı karşıya bırakmıştır.

AB, aday ülkelerden üyelik işlemleri için yerine getirilmesi gereken kural ve kaideleri yerine getirmesini istemektedir. Bu kural ve kaideleri de "AB Müktesebatı" adında AB'nin yasal mevzuatı olarak kabul edilen metinde toplamaktadır. Müktesebat, geniş kapsamlı bazı konuları daha iyi analiz edebilmek üzere otuz beş farklı başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu başlıkların her bir üyelik sürecinde bir aday ülke olan Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Yirmi ikinci başlıkta detaylan-

dırılan “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” başlığı, Türkiye’ye önemli bir kurumsal değişiklik yaşatmıştır. Bölgesel politika, AB üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların azaltılmasına ve gelişmişlik seviyesinin arttırılmasına yönelik geliştirilen bir politikadır. Bu anlamda, AB üyesi olmak isteyen Türkiye, müktesebatın önemli bir konusu olarak kabul edilen bölgesel politikaları ve bu politikalara yönelik hazırlanmış olan yasal ve yönetsel işlemleri, gerçekleştirmekle yükümlü bırakılmıştır. Bu yükümlülük durumu da Türkiye’yi politika transferinin zorlayıcı politika transferi türü ile karşılaştırmıştır.

AB hazırladığı İlerleme Raporlarında Türkiye’de ademi merkeziyetçilikten uzak merkeziyetçi bir yapılanmanın hakim olduğunu dile getirmiş ve Türkiye’de yerel yönetim birimlerinin güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumu hazırladığı her ilerleme raporunda tekrarlayınca,

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra yerel yönetimlerde kapsamlı bir idari reform hareketi gerçekleştirilmiştir. İl özel idaresi, belediye ve büyükşehir belediyelerinde stratejik planlamanın esas olduğu, aktif ve sonuç odaklı bir yönetimin olduğu çok aktörlü bir yönetim modeli benimsenmiştir. Bölgelerarası gelir farklılıklarının azaltılmasını sağlayacak Kalkınma Ajanslarının 2006 yılında kurulması da müktesebata uyum sürecinde Türkiye’de gerçekleştirilen önemli bir idari reform hareketidir.

Kalkınma Ajanslarının AB ülkelerindeki adı Bölge Kalkınma Ajansları olarak geçmektedir. Türkiye’de kabul edilen en büyük yönetsel birim illerdir. Yalnızca belli bir amacı ifa etmek üzere Bakanlar Kurulunun izin verdiği ölçüde birden fazla ilin birleştirilmesiyle bir bölge yönetimi oluşturulabilmektedir. Bu sebeple “Bölge” sözcüğü Bölge Kalkınma Ajanslarının transferinde kabul edilmemiş, Türkiye’ye Kalkınma Ajansları olarak

transfer edilmiştir. Ajansların çok aktörlü yapısı, Türk kamu yönetimi yapısına şeffaf, hesap verilebilir ve katılımcı bir yönetim yapısını getirmiştir. Türkiye, Kalkınma Ajansları ile “yukarıdan aşağıya” olan bir yönetim yapısı yerine “aşağıdan yukarıya” bir yönetim yapısına sahip olmuştur. Bu durum da Türkiye’nin “yerel yönetimden yerel yönetişime” geçiş yapmasını sağlamıştır.

Politika transferi perspektifiyle değerlendirildiğinde Kalkınma Ajanslarının AB müktesebatına uyum sürecinde Türkiye’de gerçekleştirilen önemli bir politika transferi örneği olduğu anlaşılmaktadır. Ajansların düşünce mimarlarının başka ülkelerde yaşıyor olması Türkiye’de ilk defa oluşturulan bir kurumsal düzenleme olması, bu düzenlemenin başka bir ülkeden kendi ülke koşullarına uyumlaştırılarak gerekli sentez işlemleri sonrasında transfer edilen bir zorlayıcı politika transferi olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de gerçekleştirdiği kurumsal temelli bir diğer önemli idari reform ise “Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)” olarak kabul edilmektedir. 29 Haziran 2012 yılında resmi gazetede yayımlanarak Türkiye'de oluşturulması resmen kabul edilen Ombudsmanlık, Türk kamu yönetimine transfer edilen önemli bir reform örneğidir. Geçmişini Osmanlı tarihinden aldığı bir takım düşünürlerce ileri sürülse de kurumsal bazda resmîyet kazanması AB'ye uyum gerekliliğinin bir sonucudur. Ombudsmanlık ile Türkiye'nin idari yargıdaki yükü hafiflemiştir. İdari davaların arabulucu, uzlaşmacı bir tavır ile çözümlenebileceği hükme kavuşmuştur. Gerçek ve tüzel kişiler, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyetlerini, Türkiye Cumhuriyetinin Anayasada belirtilen nitelikleri çerçevesinde, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, hukuka ve

hakkaniyete uygunluk yönleriyle birlikte incelemek, araştırmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu başvurabilecek ve Kurum aracılığı ile idare mahkemelerine gitmeden sorunu uzlaşmacı bir çerçeveden çözebilecektir.

AB müktesebatına uyum bağlamında Türkiye'ye transfer edilen idari reformlar dışında politika transferinin bir başka uluslararası aktör olarak tanımladığı, uluslararası kuruluşlar olan IMF ve DB'nin de Türk kamu yönetimi yapısına etkisi olmuştur. Bağımsız İdari Otoriteler veya bir diğer adıyla bilinen Bağımsız Denetleyici Kuruluşlar bu kapsamda transfer edilen önemli kamu yönetimi düzenlemeleridir. Uluslararası kuruluşların geliştirmekte olan ülkelere istedikleri kredi karşılığında uygulanması bir koşul olarak konulan politik uygulamalar da ilgili duruma bir kanıt olarak gösterilmektedir. IMF ve DB dayatması olduğu düşünülen Bağımsız İdari Otoritelere bu sebeple gelen eleştiriler oldukça fazladır. Bağımsız İdari

Otoriteler, özelleştirme uygulamalarının genişlemesiyle birlikte ekonomik yapıdaki devletçi yapının yerini düzenlenmiş piyasa ekonomisine bırakmıştır. Anlam olarak devletten bağımsız karar verebilen özerk, idari düzenlemeler olarak kabul edilen İdari Otoriteler, Türkiye’de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Sermaye Piyasası Kulu, Rekabet Kurulu, Bankacılık düzenleme ve Denetleme Kurulu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, Kamu İhale Kurulu, Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu olmak üzere farklı şekillerde örgütlenmiştir (Tan,2002:13-15).

Bu bağlamda, Türkiye’nin kurumsal anlamda gerçekleştirdiği idari reformların toplumsal beklentiler veya gereklilikler doğrultusunda değil daha çok olmasını istediği veya olmak zorunda olan bazı koşullar doğrultusunda gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. AB üyesi olabilmek amacıyla AB müktesebatının sunduğu direktif ve talimatlar ile uluslararası kuruluşların istenilen krediler

karşılığında yerine getirilmesini istediği talep ve beklentiler ise bu koşulların en önemlileri olarak kabul edilmektedir. Koşullulukları yerine getirme durumu Türkiye'yi politika transferi olgusu ile karşılaştırmaktadır. Böylelikle Türkiye, bu olgu çerçevesinde ulusal düzenlemelerini gerçekleştirmek durumunda kalmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Politika transferi olgusu, en yalın hali ile herhangi bir yerde veya zamanda uygulanan yönetsel düzenlemelerin başka bir yerde veya zamanda geliştirilerek uygulanmaya çalışılması anlamına gelmektedir. Politika transferi ile ülkeler, birbirinden farklı siyasal, sosyal, ekonomik ve yönetsel modellerle, düşünce yapılarıyla tanışma fırsatı yakalamaktadır. Politika transferi kapsamında hangi ülkenin hangi ulusal veya uluslararası örgütten reform transfer ettiği anlaşılmaktadır. Bir ülkenin dışarıdan gelen talepler veya zorunluluklar karşısında mı yoksa kendi icraatları veya ihtiyaçları karşısında mı bir transfer sürecine girip girmediğini, şeffaf, açık, esnek ve katılımcı bir yönetim yapısına sahip olup olmadığını ve uluslararası örgütler karşısındaki ekonomik ve sosyal durumunu anlayabilmek için oluşturulan kamu politikalarını politika transferi bağlamında incelemek gerekmektedir. Gerçekleş-

tirilen yönetsel düzenlemeleri politika transferi bağlamında değerlendirmek, ilgili reformun doğuşunu, gelişimini ve oluşturulma amacını anlamada kolaylık sağlamaktadır. Zira politika transferinin araştırmacı ve sorgulayıcı literatürü bu durumu müsait hale getirecek güçleri bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye'deki kamu yönetimi reformlarının birçoğunda politika transferinin izlerini görmek mümkündür. AB müktesebatında belirtilen yükümlülükleri yerine getirme ve benimseme durumu ile IMF ve DB gibi uluslararası kuruluşların talep ve beklentileri doğrultusunda gerçekleştirilen idari transferler, ilgili transferlerin daha çok zorlayıcı politika transferi örnekleri olduğunu göstermektedir. Bu durum da Türkiye'deki çoğu kamu yönetimi reformunun uluslararası boyut taşıdığını, reformun esas mimarlarının başka ülke uygulayıcıları olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Türkiye, şeffaf ve etkileşimci bir

yapıya sahip olduğunu ilgili reformları kendi ülkesinde uygulamaya çalışarak ve çağın gerisinde kalmamaya çabalayarak göstermiştir.

Türkiye’de politika transferi üzerine hazırlanan bilimsel çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Konuyla ilgili çalışmalar arttırılarak Türkiye’de gerçekleştirilen yönetsel uygulamaların ulusal veya uluslararası boyutu tartışılmalıdır. İlgili yönetsel uygulamalar, Türkiye önderliğinde mi yoksa bir dayatmanın sonucu mu araştırılması gerekmektedir. Bu sebeple çalışmada, politika transferi olgusuna kapsamlı bir açıklama getirilmiş, sonrasında Türkiye’deki kamu yönetimi reformlarına politika transferi çerçevesinden bakılarak ilgili kavramın Türk kamu yönetimi literatürü için anlam ve önemi kazanımlarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Dolowitz D ve MarshD.(2000),“ Learning

FromAbroad : The Role Of Policy Transfer
in Contemporary Policy Making”,

Governance,13(1):5-24

Dolowitz D.ve MarshD.(1996),“ Who Learns What

From Whom : A Review Of The Policy
Transfer Literature”, *Political Studies*,

XLIV:343-357.

Drezner D. W.(2005) “Globalization,

Harmonization, And Competition: The

Different Pathways To Policy Convergence”,

Journal of European Public

Policy,12(5):841-859

Ellison N.(2016), "Politics, Powerand Policy

Transfer" *Journal of Asian Public Policy*

EvansM.(2009), “Policy Transfer In Critical

Perspective”, *Policy Studies*,30(3):243-268

GladeW.(1999), “The Complementarity of Economic Restructuring and Rebuilding the State in Latin America”, *Reforming the State: Managerial Public Administration in Latin America*, (Edit:Carlos L., Pereira B. andSpink P.) London, LynneReinner Publishers:75-89

Haktankaçmaz M.İ. (2009), “Ülkeler Arasında Reform Transferi”, *Türk İdare Dergisi*, (463-464):172-190

Hulme R.(2005), “Policy Transfer And The Internationalisation Of Social Policy”,*Social Policy And Society*, 4(4):417-425

Kapani M.(2005), *Politika Bilimine Giriş*, 17. Basım, Ankara, Bilgi Yayın Evi

KeatingM.,Cairney P. ve Hepburn E.(2012),*Policy Convergence, Transfer and Learning In The UK Under Devolution, Regiona, Federal Studies*,22(3):289-307

Kutlu Önder (2003) “İdari Reform Transferi; Ülkelerin Birbirlerinden Kamu Politikaları Transfer Etmeleri ve Öğrenmeleri”, *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, (Editör: Asım B., Nohutçu A., Öztürk N.K. ve Coşkun B., Ankara, Seçkin Yayınevi:165-186

Lightfoot E.(2003),“The Policy Transfer Model: A Tool To Help Social Workers Engage In Successful Policy Making”, *The Social Policy Journal*,2(1):21-34

Marsde G. ve Dominic S.(2011), "Policy transfer and Learning In The Field Of Transport: A Review Of Concepts and Evidence" *Transport Policy*,18(3):492-500

Mossberger K.ve Wolman H.(2003),” Policy Transfer As a Form of Prospective Policy Evaluation: Challenges and Recommendations” *Public Administration Review*, 63(4):428-440

- Polidano C.ve HulmeD.(1999), “Public Management Reform in Developing Countries : Issuesand Outcomes”,*Public Management*, 1(1):121-132
- SezginŞ.(2010),“Politika Transferi Ve Türkiye'de Özelleştirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(27), 2010:67-74
- Sobacı M. Z.(2009), “Regional Development Agencies in Turkey: Are They Examples of Obligated Policy Transfer?”, *Public Organization Review*, 9(1):51-65
- Sobacı M. Z.(2010), "Yönetişim ve Politika Transferi: Koşulsallık Bağlamında Bir Analiz" *Yönetişim*, (Editör:Çukurçayır M.A.,Eroğlu H.T. ve Eşki Uğuz H.), Konya, Çizgi Kitapevi
- Stone D.(1999), “Learning Lessonsand Transferring Policy Across Time, Space and Disciplines”, *Politics*, 19 (1): 51-59.

Stone D.(2001), “Learning Lessons, Policy Transfer and The International Diffusion Of Policy Ideas”, *Centre For The Study Of Globalisation and Regionalisation (CSGR)*, Working Paper,01(69):1-41

Stone D.(2004)“Transfer Agent Sand Global Networks in the Transnationalization Of Policy”, *Journal Of European Public Policy*,11(3):545-566

Tan T.(2002),“Bağımsız İdari Otoriteler veya Düzenleyici Kurullar”, *Amme İdaresi Dergisi*, 35(2): 11-37

Türköne M., *Siyaset*, Ankara, Lotus Yayınevi, 2006

WolmanH.(1992),Understanding Cross National Policy Transfers: The Case Of Britain and The US, *Governance*,5(1):27-45

BÖLÜM 6:
DEĞER SORUNU EKSENİNDE JOHN
LOCKE'UN SİYASET FELSEFESİ*

Dr. Sema ÜLPER OKTAR⁽¹⁾

(*Sema Ülper Oktar, "Siyaset Felsefesinde Olan Olması Gereken Tartışması ve Değer Kavramı" (2015) adlı yayınlanmamış doktora Tezinden üretilmiştir.)

(1) Dr. , Kocaeli Üniversitesi

Giriş:

John Locke özgürlüğün olanağını arzuyu askıya alma gücü adını verdiği güçte görür. Zihin Locke'a göre birçok durumda arzularından herhangi birinin ya art arda hepsinin uygulanmasını ya da doyurulmasını askıya alma gücüne sahiptir. Tüm arzuları her yönüyle inceleyip ötekilerle tartabilir. Locke'a göre insan özgürlüğünün kaynağı burada yatar. Hatta bu noktada Locke kullanmaktan hoşlanmadığı "özgür istenç" kavramını kullanır. Yaşamın yönetilmesi ve mutluluğa yönelik çabada, özgürlüğü doğru yolda kullanmanın tek yolunu Locke bu güçte görür. Bu zihinsel durum, değerlendirme sürecinin bir aşaması olarak belirir. Locke'a göre bir arzunun askıya alındığı sırada, zihnin eyleme karar vermesinden ve eylemin gerçekleşmesinden önce, yapmak üzere olduğumuz şeyin iyi ya da kötü yanlarını inceleme, gözden geçirme ve değerlendirme olanağı ortaya çıkar. Söz konusu incelemenin ardından Locke mutluluk için yapılması gerekenin yapıldığını düşünür. Bu incelemenin sonucuna göre arzulamak, istemde ve eylemde bulunmak insan doğasının bir yetkinliğidir: "Ussal varlıkların gerçek mutluluğa ulaşmak için

gösterdikleri sürekli çabalar ve kesintisiz arayışları sırasındaki özgürlüklerinin üzerinde döndüğü eksen budur; yani onların tikel durumlarda, önlerine bakarak, ortaya çıkan ya da arzuladıkları şeyin, kendilerini ana amaca götüreceği ve kendi en büyük iyilerinin bir bölümünü oluşturacak şeylerden biri olmadığını görünceye dek bu çabalarını askıya alabilmeleridir. Çünkü doğalarının mutluluğa yönelik ve onları zorunlu olarak, amaçlarına ulaşmanın araçları olan tikel eylemler yönünde önlem almaya, düşünmeye ve uyanık olmaya götürür. Gerçek mutluluk arkasından gitmeyi sağlayan zorunluluk neyse aynı zorunluluk, aynı güçler, ertelemeyi, düşünmeyi ve ardışık arzulardan her birinin karşılanmasının gerçek mutluluğumuzla çatışması ya da bizi ondan saptırması olasılıkları üzerinde irdeleme yapmayı da sağlar. Bu bana ölümlü insan varlıklarının en büyük ayrıcalıkları olarak görünüyor." (Locke, 2000: s. 192).

Locke'un insana özgü bir ayrıcalık olarak belirlediği arzuyu askıya alma süreci, iyi ile kötünün değerlendirilmesi için içsel bir konuşmayı içerir. *İnsan Anlığı Üzerine Deneme*'nin bir başka yerinde ise Locke,

ahlâksal bağlantılar konusunda yazar. Burada insanların istençli eylemlerinin bağlı oldukları dışsal bir değerlendirme sürecinden daha söz eder. Bu da istençli eylemlerin, ona göre değerlendirildikleri bir kurala uyma ya da uymama durumudur. Yani eylemlerimizde arzuyu askıya alma süreci içsel değerlendirme için gereklidir ama bu Locke için yeterli değildir. Dışsal bir zorunluluk değerlendirme için şarttır. Bu ise yasadan türer. Bu bağlamda iyi ile kötünün, hazzın ve acının yasalı durumdaki tanımları gündeme gelir: "Ahlâksal iyi ve kötü de, istençli eylemlerimizin, yasa yapıcısının istenç ve gücüne bağlı olarak bize iyilik ya da kötülük getiren yasalarla uyuşması ya da uyuşmamasıdır; yasaya uyup uymadığımızı göre yargıç kararıyla gelen bu iyi ya da kötüye, haz ya da acıya ödül ve ceza denir." (Locke, 2000: s. 245). Görüldüğü üzere kendiliğin politik anlamının kişi olarak belirlenmesi gibi, haz ve acının politik alandaki karşılığı ödül ve ceza olarak adlandırılır. İnsan eyleminin doğruluk ya da yanlışlığını saptamak üzere, başvuru dışsal bağlantıya "yasa" der ve onları üç başlık altında toplar. Birincisi tanrısal yasa, ikincisi yurttaşlık yasasıdır. Üçüncüsünü ise Locke, kanı ya da

saygınlık yasası olarak belirler. Locke'a göre insanlar bunlardan birincisine bağlı olarak eylemlerin günah mı yoksa sevap mı olduğuna karar verirler. Yurttaşlık yasasına göre suçluluk veya masumluk, saygınlık yasasına göre ise erdem veya kötülük olduğuna karar verilir. Tanrısal yasa Locke'ta günahın ve sevabın ölçüsü olmakla kalmaz, daha ötede bir bildirim taşır. Birincisi Locke, insanların kendilerini yönetmeleri için Tanrı'nın bir yasa koyduğunu yadsıyacak kadar "insanlıktan uzak" olacaklarını kabul etmez. Yani günah ve sevap herkes için ölçüdür. İkincisi tanrısal yasa ahlâksal doğruluğun tek gerçek mihenk taşıdır. Ahlâki bakımdan iyilik ya da kötülük sevabın ve günahın bir izdüşümüdür. Özetle Tanrı ahlâkın güvencesidir. İkinci yasa olan yurttaşlık yasasını toplum koyar ve suç ile ilişkilendirir. Üçüncü yasayı (erdem ve kötülüğün yasasını) ise Locke bir başka yerde "felsefi yasa" olarak tanımlar. Erdem ve kötülük adlarının, doğru ve yanlış olan eylemlerin yerini tuttukları herkesçe öne sürülen ya da öyle kabul edilen adlar olmalarından, zaman zaman Tanrısal yasa ile çakıştığını söyler. Fakat ne söylenirse söylensin erdem ve kötülük adlarının her zaman dünyadaki birçok ulusta ve

insan topluluklarında uygulandıkları tikel örneklerde, her ülke ya da toplumda beğenilen ya da beğenilmeyen eylemlere verildiğini ifade eder. Övme veya yerme felsefi yasanın yaptırım gücüdür. Locke her yerde erdem ya da kötülük olduğu söylenen ya da öyle kabul edilen şeyin ölçüsünü övme ve yerme olarak belirler. Övme ve yerme ona göre dünyadaki birçok insan topluluğunda "örtük ve sözsüz bir anlaşmayla" yerleşmiş olan onaylama ya da beğenmemedir. Özetle eylemler, insanlar arasında o yerdeki yargılara ya da alışkanlıklara göre değer kazanır ya da değerden düşer.

Locke Felsefesinin Temel Kavramları: Mülkiyet, Yasa, Ahlaki Tanımlanabilirlik

Erdem dışında mülkiyet de Locke için yine yukarıda sözü edildiği şekilde bir örtük anlaşmayla güvence altına alınır. Mülkiyete konu olan şey anlaşmadan önce de vardır ama sahipliğin garantisi örtük bir uzlaşma ile sağlanır.

Gabriella Slomp, Locke'un sözünü ettiği mülkiyet tanımının, bu örtük uzlaşma zeminine dayanan objektif, tam ve değiştirilemez bir gerçeklik olduğunu ifade eder.

Locke'un mülkiyete ölçü veren görüşleri bağlamında Slomp, rızayı sağlayan şeyi şöyle açıklar:

“Hiç kimse zarar görmediği sürece istediğim kadar araziyi çevreleyebilir ve verimli hale getirebilirim. Bu durumda örtük rıza ortaya çıkar. Bir şey olduğunda ve herkese yarar sağladığında genel bir onaylamanın ve örtük rızanın varlığından söz edebiliriz.” (Slomp. 2000: s. 236).

Benzer olarak Locke'un erdem tanımı da aynı yararlılığı ve rızanın teminini de içerir. Bu bağlamda Locke'un kati bir dizi erdem tanımı vardır: Erdem her yerde övülmeye değer görülen şeydir. Yalnızca kamunun saygısını kazandıran şeye erdem denir. Burada genel kabule göre değerlendirilen eylem konusundaki görüşleri ile ilgili olarak Locke, böyle yapmakla yasa kavramını unutmadığını belirtmek ihtiyacı hisseder:

"İnsanların erdem ve kötülüklerini ona bakarak yargıladıkları bir yasanın, yasa yapacak yetkisi olmayan, özellikle de yasa için öylesine gerekli olan yaptırım gücünden yoksun olan özel kişilerin onayından başka bir şeye dayanmadığını söylemekle yasa kavramını unutmuş olduğumu öne süren birine karşı, öyle sanıyorum ki,

yerilmenin ve gözden düşmenin, insanları, ilişkide buldukları kimselerin düşünce kurallarına uymaya zorlayacak kadar yönlendirici gücü bulunmadığını söyleyen bir kimsenin, insanlığın doğası ve tarihi üzerinde yeterli deneyiminin bulunmadığını söyleyebilirim; insanların büyük bölümü, davranışlarını, yalnızca değilse bile genellikle bu yaygın bu yaygın uygulama yasasına uydurur ve bunlar Tanrı'nın ya da yargıcın yasalarını bir yana bırakarak çevrelerinde kendilerine iyi ün sağlayacak şeyler yaparlar. İnsanlardan bir bölümü, giderek çoğu, Tanrı yasalarına uymamaktan gelecek cezalar üzerinde pek seyrek düşünür ve düşünenlerden çoğu da, bir yandan yasalara uymaz bir yandan da barış ya da bağışlanma umarlar. Bunlar toplum yasalarından gelecek cezalardan da kaçabilecekleri umuduyla avunurlar. Oysa kendini beğendirmek istediği çevrenin görüşlerine ve düşüncelerine karşı gelen hiç kimse onların kınanmasından ya da horlanmasından kaçamaz." (Locke, 2000: s. 248).

Dolayısıyla Locke'un eylemin ölçüsü olarak yasayı yadsıdığı söylenemez. O yalnızca toplum baskısının devindirici gücüne atıf yapar. Yaptırım yasa olmanın gereğidir. Leo Strauss da yasa olabilmesi için doğa yasasının yaptırımlarının olması gerektiğini söyler. Geleneksel görüşler ona göre bu yaptırımların Tanrı'nın hükmü olan vicdan ile saplandığını ifade eder. Onun bu görüşlerinin Locke ile bağlantısı ise Locke'un bu görüşü reddetmiş olmasıdır. Ona göre vicdan tanımı eylemlerimizin ahlâki değerine dair kendi hüküm ve görüşlerimizden başka bir şey değildir. Strauss, Locke'un Hobbes'un bir takipçisi olduğu yönündeki görüşüne burada yer verir.¹ Ona göre Locke Hobbes'u "zımnen"

¹ Ayrıca Locke'un bir Hobbes destekçisi ya da takipçisi olup olmadığı da bir inceleme konusu olmuştur. Özellikle özsakinim konusunda Locke'un bir Hobbes takipçisi olduğu düşünülmüştür. Bu düşüncenin en tanınmış sahibi Leo Strauss olmuştur. *The Tolerant- Hobbes and he Paradox of Liberalism* adlı çalışmada Zuckert ise Strauss'un Locke'un Hobbes'tan ayrıldığı en önemli noktayı yani, doğal hak öğretisinin değişimini ortaya çıkaramadığını düşünür. Zuckert, Strauss'un liberalizmin kurucusu olarak Hobbes'u tanımlamasını reddetmektedir. J.Judd Owen, (s.556) Zuckert Hobbes ve Locke arasındaki farklılıkların bir kısmını özetlemektedir. Bunlardan bir tanesi doğal hakların Locke için bir zorunluluk taşıırken, Hobbes için her insanın hakkı olan doğal hakkın bir özgürlük olduğunu ifade etmesidir. Zuckert bunu Locke'un siyasi felsefesindeki en anlaşılabilir ve en ilginç nokta olarak adlandırmaktadır. Sözü edilen yapıtta Zuckert'in iki filozof arasındaki öz sahiplik ve doğal hakları içeren temel ayrıma yer verdiği görüşler şöyle özetlenebilir: "Locke ilkin otoritenin temel yargısının gerekliliği olarak ve ikincisinin kişinin faaliyeti üzerinde hak olmaksızın bir güç olarak tanımlarken, Hobbes kavramsal olarak doğa düzeni ve savaş düzeni arasında ayırım yapmamaktadır. Locke'a göre çıkarım doğal haklardan yapılırken Hobbes tutkularından hareketle çıkarım yapmaktadır. Locke batı düşüncesinde devrimin en belirgin filozofu haline gelirken Hobbes inkâr etmiştir...(Hobbes devletinde dini inancın alanını egemenin yetkisine verirken, Locke dini hoşgörüyü tercih etmiştir. Hobbes toplumsal bütünlüğü egemen olana dair korku aracılığıyla ifade ederken, Locke mülkiyet hakkını ve insan iş gücünü temel kabul etmiştir. (...) Hobbes tüm bunları reddederken Locke, özgür, sorumlu ve mantıklı insan analizini gerçekleştirmiştir."(s.557) Ortaya koyduğu bu farklılıklar ekseninde Zuckert, Locke'u Hobbes'a benzetirken Strauss'un bu farklılıkları gözden kaçırdığını ifade etmiştir. (*The Tolerant- Hobbes and he Paradox of Liberalism*, J.Judd Owen, Polity, Vol. 37, No.1, Fashion for Democracy, 2005)

izlemiş, kişisel vicdanların kişisel görüşlerden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Vicdan bu nedenle bir yaptırım aracı olamaz ve doğa yasasının bir yaptırımı olacaksa Strauss'a göre şöyle olabilir:

“Vicdanın yargısı eylemlerimizin ahlâki değerine ilişkin görüşle bir tutulursa kendi başına tamamen güçsüzdür: ‘Sadece bir kenti yağmalayan bir orduya bakın ve yaptıkları bütün zulüm için ahlâki ilkelere dair nasıl bir bilince ve saygıya sahip olduğunu ya da nasıl bir vicdani tedirginlik duyduğunu düşünün.’ Eğer bu dünyada doğa yasasının bir yaptırımı olacaksa, o yaptırımlar insanlar tarafından sağlanmalıdır. Ama doğa yasasının sivil toplum içinde ve vasıtasıyla her ‘uygulaması’, insan uzlaşımının bir sonucu olarak görünür. Bundan dolayı, eğer doğa yasası sivil toplumdaki veya yönetimden önce gelen durumda –doğa durumunda- etki değilse, bu dünyada etkili olmayacaktır ve dolayısıyla gerçek bir yasa olamaz; doğa durumunda bile herkes diğer insanlara karşı fiilen sorumlu olmalıdır. Ne var ki bu, doğa durumunda herkesin doğa yasasının uygulayıcısı olma hakkına sahip olmasını gerektirir:

‘doğa yasası, bu dünyada insanlarla ilgili diğer bütün yasalar gibi doğa durumunda onu uygulayacak gücü olan kimse yoksa beyhudedir.’ Doğa yasası gerçekten Tanrı tarafından verilmiştir, ama yasa olması için Tanrı tarafından verildiğinin bilinmesi gerekmez, çünkü o doğrudan doğruya Tanrı tarafından veya vicdan tarafından değil insanlar tarafından uygulanır.” (Strauss, 2011: s. 257).

Strauss, Hobbes’un “zimni bir takipçisi” olarak gördüğü Locke’un doğa yasası öğretisinin, insanın diğer insanlara karşı korunma ve savunmasına neyin yardım ettiğiyle ilgili sonuçlar olduğu varsayılırsa mükemmel bir şekilde anlaşılacağını söyler. Doğa yasasının bu dünyadaki yaptırımının ise gözardı edilmekle halkın sefilliğine ve yoksulluğuna yol açmak olduğunu ifade eder. Strauss doğa yasasını şöyle özetler: “Kısacası, doğa yasası ‘doğanın bir işi olmaktan ziyade aklın bir yaratımıdır’; o bir mefhumdur ve ‘şeylerin kendisinde’ değil ‘yalnızca zihinde’ vardır. Bu etiğin neden bir kanıtları bilim seviyesine yükseltilebileceğinin esas nedenidir.” (Strauss, 2011: s. 265). Özet olarak eylemin başlıca yargılayıcısı Locke'a göre zihindir. Zihin her

eylemin ahlâk kuralına bağıntısını kolayca gözlemleyebilip, onun ne'liğine dair karar verebilir. Eylemleri bağıntılar aracılığıyla incelemeyi, ona göre değerlendirmeyi ve bu işlemlerin sonunda onlara sanki değerlerinin imleri olarak adlar vermeyi zihin sağlar. Onun bunu sağlayan kuralı, ister toplumun görüşlerinden, ister yasa yapıcının istencinden almış olması önemli değildir. Bu yolla zihin Locke'a göre bir eylemin bir kurala uyup uymaması demek olan ve bu yüzden de ahlâksal doğruluk adını alan ahlâksal iyilik ya da kötülük kavramını kazanır. Bu kural birçok basit idenin bir topluluğu olarak tanıtılır. Bu kurala uymak böylece, eylemlerini onun basit idelerinin yasaların gerektirdiği basit ideleri karşılayacağı biçimde düzenlemektir. Doğruluk nasıl yargının idelere uygunluğuysa, Locke'a göre eylemlerin ahlâksal iyilik ve kötülük bağlamında değerlendirilmesi, yine idelere uygunlukları ile ölçülür. Başka bir anlatımla ahlâksal eylemler, her biri belli basit idelerden oluşmuş olarak kavranır. Onları ele almanın bir diğer yolunu Locke şöyle ortaya koyar

"İkincisi, eylemlerimiz iyi, kötü ya da ne öyle ne böyle olarak ele alınır; bu yönden bunlar görelidir, çünkü bunları iyi ya da kötü yapan şey bir kuralla uyuşma ya da uyuşmamazlık durumunda bulunmalarındır; böylece bunlar bir kuralla karşılaştırılarak buna göre belirlendikleri ölçüde bu bağıntı kapsamına girerler." (Locke, 2000: s. 249).

Belki de Locke'un ahlâkın tanıtlamaya elverişli olduğunu göstermeye çalıştığı yer burasıdır. Tüm bağıntılar gibi, ahlâka dair olanlar da Locke'a göre basit idelere indirgenebilir. Ancak ahlâk idelerini tanıtlamaya elverişsiz gösteren iki şey vardır. Bunlardan birincisi karmaşıklık, ikincisi duyulur temsilden yoksunluktur. Yapıtının bir başka yerinde Locke, nicelik idelerine üstünlük sağlayan ve onları kesinlik ve tanıtlamaya elverişli gösteren şeylerden birincisini şöyle açıklar:

"Kâğıt üzerine çizilen şekiller zihinlerdeki idelerin kopyalarıdır ve sözcüklerin imlerinde bulunan belirsizlik bunlarda bulunmaz. Çizgilerle çizilen bir aç, daire ya da kare göz önündedir, bunlar üzerinde yanılma olmaz; değişmez olarak kalırlar ve istenildiği kadar bakılıp incelenebilirler ve tanıtlama yeniden gözden

geçirilebildiği gibi bütün bölümleri de idelerde bir değişme tehlikesi olmadan yeniden elden geçirilerek denetlenebilir. Ahlâksal idelerde bu yapılamaz; bunları ötekilerde olduğu gibi ortaya koyabileceğimiz duyulur imler yoktur; bunları yalnızca sözcüklerle anlatabiliriz; sözcüklerse yazıldıkları zaman aynı kalmakla birlikte yerini tuttıkları ideler aynı kimsede değişebilir ve bunların değişik kimselerde değişik olmadıkları durumlar çok seyrekler."(Locke, 2000: s. 378).

Bu güçlüğü yanı sıra Locke, ahlâkta daha büyük güçlüğü neden olan bir başka soruna daha işaret eder. Bu da ahlâksal idelerin, matematiksel idelerden daha karmaşık oluşudur. Böylece yargıya daha uzun çıkarımlarla ulaşılabilirdiği ve zihnin birbirinden uzak ideler arasındaki uyuşma ve uyuşmamayı eksiksiz ve kesin olarak saklama konusunda zorlandığı için güçlükler ortaya çıkar. Ancak bu güçlükler Locke'a göre çözümsüz değildir. O tüm bunlara rağmen, ahlâksallığın tanıtlamaya elverişli olduğunu düşünür. Her şeyden önce o Tanrı'nın idesinin, "kendilik" idesi ile bir kez açıkça oluşturduktan sonra, bunların iyi incelenmesiyle elde edilecek

sonuçların, ödevlerimizin ve eylem kurallarımızın temellerini, ahlâksallığı elverişli bilimler arasına sokacak biçimde vereceğini düşünür. Yani olması gerekenin olabilirliğinin garantisini Locke her şeyden önce Tanrı'da görür. *Politik Kuramcı Locke'u Anlama Kılavuzu*'nda Virginia Mcdonald, Locke'un tüm ahlâki, politik ve epistemolojik teorisinin normatif olduğunu ifade eder. Bunun tüm zemininin de “yüce kural koyucu ve varlığın ve mutluluğun sebebi olan Tanrı'nın buyruğu” olduğunu söyler. Sözü edilen bu teolojik zemini Mcdonald şöyle açıklar:

“Doğa açısından insan ile ilgili ilk önermelerinde, herhangi bir kişinin müdahalesi olmadan Locke aynı becerilere sahip, hayatlarını istedikleri gibi yaşayabilecek olan ve özgürlükleri ile mallarını koruma yetkisine sahip eşit ve akıl sahibi bireylerin resmini sunmaktadır. Teolojik zemin insan eşitliğinin ve ahlâkının önemini belirtmektedir. İnsan becerilerinin doğal açıklaması olması gereken ile yapılabilecek olan arasındaki önemli bağlantıyı ileri sürmektedir. Bu beceriler Tanrı tarafından insana kendi ahlâki değerlerini onunla ilişkide kullanması, Tanrının iradesini ve doğa yasasını anlamak

için tedarik edilmiştir.” (McDonald, 1983: s. 610).

McDonald Locke felsefesine dayanarak, insanların nasıl davrandıklarının nasıl davranmaları gerektiğinin ölçütü olmadığını fakat doğal beceri ve yetenekleri göz önünde bulundurulduğunda onların olması gerekene ne denli yeterli olduklarının görüleceğini ifade eder. Zorunlu olarak öyle davranmasalar bile, olması gerektiği gibi davranmaya yeteneklidirler. Kant’ın ahlâk felsefesi hatırlanacak olursa, bu doğal beceri ve olması gerekene bu nedenle yönelme yükümlülüğünün, sözü edilen noktaya benzer bir açıklama ile sunulduğu da anımsanacaktır. Kant’ın ünlü “yapmalısın çünkü yapabilirsin” deyişi bu görüşleri özetlemeye elverişlidir. Locke için de ahlâksal yükümlülükler, onun biraz daha fazla Tanrı’nın yaratımına atfettiği beceri ile donatılmış da olsa, kesin olarak aynı argümanla desteklenebilir. Öyle olması gereklidir, çünkü öyle olmaya elverişlidir. Kesinliğin olanaktan türetilmesidir bu ve ahlâkın tanıtlanabilir oluşunun da en basit kanıtı olarak görülebilir. Tam da matematikteki gibi bir kesinliğe, olanaklı olma niteliğinden hareket ederek ulaşmaya çalışır. Ona göre, matematikte gösterdiği yansızlık ve

dikkati ahlâkta gösteren bir kimsenin, matematikçiler kadar karşı çıkılmaz sonuçlarıyla birlikte apaçık önermelerden doğru ve yanlışın gerçek ölçülerini çıkarabileceği kuşkusuzdur. Burada sözü edilen tarafsızlık şartı, doğru ve yanlışın belirlenmesi konusunda, aklın en büyük yöntemi olan arzunun askıya alınması süreci ile benzerdir. Sayı ve uzam bağıntıları kadar öteki kiplerin bağıntıları da Locke'a göre kesin olarak algılanabilir. Locke uyuşma ve uyuşmamaları üzerine uygun yöntemler düşünüldüğünde bunların da tanıtlamaya elverişli olmamaları için bir neden göremediğini ifade eder. Dolayısıyla Locke, sözünü ettiği güçlükleri, ahlâkın tanıtlanabilir oluşunun önünde engel olarak görmez. Bu sakıncalardan bir bölümünün, her terimin yerini tutacağı yalın ide topluluğunu kuran tanımların yapılıp, bu terimleri bu kesinlik kazanmış topluluk için sürekli ve değişmez biçimde kullanmakla giderilebileceğini düşünür. Matematikteki yansızlık, ahlâkta da gösterilirse, buradaki doğruların birbirleriyle daha sıkı bağlantılı olduklarının, bunların insanların açık ve seçik idelerinden daha büyük bir zorunlulukla çıktıklarının ve yetkin tanıtlamaya sanıldığından çok

daha yatkın olduklarının görüleceğini savunur. Locke bu zihinsel durumun politik karşılığını, dönemin ruhuna uygun olarak matematiksel bilginin kesinliğine atıf yaparak şöyle örneklendirir:

“İyeliğin bulunmadığı yerde adaletsizlik de olamaz’, Eucleides’in herhangi bir tanıtılması kadar kesin bir önermedir., çünkü iyelik idesi bir şey üzerindeki haktır ve kendisine ‘adaletsizlik’ adı verilen ide de bu hakka saldırılması ya da onun gaspı olduğuna göre, böyle saptanmış olan ve kendilerine bu adlar verilmiş olan idelerle, bu önermenin de, bir üçgenin iki dik açısı eşit üç açısı olduğu önermesi kadar doğru olduğunu kesinlikle bilebilirim. Yine: ‘Hiçbir hükümet saltık özgürlük vermez’. Hükümet idesi, kendilerine uyulması gereken belli kurallara ya da yasalara dayanan bir toplum kurumu olduğuna, saltık özgürlük idesi de herkesin istediğini yapması olduğuna göre, bu önermenin doğruluğuna da bir matematik önermesininkine olduğu kadar güvenebilirim.” (Locke, 2000: s. 377–378).

Özetle ahlâksal bilgi, kesinliğine özenilen matematiksel bilgi gibi olmasa da tanıtlanabilirliği kesindir ve güvenilirdir. Çünkü Locke’a göre ahlâksal

sözcüklerin yerini tuttıkları şeylerin kesin gerçek özleri tam olarak bilinebilir. Bu şekilde Locke'a göre kesin bilgi yani şeylerin kendilerindeki uyuşma ve uyuşmama elde edilir. Daha sonra belirtileceği gibi ahlâki tanıtlanabilirliği idelere uygunlukla ölçen Locke, erdemlerden ve değerlerden aynı kesinlikte söz ederken, sorun yaratan şeyin yorum farklılıkları olduğunu belirtir. Erdemler ve değerler sosyal ilişkileri düzenler ve bireysel ve toplumsal huzuru korurlar ve bu nedenle övülürler. Kamunun saygısını kazanan bir erdemin ölçüleceği araç sözü edildiği üzere övgüdür. Yukarıdaki matematiksel kesinlikle boy ölçüşen önermeyi, *Absolute Democracy or Indefeasible Rights: Hobbes versus Locke* (*Mutlak Demokrasi veya Vazgeçilmez Haklar: Hobbes Locke'a Karşı*) adlı çalışmada Francis Edward, erdemin kamu rızasını alma niteliği üzerinden şöyle yorumlar: “Yasanın bir standardı olmaktan ziyade erdem, yasa yapma yetkisine sahip olanların düşüncelerinin uzlaşmasıdır. Uygulanması yasal araçları içermemektedir. Adalet de mülkiyet ile ilgilenmenin bir değeridir. Mülkiyetin olmadığı yerde adalet yoktur. Daha fazlası adalet, mülkiyetin doğasını anlamaya dayanmaktadır. Bu

sebeple Hobbes'tan farklı olarak mülkiyet doğada yer alabileceğinden adaletin de var olabilmesi mümkündür. Problem herkesin adaletin ne olduğunu kendisinin yargılamasından kaynaklanmaktadır.” (Edward, 1975: s. 756). Matematikteki kesinliğe ulaşmanın önündeki engel dolayısıyla Locke'a göre, yasanın ne olduğunu bilmeye dair yetersizlik değildir. Onu yorumlamadaki yanlılık ve tarafgirliktir. Arzuyu askıya alma denilen süreç ise bu sorunun önüne geçmenin başlıca uğrağıdır.

Burada ahlâkın yöntemi matematikten başka da olsa, onun tanıtlanabilir bir bilim olarak kurulmasının ne önemi olduğu sorulmalıdır. Hobbes'un egemenin gücünü aşan tek bilgi alanı olarak özel bir önem atfettiği matematiksel kesinlik üzerine görüşleri hatırlanırsa bu soru anlamlı bir hale gelir. Hobbes matematik alanındaki gibi kesinliğe, ahlâk alanında erişilebilmesinin söz konusu olması halinde, insan mutluluğuna bundan daha büyük bir katkı sunulamayacağını söylemiştir. Hobbes'ta hatırlanacağı gibi, ahlâkın alanını egemenin yetki alanına sokan şey, söz konusu kesinlikten yoksun oluşturmaktır. Bu yoksunluk, Locke'un görüşlerinde dağılıp gitmiş gibi

görünür. Hobbes'un kanun yapıcı egemeni, Locke'ta bir uygulayıcı olarak betimlenir. Yasa egemenden önce vardır, dolayısıyla ahlâkın alanında egemen Locke'ta sadece bir yaptırım uygulayıcı olarak tanımlanır. Yasayı yapan olarak değil. Ebestein iki filozofun egemen kavrayışlarını şöyle karşılaştırır:

“Locke'un bakış açısıyla egemen halka rağmen herhangi bir hak ileri süremez. Locke'un devleti, asla Hobbesyen anlayışta olduğu gibi mutlak egemenliğe sahip değildir. Aksine devlet, onu kuran toplumun amaçlarının gerçekleşmesinde sadece bir araç olarak kalır. Doğa kanunun güçlü bir savunucusu olan Locke, egemeni Hobbesyen bir tarzda kanun yapmaktan ziyade doğa kanunlarını uygulamakla görevlendirir. Nitekim Locke doğa durumunu tasvir ederken, kanunların zaten doğal olarak var olduğunu ve egemenin, bu kanunları sadece keşfederek uygulamakla görevli olduğunu belirtir. Dolayısıyla Locke'un anlayışında yasa, devletten önce zaten vardı ve dolayısıyla egemenlik bu yasalarla sınırlandırılmıştır.” (Ebestein, 1996: s. 183).

Locke'un yasaya ve egemenin yetkisine dair bu görüşleri Hobbes ile karşılaştırıldığında, egemenin

yetkisinin mutlak gücünden arındırıldığı görülür. Egemen yasayı uygulayandır, keşfeden değil. Yalnızca egemen değil, yasaya tabi olanlar da yasanın ne söylediğini kavrayabilir. İşte egemenin yetkisiyle ilişkilendirilmese de ahlâk Locke için, en azından artık insanların da yargıda bulunabilecekleri bir alanı imler. *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup* adlı eserinde ahlâki eylemler konusundaki yetki paylaşımını şöyle yapar: “Ahlâki eylemler, bu sebeple, hem dıştaki hem de içteki yargının yetkisi içindedir; yani hem toplumsal hem de içsel yöneticinin, demek istiyorum ki, hem siyasi yönetimin hem de vicdanın.” (Locke, 2004(a): s. 65). Locke bu iki yetkili arasında büyük bir tehlikenin mevcut olduğunu düşünür. Ona göre bu yetkililerden biri diğzerinin alanına tecavüz edebilir ve kamu barışının koruyucularıyla “ruhların gözeticileri” arasında ihtilaf baş gösterebilir. Ancak Locke her iki kurumun sınırlarını kati bir biçimde birbirinden ayırır. Yapıtının henüz başında siyasi yönetimin işlerini, din işlerinden kesinlikle ayırt etmeyi ve ikisi arasında adil sınırlar koymayı bütün her şeyin üzerinde zorunlu bulduğunu ifade eder. Eğer bu yapılmazsa, bir tarafta insan ruhunun çıkarlarıyla

ilgilenenler ile devleti koruyan veya Locke'un ifadeleriyle "en azından koruduklarını ileri sürenler arasında sürekli çıkacak ihtilaflara son verilemeyeceğini" düşünür. Locke'un devlet tanımı bu bağlamda son derece dünyevidir. Devlet ona göre, sadece kendi sivil çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için teşkil edilmiş bir insan toplumdur. Locke'un sözünü ettiği sivil çıkarlar, "hayat, özgürlük, sağlık ve bedenin dinlenmesi ve para, araziler, evler, eşyalar ve benzeri gibi maddi şeylerin mülkiyetidir." (Locke, 2004(a): s. 32). Sivil-siyasi yönetimin bütün yetkisi böylece sadece sözü edilen bu sivil çıkarlarla ilgilidir. Dolayısıyla sivil-siyasi yönetim sadece bu dünyanın işleriyle ilgilenmekle sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde dini konulardan yetkili kilisenin de dünyevi konuları yargılama yetkisi yoktur. Locke'un ifadeleriyle "ateş ve kılıç, insan aklını 'yanlış' konusunda ikna etmek ve hakikatin bilgisini vermek için uygun araçlar değildir." (Locke, 2004(a): s. 42). Locke'un bu sözleri Hobbes'un "kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir" sözüne bir nazire gibidir. Sözleşmeye uyma yükümlülüğü Locke'ta her şeyden önce vicdani bir zorlamaya dayanır. Ruhların iyiliği –ki

bu değerler alanı olarak dinin ve ahlâkın başlıca ereğidir-yetkisi sadece dış kuvvete bağlı olduğu için siyasi yönetime ait olamaz. Özetle Locke değerlerin alanını, egemenin zorlayıcı gücünden muaf kılar. Din ve ahlâk Locke'ta aklın içsel olarak ikna edilmesine bağlıdır ve Locke'a göre "idrakin doğası öyledir ki, dış baskıyla hiçbir inanışa mecbur edilemez". Dolayısıyla Locke, ikna etmek ve emretmek arasına sert bir ayırım koyar. Sivil yönetimin yetkisi bunlardan yalnızca biriyle sınırlıdır. Locke şöyle der: "Diğerlerini hataları konusunda uyarmak, yanlışlıktan uzaklaşması için ikna ve teşvik etmek ve sonuçta doğruya yöneltmek her insanın görevidir; fakat kanunları icra etmek, itaat beklemek ve kılıçla zor kullanmak siyasi yönetimden başka kimseye ait değildir." (Locke, 2004(a): s. 31). Locke bu zemin üzerinde, yönetimin yetkisinin, kanunların zoruyla dine ve imana ait meselelerde herhangi bir kabule zorlamayı içermemelidir diye düşünmektedir. Çünkü ona göre kanunların cezalar olmaksızın hiçbir gücü yoktur ve ruhun kurtuluşunu ilgilendiren meselelerde, kanunların sertliği ve cezaların şiddeti kurtuluş için kesinlikle araç olamazlar. Locke'ta Machiavelli'de gördüğümüz

toplumsal kurtuluş teorisinin seküler anlamından uzaklaştığını ve tanrısal bir tını ile yeniden ruhların kurtuluşu olarak tanımlanmaya başladığını görürüz. Ancak Tanrı'nın kayrası yine de dünyevi bir tonda şöyle açıklanır: "Hatta bizzat Tanrı bile, insanları kendi iradelerine karşı koruyamaz." (Locke, 2004(a): s. 64). Machiavelli'nin kurtuluş teorisi, Locke'ta ruhların kurtuluşuna dönüşmüş de olsa, Locke'ta da kanunlar bu dünyanın araçlarıdır ve tıpkı Machiavelli'deki gibi "olan"la ilgilidir. Bu dünyanın araçları olarak bile onlar, Locke'ta belli bir sınıra dayanan ve ötesine geçme hakkı taşımayan bir kurallar bütünüdür.

Locke'un Siyaset Felsefesinde Hakikat Sorunu

Locke on Political Obligation (Politik Zorunluluk Üzerine Locke) adlı çalışmada John Kilcullen, hükümetin baskı uygulama yetkisinin sınırlarına dair bir tartışma yürütür. Burada din ve devlet işlerine dair söz konusu yetki sınırlaması dışında siyasi yaptırımın hükümetin kurallarına ya da kanunlarına uymak için varolan herhangi bir ahlâki yaptırım anlamına da gelmediğini ifade eder. Ona göre Locke kanunun, siyasi yaptırımın

yer almadığı doğa yasasının bir uygulaması ve çözümlenmesi olduğunu düşünmektedir. Kilcullen, mantıklı ve iyi niyetli bir insanın bile diğer bir kişinin yargısına boyun eğmekte bir başka insandan farklılık gösterebileceğini söyler. Locke'ta dünyevi ve dini kurtuluş konusundaki yetke ayırımına ek olarak Kilcullen, yaptırım ve güç kavramsallaştırmalarının da eş anlamlı olarak ele alınmasının sakıncalı olduğunu ifade eder. Buna göre;

“Siyasi yaptırım siyasi gücün gerekçesi değildir fakat o gönüllü bir şekilde kabul edilen bir yaptırımdır. Toplumun temsilcisinin yargılamalarına boyun eğmeden bir kişinin kendi yargılaması üzerinde uygulaması gereken üç hak bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, doğa yasasına aykırı bir şey yapmamak, ciddi bir zarara karşı kendini ve diğerlerini korumak ve yozlaşmış bir hükümete karşı ayaklanmak. Bu tamamen Locke'un ileri sürmek istediği şeydir ve ne irade ne de başka bir şey politik yaptırımın ortaya çıkmasına neden olabilir. Kendini bir yaptırımın altına sokmanın en etkili yolu söz vermektir ve söz verme bile bu hakların iptalini gerçekleştirmez: hiç kimse kendini açık bir rıza ile bir

diğerinin limitsiz gücünün altına altına koyamaz.”²

Burada Kilcullen, Locke’un insana dair görüşlerinin ve ona atfettiği gücün, sınırsız bir otorite altına kendi isteği ile gireceği görüşüyle çelişmekte olduğunu ifade eder. Yasalar doğaya aykırı olamayacağı gibi, doğanın insana verdiği gücün büsbütün karşıtı olamaz. Kilcullen’in sözünü ettiği Locke’un bireyciliği

bu bağlamda anlaşılmalıdır.* Doğa verdiği bir başka güçle, insan doğasının olumsuz yanını giderme yoluna gider. Yasalar bu bağlamda “olan”ı dengeleyip, sınırlandırma ya da uzlaştırma aracı olarak kullanılır. Olması gerekenin ne olduğuna dair ise suskun görünürler. Çünkü olması gerekene dair görüşler

² Locke on Political Obligation, John Kilcullen, s.324.

**Locke’s Political Anthropology and Lockean Individualism*, (Locke’un Siyasi Antropolojisi ve Locke’un Bireyciliği) adlı yapıtında Ruth W. Grant, Locke’un insan hayatının sosyal karakterini tanıdığını, insanların inançlarını, düşüncelerini ve ilgilerini sosyal içerikte geliştirdikleri ölçüyü kavradığını ifade eder. Locke’un bireyciliğinin siyaset için anlamını ise şöyle özetlemektedir: “Soru siyaset için bu tanımın ne anlama geldiğidir. İnsanların özgür olarak doğduğu fikri Locke’un siyasi tartışmasının ana ilkesidir. Bu sosyolojik bir iddia değil, ahlâki bir iddiadır. Locke’un bu düşüncesi ile ileri sürmek istediği şey bireyciliktir. Bu araştırma iki önemli soruyu ortaya çıkarmaktadır: Locke’un insan toplumsallığına dair görüşü nedir? Ve daha zor bir soruyla, normatif teorik tartışma üzerindeki görüşü nedir? *Hükümet Üzerine İkinci Tez*’de Locke’un antropolojik tanımlamasına göz gezdirmek antropolojide olan ve olmuş olan arasındaki ve siyasette olması gerekenlere ilişkin soruyu ortaya çıkarmaktadır.”(s.43) Ruth W. Grant, *Locke’s Political Anthropology and Lockean Individualism*, The Journal of Politics, Vol. 50, No.1, 1988.

Locke'ta kanaatlerden ibaret olan spekülâtif fikirler sınıfına girerler. Hakikate dair görüşlerine geri dönülecek olursa, tıpkı bu fikirler gibi, Locke ruhun kurtuluşuna yarayacağını varsaydığı “hakikatler”in de yasalardan muaf olduğunu düşünür ve şöyle der:

“Kanunların işi, kanaatlerin doğruluğunu temin etmek değil; toplumun ve her bireyin can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Bunun da böyle olması icap eder. Çünkü hakikatin kendi kendisini nakletmesine bir kere izin verilirse, sonuç yeterince iyi olacaktır. Hakikat kendisinin çok az bilincinde olan ve daha da seyrek olarak kendisini kabullenen büyük adamların gücünden nadiren destek almıştır ve korkarım ki bundan sonra almayacaktır. Hakikat yasalarla öğretilemez, ve onun insanların zihinlerine girmeyi sağlamak için herhangi bir güce ihtiyacı yoktur.” (Locke, 2004(a): s. 64).

Burada görüldüğü gibi Machiavelli ve Hobbes'tan farklı olarak Locke'ta “hakikat” denilen, kendi başına ayakta duran bir şeyden söz edilmektedir. Onu ayakta tutan bir ideolojik destek yoktur. “Hakikat kendi ışığıyla kendi idrakinin yolunu çizer.” Aksi halde Locke, hakikatin “ödünç alınan vahşi gücün ona ilave

edecekleriyle” kuvvetini yitireceğini düşünür. Burada Locke, Hobbes’un aksine siyasal gücün hakikati belirlemeye muktedir olmadığını ifade etmek ister gibidir. Bilindik bir ifadeyle hakikat, siyasal zorlama ile belirlenemez. Dolayısıyla Locke’ta hakikat denilen şey ne ise onun belirlenmesi, siyasal bir amacın parçası değildir. O olsa olsa, inanmayı ve bilmeyi ilgilendiren bir araştırmanın konusu olabilir. Locke’un inanç dediği ya da din dediği şey ise iktidara hizmet eden bir araç olarak tanımlanmaz. Amaçları ve etki alanları birbirinden tümüyle farklı olan bambaşka bir araştırma alanıdır din. İnanç konusunda Locke’un bilginin sınırıyla ilgili bir şey söylediği açıktır:

“Bizim bilgi açısından eksik oluşumuzu gidermek amacıyla Tanrı bize inanç ve kabul oluşturma yetisi vermiştir. Bu yetilerimiz iyi yönetilmelidir. Herhangi bir yönlendirme olmadan onları kendi başına çalışmaya terk etmemeliyiz. İnanç ve kabullerimizi kontrol etmeli ve onların derecesini iyi ayarlamalıyız.” (Aktaran: Ölmez, 2013: s. 182).

Locke görüldüğü gibi zihnin rasyonel işleyişi inanç konusunda da bir “askıya alma” sürecini devreye sokar.

Zihin herhangi bir şeyi kabul etmeden önce, herhangi bir önermenin negatif ve pozitif yönlerine dair tüm ihtimalleri bir değerlendirme içine girmelidir. Değerlendirme bu bağlamda bütünsel bir açıdan bakıp kabul ya da reddetmeye dair karar vermektir. İşte inanç da Locke'a göre, hakkında herhangi bir kesin bilgi olmadan, bizi doğruluğuna ikna edecek delil ve kanıtlar elde ettiğimiz herhangi bir önermenin doğru olduğunu kabul etmektir. Dolayısıyla inanç, bilme sürecinin sekteye uğradığı yerde, doğruyu arayan kişinin tesellisidir denilebilir. Tahsin Ölmez böyle bir inanç tanımından hareketle, onun bilme karşısındaki konumunu Passmore'a atıfla şöyle belirler:

“Bu görüşten anlaşılacağı üzere inanç bilginin yerini tam olarak tutmaktan uzaktır. Gerçek bilginin çok sınırlı olduğunu her seferinde vurgulayan her seferinde vurgulayan Locke, sezgisel bilginin yetersiz kaldığı yerlerde ispatın (demonstration) devreye girerek bizi doğru bilgiye götürdüğünü öne sürer. İspatın da yetersiz kaldığı yerlerde ihtimalli bilgi devreye girer. Locke'un anlayışına bakıldığında tamamen temelsiz bir inanç görmek neredeyse imkânsızdır. Bizler delil ve ispatlarla

önergelerin doğru olduğuna ikna edilimiz. Bu nedenle Locke inancı bilgiye benzeyen, bilgiden daha aşağı olan ve zihnin salt bir aktivitesi olarak tanımlar.” (Aktaran: Ölmez, 2013: s. 183).

Hakikatin Locke felsefesindeki yerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra Ölmez, delile dayanmayan bir şeyin inanç konusu olamayacağını açıklar: “Locke hakikatten önermeye ait bir niteliği anlamaktadır, çünkü Locke hakikati, eşyanın simgesi olan işaretlerin birbirinden benzerlik ve ayrılığının doğru bir şekilde ortaya konulması olarak tanımlar.* Dolayısıyla bir kimse herhangi bir inanç önermesinin hakikatinden bahsediyorsa, burada o önermeye ait delilin uygunluğundan bahsetmektedir. Kısaca Locke, bilgi iddiaları ve inanç ifadelerinin mutlaka bir kanıt veya delile dayandırılması gerektiğini, aksi halde bir ‘hakikat arayıcılığından’ söz edilemeyeceğini belirtir.” (Aktaran: Ölmez, 2013: s. 194).

* Locke’un bu görüşleri, İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme adlı yapıtının IV, V, 2. kısmındadır.

SONUÇ YERİNE

Özetle hakikatin peşine düşmek, daha önce belirtildiği gibi bir siyasal araştırmancının ereği olamaz. Ancak herkesin üzerinde uzlaştığı hakikatlerin ne ölçüde politik bir araştırmaya konu olabileceği ise sorgulamaya açıktır. Locke'un "doğuştan" ya da "bilinmeyen" vb. sözcükleri kullanmadan, hem de herhangi bir ideolojik açıklama sunmadan kendi ışığı olan bir hakikatten söz ediyor olması, belki de hiçbir aracı olmaksızın, her anlığın ona ulaşmaya yetenekli olduğunu ifade etmek içindir. Çünkü üzerinde uzlaşılan hakikatler doğuştan olmadığı gibi, kanıtlanma zorunluluğundan da muaf değildir. Ülker Öktem'in ifadeleriyle "bazı hakikatlerin üzerinde bütün insanların uyuşmuş olmaları, bunların bizde doğuştan olduğunu göstermez, ispat da etmez. Çünkü hiç kimse onlardan bahsedildiğini duymadan önce bu hakikatleri bilemez. O halde 'doğuştan' ve 'bilinmeyen' sözcükleri bir çelişkiyi ifade eder." (Öktem, 2003: s. 136). Bilindiği üzere *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde Locke, doğuştan pratik ilkeler olmadığı üzerine görüşler ortaya koyar. Burada apaçık ve genel olarak onaylanmış ahlâksal ilkelerin olmadığını

söyler. Locke “bir şey ne ise odur” kadar genel ve hazır onaylanmaya ulaşmış ve “bir şeyin hem olması hem de olmaması olanaksızdır” kadar açık bir doğru olduğu söylenebilecek bir ahlâk kuralı örneği bulmanın kolay olmadığını ifade eder. Bu görüşleriyle Locke ahlâk kurallarının doğuştanlık niteliğinden daha da uzaklaştıklarını söyler. Bu kuralların doğuştan izlenimler olma durumu tüm ötekilere göre daha kuşkuludur. Ancak burası önemlidir ki, burada kuşku bu önermelerin doğruluğuna dair değildir: “Bunların hepsi de aynı ölçüde apaçık olmamalarına karşın aynı ölçüde doğrudur.” (Locke, 2004(a): s. 85). Ahlâk kuralları üzerine bu inceleme doğruluk, hakikat, doğuştan olmayan, apaçık olmayan ama yine de doğru olan ve yararlı olan üzerine bir şeyler söylemekle kalmaz. Aynı zamanda bütün insanları bağlayan ilkelerin olup olamayacağına dair bir politik sorguya da kapı açar. Yasaların doğanın doğuştan verili öğeleri olmadığının kabulü ile inşa edilen ancak bir doğuştan doğrunun olması gerektiği gibi, şüphesiz ve sorgusuz kabul edilen pratik bir doğru hangisidir sorusu politik bir sorgulamayı başlatabilecek bir boyuta sahiptir. Başka bir ifade ile insanların ortak ilkelere nasıl

vardıkları sorusu, kesinlikle politik bir inceleme konusudur. Locke'a göre nasıl tüm insanların üzerinde anlaşılıyor olması bu pratik ilkelerin doğuştan olduğu anlamına gelmiyorsa, "evrensel onay kanıtı" da ona göre doğru bir akıl yürütme biçimi değildir. Herkes tarafından onaylansa bile, her ilke herkes için aynı anlama gelmemektedir. Locke bu durumu öyle örneklendirir:

“Adalet ve anlaşmalara uyma, insanların çoğunun üzerinde anlaşılır göründükleri şeylerdir. Bu, hırsız yuvalarına ve en büyük canilerin topluluklarına dek yayıldığı sanılan bir ilkedir ve insanlığı yıkmakta en çok ileri gidenler, kendi aralarında adalet inancını ve kurallarını korurlar. Yasa dışı kimselerin kendi aralarında böyle yaptıklarını kabul ediyorum; fakat onlar bu ilkeleri doğanın doğuştan yasaları olarak görmezler. Oysa bunları, kendi aralarında kolaylık sağlamak üzere uyguluyorlar; yoksa karşılaştığı ilk dürüst insanı soyan ya da öldüren bir kimsenin, kendi haydut arkadaşlarına dürüst davranması adalete bir kılıfsal ilke olarak sarıldığını göstermez. Adalet ve doğruluk toplumun ortak bağlarıdır; bu yüzden de kendi dışlarındaki dünyayla bütün ilişkilerini kesen haydut ve hırsızların bile kendi

aralarında güveni ve denklik kurallarını koruması gerekir; yoksa birlikte yaşayamazlar. Fakat hile ve çapulculukla yaşayanların kabul ettikleri ve onayladıkları, doğuştan doğruluk ve adalet ilkelerinin bulunduğunu kim söyleyebilir?” (Locke, 2004(a): s. 85).

Yani normatif olanın varlık nedeni yalnızca ve yalnızca toplumsal düzendir ve daha da özel olarak korunmadır denilebilir. Locke erdemin genellikle onaylanışının doğuştanlığından değil, yararlılığından ileri geldiğini düşünür. *Locke'un Ahlâk Bilimi* adlı çalışmasında Jerome B. Schneewind, erdemin takdire şayan olduğunu belirten genel anlaşmanın, erdemin topluma yararlı olduğunun genel bir sonucu olduğunu söyler. Ahlâk kurallarının doğuştan olmadığına ilişkin vicdan tanımını şöyle yapar:

“‘Kalplerde yazılı olanı’ okumaktan başka, insanların ahlâk kurallarını öğrenebildikleri pek çok yol bulunduğundan, vicdanen kuralların doğuştan geldiğini iddia etmeye hiç gerek yoktur. Vicdan basitçe birinin kendi eyleminin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkındaki düşüncesidir ve bir kişinin düşünceleri eğitimden, gelenekten ya da sürdürdüğü arkadaşlıklardan gelebilir.

İnsanlar manevi utanma ya da suçluluk duygusu olmadan temel kuralları sık sık çiğneyebilirler dolayısıyla kuralların doğuştan gelmediğini gösterirler.” (Scheewind, 1994: s. 200).Özetle Locke’a göre hiç kimse sözde doğuştan gelen kuralları açıklayamamıştır. Ek olarak ahlâk kurallarıyla ilgili görüşlerin Locke’a göre, herkesin umduğu ya da erişmek istediği değişik mutluluk türlerine bağlı olarak değişik oluşu bunun doğal sonucudur. Ona göre eğer pratik ilkeler doğuştan olsaydı ve Tanrı onları doğrudan zihinlere kazıyaydı böyle olamazdı. Locke Tanrı’nın varoluşunun “birçok yoldan apaçık olduğunu ve insanların büyük çoğunluğunun doğa yasasına tanıklığının Tanrı’ya borçlu olunan us ışığıyla gerçekleştiğini” kabul eder. Locke’un uyarısı şudur:

“Yine de insanların birçok ahlâk kuralını, ahlâkın gerçek temeli olan, karanlıkta insanları gören, ödül ve cezaları elinde bulunduran ve en gururlu suçluları sorguya çekmeye gücü yeten Tanrı’nın istenç ve yasasını bilmeden ve inanmadan da benimsediklerinin kabul edilmesi gerektiğini sanıyorum.” (Locke, 2004(a): s. 87). Bu bağlamda her şeye rağmen Locke için Tanrı’nın bilgisiyle güvence altına alınsa da, yasa insan

topluluğunun içindeki her bir bireyin onayını alan şeydir denebilir. Böylece "evrensel onay kanıtı" yasa bağlamında anlamlı bir tanıtlama haline gelir.* Locke'un evrensel onay kanıtının ne bağlamda kabul edilebileceğine dair görüşlerine bakıldığında, sıradan insanın da yargıda bulunma gücünde olduğunu düşündüğü görülür. Locke'a göre doğru ile yanlış ayırt edebilecek, değişken ve yüzeysel anlayışlı çok az kişi vardır. Bunlardan bazılarının ona göre yeteneği ve vakti yoktur. Kimileri tembeldir, kimilerine incelemeden inanmaları gerektiği öğretilmiştir. İnsanları ilkelerin doğuştan ve kutsal vb. olduğuna inandıranın bilgisizlik ve eğitim eksikliği olduğunu söylemek Locke'a göre

* Atakan Altınörs "İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz" adlı çalışmasında Locke'un evrensel onay kavrayışına dair görüşlerini inceler. Bilindiği gibi bu kavrayış, üzerinde evrensel olarak anlaşılacak doğuştan spekülasyon ilkelerin var olduğunu imler. Locke bütün insanların birtakım ilkeler üzerinde anlaşsalar da buradan bu ilkelerin doğuştan olduğu sonucunun çıkmayacağını daha önce gösterdiği gibi ifade etmiştir. Locke'un dogmatizme yol açacağı savıyla reddettiği bu teze dair görüşlerini Altınörs şöyle özetler: "Zira, Locke'a göre evrensel ittifak tezinin tasdik edilmesi, 'ittifaka konu olmuş ilkeler artık sorgulanmamalıdır' hükmünün meşru kılınmasına zemin hazırlar. Locke söz konusu tezin, bir takım öğretilere adeta sorgulanamazlık zırhı giydiren bir dogmatizmi meşrulaştırma rizikosuna dikkat çekmek istiyor gibi görünür. Locke evrensel ittifak tezinin, insanlara bilgi edinmek ve kendi serbest kanaatlerini oluşturmak üzere bahşedilmiş melekeleri kullanmak yerine, körü körüne inanmayı telkin ettiği düşünür. Locke bu tezin sosyal hiyerarşide, bazı fertlerin bilgiyi tekeline almak suretiyle geniş halk kesimleri üzerinde her türlü eleştiriden muaf bir güce sahip olmalarını meşrulaştırmaya hizmet edeceğini savunur.(I, III, 24)" Atakan Altınörs, İdealar ve Dil Bağlamında Locke ve Leibniz, Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009.

mümkündür. İnsanların ortak ilkelere nasıl vardıklarına dair soruya ilişkin Locke, bilgi edinimi konusundaki söz konusu zaafi şöyle açıklar:

“Ne denli tuhaf görünürse görünsün günlük deneyimin gösterdiği budur; bunun ortaya çıkma yollarını ve aşamalarını incelersek, bir dadının boş inançlarından ya da yaşlı bir kadının yetkisinden daha iyi bir kaynaktan türemeyen bu öğretilerin, zamanla ve çevredekilerin de katılmasıyla, din ya da ahlâk ilkeleri saygınlığına ulaşması belki de öylesine şaşırtıcı görünmeyecektir.” (Locke, 2004(a): s. 90).

Locke değişik ülkelerden, değişik eğitimler ve yaratılışlardaki insanların ilk ve sorgulanamaz ilkeler diye benimsedikleri çok sayıda kanının bulunduğunu kabul eder. Ancak bu ilkelerin doğruluğu tartışmalı bile olsa, doğuştan oldukları kati anlamda yanlıştır. Evrensel onay herhangi bir şeye doğruluk garantisi vermediği gibi, bu kanıt herhangi bir biçimde doğuştan bir şeylerin kabulü için de yeterli bir zemin olarak görülemez. Birçok “evrensel hakikat”, insanların zihinlerinde biçimlenen şeylerdir. Kaynağın zihin olması, Locke felsefesinin

deneyci yanıyla uyuşmaz değildir.* Çünkü deney, dışarıdaki şeyleri algılamayı içerdiği gibi, zihindeki edimlerin de üzerine düşünmeyi içeren bir tanımlamaya sahiptir. Özetle Locke, birtakım ilkelere dair ortak bir onay anlamına gelen evrensel onay kanıtına değil, ilkelerin zihne a priori olarak verili oluşuna itiraz etmektedir. Bu açıdan hakikat denilen şeyin kendisinin, zihinsel bir sorgulama sonucunda elde edilen deneyimden türediği düşünülebilir. Doğuştan bilgileri usun keşfettiğine dair önermeye Locke'un itirazı, bu hakikat tanımına destek sunabilir: “Fakat us (onlara inanmak gerekirse) daha önce bilinen ilkelere ya da önermelerden bilinmeyen doğruları çıkarsama yetisinden

* Hans Aarsleff *Locke'un Etkisi* adlı çalışmasında Locke'u modern zamanların en etkili filozofu olarak tanımlar. Onun Deneme'sinin İngiliz Deneyciliği olarak bilinen, kalıcı bir geleneği başlattığını ifade eder. Ancak ona göre Locke'un önemi, kendi zamanından bu yana felsefenin profesyonel disiplini olarak tanımlananların sınırlarının ötesine ulaşmaktadır: “Onun, düşüncenin tarihinde, bizim kendimizi ya da yaşadığımız dünya, Tanrı, doğa ve toplum ile ilgili ilişkileri düşünme şeklimiz üzerindeki etkisi büyüktür. Onun en büyük mesajı, bizim dünyada yönetilen hakkımızın bütün dayanaklarının bizimle beraber doğan manevi yetilerimiz ve kuvvetlerimiz sayesinde kazanabileceğimiz deneyim yoluyla güvence altına alınabileceğini göstererek bizi hem bilgi hem de Tanrıbilim otoritenin ve geleneğin yükünden özgür kılmaktır. Tanrı ‘usun yaptığını emreder’ sözleri, Locke'un düşüncesinin mahiyetini ve birliğini ortaya çıkaran en önemli sözlerdir.” s, s.252. Ayrıca Aarsleff Max Weber'in, bizi kendimizden emin hissettiren felsefi dünyanın artan hâkimiyetinin etkisini kastettiği “dünyanın büyüsunü bozma” hakkındaki sözlerine atıfta bulunmuş ve Locke ile bu sözleri yeniden anmıştır. Ona göre Deneme'deki görüşleriyle “Locke, insan dünyasının yerini tutan bir büyü bozma gerçekleştirdi ve Locke'un etkisi için diğer herhangi bir faktörden fazlasının sağladığı büyüü bozma buydu”.(s.255) *Locke* içinde Vere Chappell, Cambridge University Press, 1994.

başka bir şey değilse, bu kişiler nasıl oluyor da doğuştan olduğu varsayılan ilkeleri keşfetmek için de usun kullanılmasının gerekli olduğunu söylüyorlar?” (Locke, 2004(a): s. 75). Yani Locke’a göre usun kullanılmasından önce, zihne kazanmış herhangi bir şey yoktur.

Sonuç olarak hakikate dair olan da dâhil olmak üzere sahip olunan bir bilgi, ister dış ister iç olsun deneyimden gelir. Hakikat denilen şeyin varlık sebebi ile Locke ilgilenmiyor görünür. O yalnızca onun bilgisinin edinilme yolu ile ilgilenir. Olgusal olanın da normatif olanın da bilgisinin aynı şekilde edinildiği kabul edilecek olursa, bunlar arasında kesinliğe dair bir hiyerarşi aramak boşunadır. Normatif olan, değerle ilgili olan bilgi de olgusal olan gibi, farklı türden de olsa deneyimden gelir ve doğruluğu şüphesizdir. Dolayısıyla Locke için hakikat ne Tanrı’ya ait bir şeydir, ne de iktidara. Hakikat bilmeye muktedir öznenin erişebileceği bir bilme konusudur. Yani hakikat bilinebilir olan ve yeni bir tanımlamayla dile gelebilen şeydir. Locke’ta ne kimileri hakikatin bilgisine ulaşmaya daha elverişlidir, ne de hakikatle akıl arasına girebilecek bir kimse vardır.

KAYNAKÇA

- Ebestein, William (1996). *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri* (Çev. İsmet Özel) İstanbul: Şule Yayınları.
- Edwards, Francis (1975). “Devine, Absolute Democracy or Indefeasible Right: Hobbes versus Locke.” *Journal of Politics*, (Vol. 37).
- Grant, Ruth W. (1988). “Locke's Political Anthropology and Lockean Individualism.” *The Journal of Politics*, (Vol. 50, No.1.)
- Locke, John (2000). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (Çev.Vehbi Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Locke, John. (2004a). *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Locke, John. (2013). “Of the Conduct of Understanding” in the Works of John Locke, London, 1801, Akt. Tahsin Ölmez, *Dini İncanın Rasyonelitesi*, BeytülHikme, Issn.1301–8303, (vol 3).
- Kilcullen, John. (1983) “Locke on Political Obligation”, *The Review of Politics*. (Vol. 45, No. 3).
- Öktem, Ülker (2003). “John Locke ve George

Berkeley’ın Kesin Bilgi Arayışı”. Ankara
Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Dergisi, (43,2).

Schneewind, J. B. (1999). Locke’un Ahlak İlmi, Şu
kitapta: *Locke*, Vere Chappell, Cambridge
University Press.

Strauss, Leo. (2011). Doğal Hak ve Tarih (Çev. Murat
Erşen). İstanbul: Say Yayınları.

BÖLÜM 7:

SİVİL TOPLUM: İDRİS KÜÇÜKÖMER'DE KIYAMETE DEK KIYAM EDECEK BİR AŞK

Civil Society: A Love Till Resurrection

In İdris Küçükömer

Gökhan AK*

*“Sen özlediğin sivil topluma gidiyorsun artık
Herkesin ahretlik olduğu herkesin çıplak Ve kıyamete dek
kıyam etmeye aşk...” (Yücel, 2008: 73)¹*

** (Dr.); Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. E-mail: gak2081@yahoo.co.uk

¹“Uğurlamalar”, Can Yücel şiirinin önemli bir yanındır. Bu anlamda Yücel’in, sanat yaşamı boyunca vefat eden her entelektüel dostuna bir “uğurlama” şiiri yazdığı görülmektedir. Çalışmamıza aldığımız bu üç mısra da, Yücel’in, yakın dostu İdris Küçükömer’in vefatı ardından onun anısına yazdığı “İDRİS’İN ŞU İŞİ!” başlıklı şiirdendir.

GİRİŞ

Toplumsal gerçekliklerin anlaşılabilmesinde oldukça zorlanılan günümüzde yapılan bilimsel çalışmalar, bu gerçeklikleri doğru analiz edebildiği ve sunabildiği ölçüde insanlık ve bilim adına yararlı işlevler görebilmektedir. Bilimsel faaliyet, hiç şüphesiz içinde yaşanılan zamandan, araştırmacının sahip olduğu kültürden, toplumsal değerlerden, ırktan, dinden ve cinsiyetten bağımsız olarak icra edilmelidir. Dolayısıyla bilim, mümkün olabilecek en tarafsız, titiz ve tutarlı bir çalışma doğrultusunda, olabildiğince güvenilir veriler ışığında ve en önemlisi de bütünsel, ilişkisel ve tarihsel bilgiler ışığında gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, toplumsal gerçeklikleri sorgularken, ekonomiden siyasete, sosyolojiden felsefeye tüm bilimlerin de birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağını, dolayısıyla bilimsel çalışmalarda “disiplinlerarası” faaliyetlerin zaman zaman daha ufuk açıcı olabileceğini de söylemek mümkündür.

Daha da önemlisi, toplumların fikir tarihlerinde, zaman zaman ezberleri altüst edebilme tersyüz etme yürekliliğini gösterebilecek kişiler ortaya çıkar ve bu entelektüeller bu anlamda önemli bir yer tutarlar. Keza bu kişiler, düşünsel

dünyamızda çoğunlukla sorgulamadığımız, üzerinde düşünmediğimiz, geleneksel düşünün örtbas ettiği birçok ezber düşünce ve kabulü bozarak, düşünümüzde beklenmedik sıçramalara yol açarlar; hatta kendimize ve düşüncelerimize alışkın olmadığımız yönlerden bakmamızı sağlarlar. Bu, düşünsel aydınlanma ve ilerleme için bulunmaz bir fırsattır. Bu anlamda, modernleşme kuramı ve Marksizm'in bir sentezini yaparak Türkiye'de sivil toplumu açıklayan ilk düşünür olarak İdris Küçükömer, Türk toplumuna bu farklı pencerelerden bakma olanağını sunmuş düşün insanlarımızdan birisidir (Altun, 2002). Bu anlamda, Türkiye'nin düşün tarihi ile ilintili her nevi sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel uğraş ve girişimin, ülkenin hem toplumsal hem de fikri yaşamı için kalkışılmış pozitif ve katkı verici adımlardan biri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Yılmaz (2007: 157)'in tanımlamasıyla; *“Küçükömer'in Türk düşünce hayatındaki yeri, tam da bir put kırıcının, egemen paradigmaya karşı çıkan, “biz kimiz” sorusunun peşinden giderken yalnızlaşan, düşünsel kamplardan dışlanmış bir entelektüelin yeridir.”*

Sivil toplumun ortaya çıkışı, modern manada Batı'da gelişen ve devletten bağımsız toplumsal sınıflar ve gruplara

ilişkin bir gelişmedir. Bu nevi topluluklar ve gruplar, devleti bir şekilde sınırlamak isterler ve onu değişik kesimler arasında hakemlik yapmaya zorlayabilmişlerdir. Bu da sivil toplum olgusunu yeşertmiştir. Türk düşün hayatında ise 1960'larla birlikte sivil toplum tartışmaları filizlenmiştir. Bu tartışmalar içinde yer alan İdris Küçükömer, sivil toplum düşüncesi üzerine yaptığı çalışmaları ölümüne değin sürdürmüş önemli bir Türk entelektüeldir. Küçükömer'in sivil toplum üzerine yazıları genel olarak, sivil toplumun mahiyeti ve Doğu toplumları ile özelden Türkiye'de gelişmemesinin nedenleri üzerine kuruludur. Bu çalışmanın ana amacı, asıl alanı iktisat olmasına karşın başlıca katkıları tarihte yoğunlaşan Türk düşünürü İdris Küçükömer'in (Belge, 1994: 9) çalışmalarını ilişkisel ve bütünsel bir çabayla inceleyerek, Küçükömer düşününde modernleşme kuramları ile sosyalist dünya görüşünün ne şekilde sentezlenerek özgün bir sivil toplum algısının ortaya konulduğunu irdelemek, bu meyanda Küçükömer için sivil toplumun ne anlama geldiğini analiz etmek ve sivil topluma ilişkin bu algının, toplumsal, siyasî ve ekonomik karşılıklı-etkileşim parametrelerini Küçükömer'in benimsediği

tarihsel oluşum süreci bağlamında çözümlenmeye çalışmaktadır.

1. Sivil Toplum Olgusu: Kavramsal Çerçeve

“Sivil toplum”, bir devlet topluluğunda demokrasi anlayışının ve kültürünün en açık şekilde gerçekleştiği sahaların başında gelir (Bilge, 2011: 49, 55). Siyasal temsilcilerin içinde görev yaptığı siyasal alan ile avamın yaşadığı kamusal alan arasında kontrol, dengeleme ve baskılama ortamını yaratan demokratikleşme açısından çok önemli bir alandır. Toplumlarda demokratik kültürün yerleşikliği ve demokrasinin işlerliği için doğrudan referans ve kriter alınabilecek bir olgudur. Bu anlamda “sivil toplum”, devletin hegemonya ve otoriter yapısından ayrılmış ve bağımsız, kendi ekonomik ve toplumsal örgütlenmesini başarmış, birey, grup ve kitle örgütlerinin toplanarak oluşturduğu bir sosyo-politik yapılanmadır. Ve toplum için demokratikleşme ve demokrasinin yaşatılabilmesi bakımından çok elzemdir. Dolayısıyla sivil toplum, adeta birey ile devlet teşkilatı arasında kontrol, dengeleme ve baskı kurma tutumlarının, müzakere edebilmenin ve yeri geldiğinde birey ve kamu menfaatleri açılarından birleşebilmenin –arzu edilen, herhangi bir

kısıtlama, zorlama ve baskı olmadan gerçekleşebildiği ara bir alandır (Sunar, 1999: 11). Devletin müdahalesi olmadan, kendi özerk örgütlenmesini gerçekleştiren ve devlet aygıtı karşısında mensuplarının hak ve taleplerini savunabilen bu yapı, devlet-toplum ilişkilerini içkin bir nitelik taşımaktadır. Birçok farklı yaklaşıma karşın, bugün Batı'da dile getirilen sivil toplum kuramlarının, temel hak ve hürriyetlerin tam ve eksiksiz varlığını merkeze alan ve sivil toplumun da o temel üzerinde yükselerek, merkezi otoritenin toplumsal alana müdahalelerinin sınırlandırılması işlevini gören bir olgu olduğunda birleştikleri görülmektedir (Fincancı, 1991: 14). Diamond (1994: 7-15) da, sivil toplum örgütlenmesinin tabandan tavana olan açılımı, siyasal kadroların oluşumu ve siyasal katılımdaki fonksiyonu gibi özelliklerini ve bu özelliklerin devlet üzerindeki sınırlayıcı etkilerine dikkat çekerek, sivil toplum ile demokrasi arasındaki sıkı ilişkiye vurgu yapar. Ona göre, sivil toplumun devletle arasındaki bu ilişki dışlayıcı değil, yasalara ve özgürlüklere saygılı olması koşuluyla devlet otoritesine hoşgörüle yaklaşan bir mahiyeti de içermektedir (Mill, 1985: 22-30). Hirst (1996: 102) ise, daha da ileri giderek, sivil toplum olgusunun,

demokrasilerin çoğunluğun diktatoryasına dönüşmesi önündeki tek engel olduğuna vurgu yapmıştır.

Sivil toplumun ortaya çıkışı, modern anlamda Batı’da ortaya çıkan ve devlete bağımlı olmayan sosyal sınıf ve gruplarla ilgili bir gelişmedir. Bu gruplar, devleti sınırlayarak, onu farklı kesimler arasında hakem olmaya zorlayabilmişlerdir. Bu gelişmede, özel mülkiyetin tanınması ve yaygınlaşması da önemli rol oynamıştır. Diğer deyişle, sivil toplumun varolabilmesi için devletin her alana müdahale etmemesi, devletten ayrılabilen özerk bir alanın bulunması ve devletin sınırlı olması gerekmektedir. Sivil toplumun bu anlamda varlığı için, devletin sınırlı olmasının ötesinde, devlette keyfiliğin de olmaması ayrı bir zorunluluktur. Bu da özde, “hukuk devleti” denilen gelişme ile ilgilidir. Nitekim hukuk devletinde, devletin kişilerin haklarını tanıması, keyfi bir şekilde müdahalede bulunmaması, toplumsal yaşamda uygulanacak kuralların önceden bilinmesi ve herkese eşit uygulanması gibi hususlar öne çıkmaktadır (Yılmaz, 2003: 320-321).

Bu anlamda, sivil toplum, Diamond’un (1995: 130) da belirttiği gibi, gönüllü ve kendiliğinden olarak örgütlenmiş, kendi kendini sürdürebilen ve devletten özerk şekilde var

olan, paylaşılan ortak değerlere sahip, hukukî bir düzen içinde işleyen örgütlü sosyal yaşam alanı olarak kabul görebilir. Sivil toplumun, ayrıca demokrasi açısından da topluma pek çok katkı sağladığı söylenebilir. Zira toplumda, sivil toplum ve örgütlenmelerin gücü çerçevesinde politik becerileri artar ve sivil alan bir nevi okul ortamı yaratarak ve bu rolü üstlenerek demokratik gelişime olumlu katkı sağlar (Bernstein, 1992; Gencer, 2013). Dolayısıyla, sivil toplum sonuçta; (1) Devlet iktidarının sınırlandırılmasını ve iktidarın toplum tarafından kontrol edilmesini kolaylaştırır; (2) Tolerans, ılımlılık, uzlaşma ve farklı fikirlere saygı gibi demokratik değerlerin gelişimini sağlar; (3) Partiler gibi siyasî kurumlar dışında siyasete kanal yaratır ve çıkar ifadelendirme, bütünleştirme ve temsil işlevi sağlar. Böylece siyasete katılma imkânları genişler, pek çok dezavantajlı kesim siyasete katılma imkânı bulabilir, bu da demokrasinin hem meşruluğunu hem de cevap kapasitesini artırır, dolayısıyla da demokrasiyi derinleştirir (Yılmaz, 2003: 322; Lipset, 1986).

2. Sivil Toplum Ve İdris Küçükömer'in Algısı: Düşünsel Çerçeve

1925 doğumlu İdris Küçükömer, aldığı ilköğretim ve lise eğitimi ile geldiği toplumsal kesim açısından “halkın içinden çıkmış” denilebilecek, 1960’ların başından 1985’teki ölümüne kadar sol içinde farklı, sarsıcı ve kimilerine göre de “aykırı” görüşleriyle tanınan, Türkiye’nin toplumsal yapısı üzerine detaylı ve kapsamlı analizlerde bulunmuş “sivil toplumcu bir entelektüel” tanımlamasına uyabilecek bir düşündürdür (Kayalı, 2008). Yine Kayalı’nın (2002a: 119) tespitiyle; *“Küçükömer, görüş ve tespitlerindeki farklılıklarıyla egemen entelektüel çevrelerden hep ayrı düşmekle kalmamış, aynı zamanda sınıfsal kökeni onun düşüncelerinin oluşup şekillenmesinde özgün bir isim olarak öne çıkmasında da belirleyici olmuştur.”* Akat’ın (1994: 15-16) tanımlamasıyla da, gönlü demokrasiden yana bir entelektüel olan Küçükömer’in (2010b) önerdiği görüşlerin başında, Türkiye’de devletin despotik niteliğinin sivil toplumun gelişmesi önünde duran en büyük engellerden biri olduğu gelmektedir.

Bu çerçevede, Küçükömer’in, Türk düşün hayatında özellikle 1980’li yıllarda alevlenen “sivil toplum”

tartışmalarının öncü temsilcilerinden birisi olduğu görülmektedir (Kayalı, 2008). Zira Küçükömer (2010a: 19; 2010c), çoğu analizinde Türkiye’de neden “sivil yok?” sorusunu sormuş ve cevabını “teba”, “memur”, “militan”, “mürir” formatlarını kullanarak vermiştir; *“İnsanların birisinin boyunduğunda “teba” olmayı kabullenme nitelikleri adeta biyolojik bir özellik gibi. Bu yüzden nüfusun üçte biri “memur” olmak, üçte biri “militan” olmak, üçte biri de “mürir” olmak için can atıyor.”* Burada Küçükömer’in, kişinin bir diğer öteki tarafından belirlenip şekillendirilmesi ve bağlı bir değişmez şekline döndürülmesi maksadıyla çeşitli kandırmaca yöntemlerinden faydalandığını ve aslında gerçek hedefin, kişiyi iktidar yolunda adeta bir nevi dolgu gereci olarak kabul etmek olduğuna dikkat çektiği görülmektedir (Somer, 1994). Zira:

...merkezi anti-demokrat bir bürokratin insanlık için söyleyeceği hiçbir söz yoktur ve olamaz, o statükonun muhafızıdır, ister İslamcı, ister komünist, ister liberal olsun, bu yapı memurlar, militanlar, mürirler açısından değişmez. Yaşanan tarih diliminin insanın önündeki bu kaderi ve yapıyı değiştirecek kalıcı adımlar atması, “yurttaş”ın “birey”leşmesinin önünü açması kendi

iktidarının ve partisinin önünü açmakla eş manalı olacaktır (Küçükömer, 2010a: 19).

Küçükömer'in (2009b) "sivil toplum" ve "devlet-toplum ilişkisi" anlayışına damgasını vuran bir diğer önemli argüman da, "Devlet" kavramıdır. Küçükömer'in sivil toplumun oluşum çerçevesinde devletle sorunlu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Küçükömer'e göre, devletin gücünün ve meşruluğunun kaynağı halkın mutluluğu ve refahı olup, halkın refahını sağlayamayan bir devletin meşruluğundan da bahsedilemez. Türkiye özelinde de devlet, sadece bir grup azınlığın çıkarlarını savunmakta, halkın büyük bir kısmını ise yoksulluğa itmektedir. Bu noktada ortaya çıkan devlette, halkın devleti değil, belli bir azınlığın ya da oligarşinin devletidir. Bu bağlamda Küçükömer'in özetle, kalkınma analizlerinde iktisat politikalarının uygulanmasını, bu çerçevede bağımlılık ilişkilerine son verecek ve halkın ekseriyetinin refahını gözetecek bir devlet aygıtının varlığını şart koştuğu görülmektedir (akt. Tonka, 2007: 126).

Bu doğrultuda, birey-devlet ilişkisi de, sivil toplumu ilgilendiren özgürlük, demokrasi, hukuk, özerk alan, insan hakları, yurttaş, vatandaşlık gibi birçok sosyopolitik faktörün bileşimi bağlamında ortaya

çıkılmaktadır. Diğer deyişle, devlet sadece bazı kurumların toplamı olmayıp, bunun ötesinde yasalar, idari düzenlemeler, amaçlar, hedefler ve çok daha önemlisi “devlet fikri ve anlayışı” ile ortaya çıkmakta ve devletin toplum ve bireylerle ilişkisi bu çerçevede belirmektedir. Bu durumu Touraine (1997: 122), “...hiçbir toplum salt bir makine, hiçbir devlet salt bürokrasi değildir.” şeklinde açıklamaktadır. Bunun bir başka kanıtı da, günümüzde Türk toplumunun, başta kadına şiddet olmak üzere içerisine düştüğü şiddet sarmalıdır. Nitekim toplumun hemen hemen her alanına sirayet etmiş, sosyal bir terörizm olarak nitelenebilecek bu şiddet fenomeni, toplumlara ve onların yönetimlerine mekanik, biyonik, bürokratik veya anonim şirket yönetimi gibi yaklaşılamayacağını gösteren bir başka sosyal göstergedir. Dolayısıyla bu türlü sosyal şiddet sarmallarının, devletlerin sivil toplum algılarının zayıflığından ve ilgili toplumlarda bu meyandaki eksikliklerin bir tezahürü olduğunu savlamak mümkündür.

Küçükömer’in “sivil toplum” ve “devlet-toplum ilişkisi” anlayışına damgasını vuran bir diğer önemli

argüman ise “hukuk-vatandaş-demokrasi” üçlemesidir.

Diyalektik bir biçimde:

...yaşantıyı ve kurumları değiştiren yeni değerler sistemine uygun kurumlarıyla hukuk, toplum yaşantısında maksimum mutluluk sağlama fonksiyonuna yönelebilirsin. Bu durumda, devlet kudreti halkın mutluluğunu maksimum yapıcı şartları gerçekleştirmek istiyorsa, ancak şartlar içinde meşru kılınabilecektir. İnsanları bağlayacak hukuk, o insanların tartışarak kabul ettikleri hukuk olmalıdır. İnsanlar kendi mutluluklarını sağlayacak kanunları yapabilmek için gereken bütün bu işlemlere (politik faaliyete) katılabilmelidir. Bu katılıştır ki, halkı tebaa olmaktan çıkarıp vatandaş (citizen) haline getirecektir. İşte bu çatıya dayanarak, demokrasiye devamlı işleyen bir referandum denilebilecektir. Öyle ise, halkın bu devamlı referandumla gerçekten iradesi ile katılıp katılmadığı en önemli noktadır (Küçükömer, 2009a: 146-147).

Bu noktada Küçükömer'in, bir tebaa olan halkın veya kanunların yapılışına biçimsel katılan, ama gerçekte sosyal, ekonomik, tarihi baskılarla şartlanmış olabilecek halk yığınlarının kanunların yapılmasında hür iradesini sergileyemediğini, bu takdirde devletin temelinde varolan hukukun gerçekte hâkim bir zümrenin hukuku olacağını vurguladığı görülmektedir. Bu durumda, insanlara ekonomik ve dolayısıyla politik özgürlüğünü vererek gerçek vatandaş olmalarına yardım edecek yol, devrim yoludur;

“Eğer hukuk, azınlığın hukuku olmaktan çıkarılıp halkın hukuku; daha doğrusu devletin yönetimini sağlayan kanunlar hür halkın, devamlı tartışması ile oluşan halk kararları olabilirse, hem hukuk ve hem de devlet halkın devleti olacaktır.” (Küçükömer, 2009a: 148-153)

Görüldüğü gibi, Küçükömer düşününde devlet ve hukuk, toplumsal yaşamda halkın olmazsa olmazlarıdır ve bunlar halk tarafından özgürce kullanılabilirler, yönetilebilirler, yönlendirilebilirler ve kontrol edilebilirler ölçüde sivil toplum oluşabilecektir. Keza sivil toplum, devletin ve onu kullanan egemenin, o içsel-despotik

egoizmine ket vurabilecek bir nevi bir “hak arama motoru”dur. Ancak bir ülkede, devlet ve hukukun, demokratik gelişmeye ket vuracak şekilde, despotik niteliklerle ve halkın istek ve arzuları dışında kullanılması, o halkın devlete, iktidardaki bir zümrenin temsilcilerine ve bunların uyguladığı kendi hukuklarına zamanla biat etmelerine yol açabilir. Bunun temel sebeplerinden biri de, sivil toplumunu geliştirememiş insan topluluklarının, modernleşme yolunda ne denli yol katetmiş olurlarsa olsunlar, genelde halk yığınları ve güruhları şeklinde şekil bulmaları ve bunların da zamanla, kendi muktedirlikleri ve mukadderatları yerine, devletten başka sığınacak bir muktedir bulamayacak hale gelmiş olmalarıdır. Bu durumda, söz konusu toplumları *rasyonel* aklını kullanamayan “tebaa”² olarak betimlemek mümkündür.

Küçükömer’e göre ise, bu zümre sivil toplum için en tehlikeli zümre, ama aynı zamanda da devletin halkın devleti olmasını sağlayacak sosyalizm aracını uyandıracak işlevsel bir kütedir. Zira bu toplumsal kitle, onun tezlerinde anlamını bulan:

²Bu konuda yetkin bir eser olarak bkz. (Mann, 2012)

Türkiye'nin "ilerici"leri olan "sağ" cenahtaki geniş İslamcı halk kitleleridir. Türkiye'nin "solcu"ları ise gericidir. Tek merkezli, yukarıdan aşağıya otoriter bir örgütlenmenin savunucusudurlar. Halkı yönetilecek sürü olarak görürler. Türkiye'de "sivil toplum" ilişkilerinin kurulamamasının önündeki engeller Türkiye'nin ilerici olduğu sanılan güçleridir (Küçükömer, 2010a: 11-12).

Bu bağlamda, Küçükömer'in siyasal paradigması özetlenecek olursa, bunda İttihat ve Terakki Partisi'nden Cumhuriyet Halk Partisi'ne uzanan bürokratik modernleşme geleneği politikanın sağındayken, Prens Sabahaddin tarafından temsil edilen Teşebbüs-i Şahsi akımı ve Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden Demokrat Parti'ye uzanan gelenek *sol* olarak konumlanır. Zira Avrupa'da 16. yüzyılla başlayan; Rönesans, Reform, Aydınlanma, Merkantalizm, İhtilaller (ABD, İngiltere, Fransa), Sanayi Devrimi ve Kapitalizm'i içine alan tarihsel modern kapitalist gelişmeye bakıldığında, Küçükömer'in de vurguladığı gibi, insanların, yani halkın; ister geliştirmekte olan burjuva sınıfı, isterse köylü-işçi sınıfı, isterse de başka bir sınıf olsun, hükümet eden egemen

güçlerin yanında bazı politik haklara sahip olmak istedikleri, söz ve düşünce özgürlüğü ve ekonomi, din, aile meselelerinde ferdi serbestiyet, devletin dokunamayacağı sosyal ve kamusal haklar, rey hakkı gibi siyasal haklar, ekonomik özgürlüğün sonucu olarak mülkiyet hakkı, bunların gerçekleştirilmesi için de gerekli bir “sözleşme”nin yolları, kısaca devlete olabildiğince tam olarak katılma talebi görülmektedir:

Aslında bunlarda, Hobbes, Locke gibi politika felsefesi düşünürlerinin, liberal politika teorisindeki deyişle Civil toplum yaratma çabalarının kökleri bulunmaktadır... İnsanlar artık gittikçe gelişen kapitalist toplum içine doğacak, orada büyüyecek, eğitilecekti; şartlandırılacaktı. Bununla Civil Toplum kuruldu, dendi! Aslında burjuvalar, kendi sınıfsal egemenliklerini kısmen asilzadelere, işçiler ve köylülere karşı, politik, hukuki bir sözleşmeyle sağlamaya gidiyorlardı. Ancak tarihi gelişmelerle bu sözleşmenin koşulları değişecekti (Küçükömer, 2010a: 33-35).

3. İdris Küçükömer Düşününde Sivil Toplum ve İdeoloji İlişkisi

İdris Küçükömer, fikriyatında genel olarak Marksist-sosyalist bir dünya görüşünü benimsemiş bir düşünürdür. Dolayısıyla, bu noktada tespit olarak vurgulayabileceğimiz bir husus da şudur. Küçükömer, sivil toplumun gerek Batı’da, gerekse Osmanlı-Türk modernleşmesi içindeki yolculuğuna “sosyalist” bir dünya görüşü ile bakmaktadır (Aytekin, 2013: 317). Bu anlamda, Küçükömer’in sivil toplumu, Marksist gelenekten (2010; 2011) beslenen sosyalist bir sivil toplumdur. Zira Küçükömer’in görüşüne göre, Türkiye’deki egemen burjuva sınıf, bir şekilde sağ veya “ortanın solu” gibi söylemlerle bezenmiş partilere oy veren ve burjuva ve sivil-asker bürokrasisinin hegemonyası altında adeta “tebaa” halinde yaşayan halk kitlelerince desteklenen sınıfsal kesimlerdir. İşçi, köylü ve benzeri yoksul, kol-emekçi diğer sınıflar ise, anılan egemen sınıflarca sömürülmekte; bu kapsamda Batı’da varolan veya Türkiye’de de varlığı tartışmalı sivil toplum da, Türkiye şartlarında aslında burjuvanın egemenlik çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu öngörü ve savları Küçükömer (2009a: 141), çoğu yazı ve makalesinde “...*gelişmemiş Türkiye’de devletin*

halkın devleti olması için sosyalizm aracından başka bir aracın kalmadığı, kalkınma planlarının sosyalist hüviyetli olmasının gerekliliği” gibi sosyalist ideoloji temelli yaklaşımlarla ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Küçükömer’in, Batı’dan bağımsız gerçek bir hukuk devleti olacak bir Türkiye’de, ancak sosyalist bir yönetim düzeni içinde gelişecek bir sivil toplumu öngördüğünü söylemek mümkündür.

İdris Küçükömer, sosyalist bir iktisatçıdır ve Marksist gelenekten etkilenmiş olmasına karşın, bu ideolojiye güçlü eleştiriler de getirerek, Marksizm’in klasik öğretisinin dışında kalan görüşler sergilemiştir. Ancak esas akademik uzmanlık alanı iktisat bilimi olmasına rağmen Küçükömer, yaşadığı dönemde Türkiye’de kendisini rahatsız eden birçok iç ve dış bağlantılı sosyo-politik sorun sahasına paralel olarak, yine birçok düşünce, fikir ve tez üretmiştir (Kayalı, 2002b: 86-87). Bu fikri olgunlaşmanın sonucunda geldiği noktada Küçükömer’in, Türkiye’de gördüğü ve üzerinde düşünsel üretim yaptığı çeşitli ekonomik, siyasal, toplumsal sorunların çözümü bağlamında çözüm yolları, çıkış kapıları önermiştir. Küçükömer’e (2009a: 225-229) göre, ülkedeki sorunlar çeşit çeşit olsa da, bunların çözümüne ilişkin ortak-

kapsayıcı ideolojik bir payda bulunmaktadır. Bu ortak-kapsayıcı paydada:

Çözüm, sistemin değişimidir... Problemler birbirine bağlı ve çok yönlü ise çözüm nedir? Çözüm sistem değişimidir. Hangi sistem? Sosyalizm. Ne kadar sosyalizm? Sizlerin ve Türk halkının istediği kadar. Bunun asgarisi, sosyal sistem ve ekonomiyi belirleyecek ve rasyonelliği ile Türk ulusunun mutluluğunu sağlayacak ağırlığı olan sosyalizmdir.

Dolayısıyla, egemenliğini halktan, halkın siyasal arzu ve isteklerinden alan -sosyalizm temelli de olsa- böylesi engin bir demokrasi kültürü olan ve Türkiye’de devletin despotik niteliği ile sivil toplumun gelişmesini engelleyen en büyük olgulardan birisi olduğunu defaten vurgulamış olan Küçükömer’in felsefi-düşünsel fikriyatının genel çerçevesini, Karl Marx’ın (2010) *Feuerbach Üzerine Tezler* başlıklı eserinde yer alan şu veciz ifadesinin gayet yerinde betimlediği düşünülmektedir; “*Filozoflar çeşitli şekillerde sadece dünyayı yorumladılar; oysa mesele onu değiştirmektir.*” (akt. Heywood, 2011: 69; Abadan, 1970) İdris Küçükömer, özgün fikriyatını forma ederken, fikriyatının merkezine Şerif Mardin’in (1986: 110-120)

“merkez-çevre” dikotomisini yerleştirmiştir. Merkezi asker-bürokrat-şehirli kesimler oluştururken, çevre eşraf-aşiret kalıntıları-köylüler, hatta şehirlerdeki alt sınıflardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, merkezi temsil eden partilerin, örneğin CHP’nin, sistemin yönetici seçkinleri olduğunu ve ilerici görüntülerine rağmen, aslında değişimden yana olmadıklarını ifade eder. Bunun karşısında, çevreyi temsil eden kesimlerin ise, İslamcı-doğucu bir ideoloji içinde modernleşmenin öncüleri olduklarını, özellikle kapitalist ilişkilerin gelişmesi açısından önemli adımların bu çevreler tarafından atıldığını iddia eder.

Küçükömer (2010a: 65-96), Türkiye’nin Batılılaşma serüveninin, aslında kapitalistleşme serüveni olduğuna dikkat çeker. Bu bağlamda, Batılı emperyalist devletlerin, kapitalizmi Tanzimat reformlarıyla ve bürokratlar aracılığıyla ülkeye soktuğunu ileri sürer. Batılılaşma’nın ekonomik bedelini de yoksul kitlelerin ödediğini, bu yüzden de Batılılaşma sürecinin yönetici sınıflarla, yönetilen halk kitleleri arasında bir yabancılaşmaya neden olduğunu vurgular. Zira Küçükömer (2010a: 97), bu batılılaşma çabalarını hatalı görmenin yanında, özellikle 1945 sonrası Türkiye’de yaşanan Batı sömürgeçliğinin temel sebepleri,

hatta ana suçluları olarak telakki etmektedir; “*Kısaca Batılılaşma, Batı toplumuna girme, “Civil Toplum” yaratma çabaları, kökü dışarda, yani Batı kapitalizminde olan ve mevcut yerli üretim düzeninden kopuk ya da onunla bir türlü tamamlanamayan sözde bir “kültür devrimi” gözükmektedir.*”

Küçükömer, bu yabancılaşma olgusunu siyasal hayata taşıyarak, *Düzenin Yabancılaşması* başlıklı eserinde bir paradigmaya dönüştürmüştür (Yaman, 2010). Erdoğan’a (2002: 95-98) göre, bu eser, adeta bir ezber bozma kitabıdır. Nitekim Küçükömer’in (2010a: 41-43) en sansasyonel tezi ise şudur:

Türkiye’nin solcuları gericedir. Üretim güçlerinin gelişmesinden yana tavır takınmazlar. Tek merkezli, yukardan aşağıya otoriter bir örgütlenmeyi savunurlar. Halkı da sürü olarak görürler. Bunlar iktidarı kontrol etmek üzere kendilerini biçimlendirmişlerdir. Toplumsal önderlikleri kalkınmacı istikamette değildir. Basit olarak, makyaj türünden inkılâpçılık ve devrimcilik yaparlar. Ama üretim ilişkilerini değiştirmeye inkılâp yapmaya güçleri yetmez.

Zaten Küçükömer'in düşünündeki esas sorunsal da, Türk toplumunun "sivil toplum"a doğru gerçekleşmesini hayal ettiği bu nitel sıçramayı ne zaman ve nasıl yapabileceğidir. Dolayısıyla Küçükömer'in esas itirazı batılılaşmaya karşı değildir; bilakis gerçekte "nasıl bir batılılaşma" olmalıdır, itirazı genel anlamıyla bunadır. Keza batılılaşmanın türü, ülke içindeki sivil toplumun oluşumuna doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu noktada söylenebilecek, Küçükömer'in özde, batılılaşma sürecinin yukarıdan toplumsal temele dayatmacı bir anlayışla oluşturulmasına karşı olduğudur. Küçükömer için gerçek anlamda toplumsal yabancılaşmaya yol açmayacak bir batılılaşma süreci, ancak toplumun kendi iç dinamikleriyle şekillenecek, aşağıdan yukarıya biçimlenecek politik bir değişim süreciyle mümkündür. Bu yüzden de Küçükömer (2010a: 71-81), Batı'yı anlamadan *Batıcılık* yapan ve bu yüzden halktan koparak merkezi bir diktatörlüğe yönelen Tanzimat paşalarının günümüze kadar süren "bürokratik yalnızlık" geleneğini sivil toplum olmanın önündeki en önemli engel olarak görmüştür.

Çalışmada ortaya koyulduğu şekilde, Küçükömer'in ilk olarak 1969'da yayımladığı *Düzenin Yabancılaşması-*

Batlaşma (1969) başlıklı eserinde ileri sürdüğü, “*Türkiye’de sağ, sol; sol da sağdır. Sol denilenler ilerici değil, gericidir.*” şeklinde özetlenebilecek siyasal teorisi, o günden bu yana Türk siyasî ve entelektüel hayatında çokça tartışılan bir sav olmuştur. Bu yüzden de Küçükömer’in sol-sosyalist konumlanması, Türkiye’nin ana akım sol-sosyalistleri tarafından pek de benimsenmemiştir. Söz konusu siyasal teoriden hareketle, sağ kesimden Abdullah Gül, Abdurrahman Dilipak, Ali Bulaç gibi entelektüellerin saygıyla andığı Küçükömer’in, bilâkis anılan teori yüzünden sol kesimlerce sıkça eleştirildiği görülmektedir. Örneğin Yalçın Küçük, Nuray Mert, Özdemir İnce gibi sol entelektüeller, Küçükömer’in görüşlerine -zaman zaman- hayli sert eleştiriler getirmişlerdir. Bu meyanda, Türkiye’nin son elli yılında yapılan siyasî analizleri tersyüz eder nitelikteki “Küçükömer tezleri”ne soldan gelen eleştirilerin, temelde iki noktada yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, Küçükömer’in, Türkiye’de geleneksel sağın, geniş toplumsal kesimlere soldan daha yakın ve onların gerçek temsilcisi olduğu yönlü bir savı, çok özgün ve aykırı bir tez olarak temellendirmeye çalıştığıdır. İkincisi ise, Küçükömer’in bilimsellikten uzak tezlerinin, Türkiye’de

geleneksel sağın, sola karşı kullandığı önemli bir siyasi malzeme ve başvuru kaynaklarından biri haline geldiğidir. Dolayısıyla ana akım Türk solu, bu iki kuvvetli temel argümanı, Küçükömer'in tezlerini şiddetle eleştiregelmiş ve onun bu meyandaki görüşlerini ciddiye almayarak, onu adeta sol fikir dünyasından dışlamıştır.

Oysa öğrencisi Masis Kürkçügil'in vurgusuyla, Küçükömer'in asıl derdi, emekçi sınıfların neden "sağ"da saf tuttuğunun anlaşılmasıdır (Akt. Orhan, 2002). Kürkçügil'e göre, entelektüel yaşamı boyunca asla sağda saf tutmamış olan hocasının sosyalist olduğu bu anlamda unutulmakta ve o, fazla "sivil"leştirilmektedir. Yine öğrencisi Asaf Savaş Akad da, Küçükömer için; "*Aslında tezi netti. Türkiye'de sosyalist hareketin bir taban oluşturabilmesi için, CHP-asker-Kemalizm üçlüsüne kökten karşı çıkması gerektiğini söylüyordu.*" vurgusunu yapmakta; Ali Gevgilili de; "*Küçükömer'i, Türkiye'de ileri, demokratik bir sivil toplumun yapılışı kadar ilgilendiren belki de hiçbir şey yoktu.*" tespitini dikkatlere getirmektedir (Akt. Özkan, 2007: 12). Dolayısıyla Gevgilili'nin tespitine tarafımızdan da bütünüyle iştirak edilirken, bugün tezleri entelektüel çevrelerce genelde "geçmişte kalmış" olarak değerlendirilen

Küçükömer'in, Türkiye için esasta düşündüğü sivil toplumun “şeflik”, “başkanlık” gibi “tek adamlık” durumları dâhil her türlü vesayetten arınmış, özgür, laik, çağdaş, demokratik, gelişmiş, olgun ve nihayetinde cesur bir “Türkiye sivil toplumu” olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Türkiye'nin, Küçükömer'in bu “cesur ve uç” tezi ortaya attığı 1969'dan bu yana, çeşitli sol, sağ, sol-sağ ortaklı iktidarlarca yönetildiği; son dönemde de, oldukça uzun sayılabilecek İslamcı-muhafazakâr bir iktidar tarafından yönetilmekte olduğu bilinmektedir (Ökten, 2007: 99). Geçmiş ve günümüzdeki tüm bu iktidar dönemlerinde, her anlamda şu ya da bu, doğru ya da yanlış şekillerde dönüşen-dönüştürülen Türkiye'de Küçükömer'in tezlerinin ne anlam ifade ettiği, onun tezlerinin geçmiş dönemlerin ya da son kertede günümüzün siyasal koşulları tahtında değerlendirilmesinin, Küçükömer fikriyatının nihayetinde güncelle de buluşmasını sağlayacak önemli siyasal analizler olacağı aşikârdır. Bununla birlikte, böylesi analizlerin hem amaç hem kapsam hem de hacim bakımından bu çalışmanın boyutlarını aşacağı için çalışmamızda ayrıntısıyla ele alınmadığını ve bu tür analizlerin, başka detaylı çalışmaların konusu olmasında daha fayda ve uygunluk görüldüğünü

vurgulamak, çalışmamızın sınırlarını ortaya koyabilmek adına da ayrıca önem arz etmektedir.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen tespitlerin ilki şu şekildedir. Küçükömer'in analizlerinde önemli bir yer tutan sivil toplum başlığı, Türkiye'nin modernleşmesi, demokratikleşmesi ve kalkınması noktalarında düşünsel bir "araç" olarak kullanılmıştır. Nitekim Küçükömer düşününde de hararetle savunulan sivil toplum anlayışı, özellikle de 1980 sonrası akademik ve siyasal platformlarda yaygınlaşmış ve kullanımı artmış bir kavramdır. Dolayısıyla şu hususu vurgulamak mümkündür. Türkiye, 1980 sonrası süreçte dışa yönelik büyüme stratejisine girmiş ve neo-liberal politikalar ülkenin ekonomi politikasını belirler hale gelmiştir. Böylesi bir süreçte, kapitalizmi, gerek ideolojik olarak, gerekse ekonomi politikaları ile destekleyen sivil toplum argümanı yaygınlaşması bir tesadüf olmasa gerektir. Bilâkis bu, bir tamamlanmanın göstergesidir. Küçükömer de, aslında sivil toplum savunusu ile Türkiye kapitalizminin ihtiyaçları doğrultusunda bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu anlamda, modernleşme siyasaları çerçevesinde kapitalizme geçişi savunan Küçükömer'in 'sivil toplum' argümanı ile de aynı amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Öte yandan yapılan incelemede, Küçükömer'in sivil toplum vurgusunu bu derecede öne çıkarmasının iki temel nedeni olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki, Küçükömer düşününde hâkim olan batılılaşma-kapitalistleşme isteğidir ki, düşünürün fikriyatında sivil toplum söylemi, bu amaca ulaşmak için başlıca araçlardan biri olarak işlev görmüştür. İkinci neden ise, Türkiye kapitalizminin ihtiyaçlarıdır. Türkiye'nin 1980 sonrası birikim dinamiklerinde ortaya çıkan farklılıklar, bu yönüyle Küçükömer'i de etkilemiş ve sivil toplum vurgusu, onun düşününde daha ön plana çıkar olmuştur. Küçükömer için Batılılaşma, aslında arzu edilen bir durumdur; zira Türkiye'nin kapitalistleşmesi, demokratikleşmesi ve bu anlamda sivil toplumun oluşması için Batılılaşma şarttır. Ancak bu Batılılaşma, taklitçi, kopyacı bir anlayış ve Batı'nın kurumlarını aynen alıp ülkeye monte etmekle sağlanamaz. Batılılaşma, ülkenin şartlarına göre gerçekleştirilmeli ve buradan da başta ulusal ve bağımsız bir kalkınma olmak üzere, bir dizi hedefe ulaşılmalıdır.

Ancak, Türkiye'de bunun önünde yüzyıllardır - neredeyse- kemikleşmiş bir duvar olduğu düşünülmektedir. Bu hususa, Küçükömer (2010a: 53) de şöyle dikkat çekmiştir;

“Türkiye’de sivil toplum ilişkilerinin kurulmasının önündeki engeller, Türkiye’nin ilerici olduğu sanılan güçleridir. İlericiler kimlerdir bugün, laikler, askerler, büyük işadamları, üniversite, bürokrasi, sanatçılar...”

Bu bağlamda, Küçükömer’in sivil toplum algısından yola çıkarak, Türkiye’nin temel probleminin insanına gereken değeri vermeme, demokrasi ve siyasal dürüstlük eksikliği ile Batı ilmi zihniyetinin noksanlığı olduğu söylenebilir. Burada ahlak, dürüstlüğün içinde değerlendirilmiştir. Küçükömer’in özlediği sivil toplumun, ancak bu yolla oluşabileceği vurgulanabilir. Zira toplum çok kolay *sivil* olabilir. Sivilizasyon marifet değildir. “Sözde sivillik” ise çok daha kolaydır. Yönetici ve sivil egemen sınıflar, kolayca kendi *sözde* sivil toplumunu yaratabilmektedir. Siyaset de bunun için en uygun araçtır. Ancak önemli olan, demokrasi ve temel insan hak ve özgürlüklerini “iliklerine değin” sindirmiş, benimsemiş ve özümsemiş olmaktır. Günümüzdeki sivil toplumun da, bu anlamda pek de *reşit* olduğu söylenemez. Türkiye’de gerçek bir demokrasi ve siyasî dürüstlük olmadığı sürece, ister sağın, ister solun uyguladığı sosyal, toplumcu, iktisadî

siyasalar ne denli güçlü görünürse görünsün, genelde ideolojik temelli, geçmiş dönemlerle hesaplaşma içerikli olmaktan öteye geçemeyecektir. Dolayısıyla topluma gerçekte, Anayasa’da yazan ‘demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti’nin gereklerini *gerçekten* sağlayacak ve *sözde kalmayacak* bir demokratik, sivil ve devlet aklı ile zihni gelişimin, Küçükömer’in *özlediği* sivil toplumun nüvelerini atacak en önemli adımlar olacağı da açıktır.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin, (1970),“Siyasal Gelişme Teorileri ve Modeller”, AÜ SBF Dergisi, Cilt. 25, Sayı. 4, ss. 19-34.
- AKAT, Asaf Savaş, (1994),“İdris Küçükömer’in Mirası”, *Anılar ve Düşünceler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 13-25.
- ALTUN, Fahrettin, (2002), *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- AYTEKİN, Arif, (2013),“Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı. 30, ss. 313-329.
- BELGE, Murat, (1994),“Özgün Düşünce Yine Kaybetti”, *Anılar ve Düşünceler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 4-11.
- BERNSTEIN, Henry, (1992),“Gelişme Toplumbilimine Karşı Azgelişmişlik Toplumbilimi Mi?”, *Emperyalizm Gelişme ve Bağımlılık Üzerine*, Melih Ersoy, der., V Yayınları, Ankara, ss. 39-51.
- BİLGE, Muhittin, (2011),“Türkiye’de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı. 3, ss. 49-60.
- DIAMOND, Larry, (1994),“Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation”, *Journal of Democracy*, Cilt. 5, Sayı. 3, ss. 4-17.
- DIAMOND, Larry, (1995),“Demokrasinin Üç Paradoksu”, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Larry Diamond ve Marc F. Plattner, der., Yetkin Yayınları, Ankara, ss. 127-140.
- ERDOĞAN, Mehmet, (2002),“İdris Küçükömer’in Düşünce Hayatımızdaki Yeri ve Önemi”, *Tezkire*, Sayı. 26, ss. 95-98.

FİNCANCI, Yurdakul, (1991),“Sivil Toplum-Asgari Devlet-Sivil Devlet”, *Sivil Toplum*. Yurdakul Fincancı, der., Tüses Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 1-16.

GENCER, Sedat, (2013),“Az Gelişmişlik, Geri Kalmışlık ve Kalkınma: İsmail Cem Örneğinde 1960’lı Yıllarda Solun Tarih Kurgusu”, *İnsan & Toplum*, Cilt. 3, Sayı. 6, ss. 155-191.

HEYWOOD, Andrew, (2011),*Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara.

HIRST, Paul Q., (1996),“Democracy and Civil Society”, *Reinventing Democracy*, P.Q. Hirst ve S. Khilnani, der., Blackwell, Oxford, ss. 97-112.

KAYALI, Kurtuluş, (2002a),*Türk Kültür Dünyasından Portreler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

KAYALI, Kurtuluş, (2002b), “İdris Küçükömer'in Entelektüel Portresi”, *Tezkire*, Sayı. 26, ss. 86-94.

KAYALI, Kurtuluş, (2008), “Solda İdris Küçükömer Tartışmaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Sol*, Cilt 8, M. Gültekingil, der., İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 1095-1101.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (1969), *Düzenin Yabancılaşması-Batılama*, Ant Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (2009a), *Cuntacılıktan Sivil Topluma*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (2009b), *Sivil Toplum Yazılar*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (2010a), *Batılhlaşma&Düzenin Yabancılaşması*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

KÜÇÜKÖMER, İdris, (2010b), *Halk Demokrasi İstiyor mu?*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

- KÜÇÜKÖMER, İdris, (2010c), *İdris Küçükömer’le Türkiye Üstüne Tartışmalar*, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- LIPSET, Seymour Martin, (1986), *Siyasal İnsan*, Mete Tunçay, çev., V Yayınları, Ankara.
- MANN, Heinrich, (2012), *Tebaa*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif, (1986), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, der., Beta Yayınları, İstanbul, ss. 109-137.
- MARX, Karl, (2010), *Alman İdeolojisi [Feuerbach]*, Sevim Belli, çev., Sol Yayınları, Ankara.
- MARX, Karl, (2011), *Kapital (Ekonomi Politikin Eleştirisi), 2 Cilt. [Das Kapital, Kritik der Politischen Ökonomie]*, N. Satlıgan ve M. Selik, çev., Yordam Kitap, İstanbul.
- MILL, John Stuart, (1985), *Özgürlük Üstüne*, A. Ertan, çev., Belge Yayınları, İstanbul.
- ORHAN, Ahmet, (2002), *Ece Ayhan ve Tarih Yaklaşımı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi ESBE, Ankara.
- ÖKTEN, Şevket, (2007), “Gelişme ve Demokrasi: Kalkınmayla Demokratikleşme ya da Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 2, ss. 91-106.
- ÖZKAN, Nadir, (2007), “Küçükömer’in tezleri yeniden gündemde”, *Milliyet Pazar*, 1 Temmuz, s. 12.
- SOMER, Kenan, (1994), “İdris Küçükömer Anısına”, *Anılar ve Düşünceler: İdris Küçükömer*, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 214-222.
- SUNAR, İlkay, (1999), “Sivil Toplum ve İslamiyet”, *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, E. Özdalga ve S.

Persson, der., Ahmet Fethi, çev., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ss. 11-21.

TONKA, Aydın, (2007), *İdris Küçükömer'in Kalkınma Perspektifi*, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

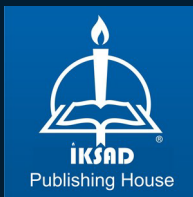
TOURAINÉ, Alain, (1997), *Demokrasi Nedir?*, YKY, İstanbul.

YAMAN, Yücel, (2010), “Küçükömer Okumanın Tam Sırası”, *Batılılaşma&Düzenin Yabancılaşması*, Profil Yayıncılık, İstanbul, ss. 15-20.

YILMAZ, Aytekin, (2003), *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Süleyman Hakkı, (2007), “İdris Küçükömer'in Siyasal Tezleri Bağlamında AKP ve CHP Parti Programlarının Analizi”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1, ss. 156-173.

YÜCEL, Can, (2008), *Portreler*, Doğan Kitap, İstanbul.

9786057923004